

УНИВЕРЗИТЕТ „СВЕТИ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

ПОСТДИПЛОМСКИ СТУДИИ ПО БЕЗБЕДНОСТ

СПЕЦИФИКИ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ СИСТЕМИ НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

Кандидат:

Петре Кочов

Ментор:

проф.др. Оливер Бакрески

Скопје

Ноември 2019 година

СОДРЖИНА:

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ	6
ПРЕДГОВОР	10
1. МАЛА ДРЖАВА.....	14
1.1. ЗА ДРЖАВАТА	14
1.2. ЗА ТЕРМИНОТ МАЛА ДРЖАВА.....	15
1.2.1. КВАНТИТАТИВНИ ДЕФИНИЦИИ	17
1.2.2. КВАЛИТАТИВНИ ДЕФИНИЦИИ	20
1.3. МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ТЕРМИНОТ МАЛА ДРЖАВА.	23
1.3.1. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ	24
1.3.2. ЕВРОПСКА УНИЈА.....	26
1.3.3. НАТО	28
1.3.4. СВЕТСКА БАНКА	29
1.3.5. КОМОНВЕЛТ	29
2. ШВАЈЦАРИЈА.....	32
2.1. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ	32
2.2. ИСТОРИСКИ ОСВРТ	33
2.3. СИСТЕМ НА ВЛАСТА.....	35
2.4. ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	38
2.5. ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ.....	41
2.5.1. РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА	42
2.6. СУБЈЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ.....	44
2.6.1. ВООРУЖЕНИ СИЛИ	44
2.6.2. ПОЛИЦИСКИ СИЛИ	47

2.6.3.	РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА.....	48
2.7.	КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ	49
3.	ЛИТВАНИЈА	54
3.1.	ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ	54
3.2.	ИСТОРИСКИ ОСВРТ	55
3.3.	СИСТЕМ НА ВЛАСТА.....	56
3.4.	ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	58
3.4.1.	РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА	58
3.5.	ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ.....	60
3.5.1.	РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА	62
3.5.2.	СОРАБОТКА СО САД	63
3.6.	СУБЈЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ.....	64
3.6.1.	ВООРУЖЕНИ СИЛИ	64
3.6.2.	ПОЛИЦИСКИ СИЛИ	67
3.6.3.	РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА.....	69
3.7.	КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ	70
4.	СИНГАПУР	74
4.1.	ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ	74
4.2.	ИСТОРИСКИ ОСВРТ	75
4.3.	СИСТЕМ НА ВЛАСТА.....	76
4.4.	ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	78
4.5.	ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ.....	84
4.5.1.	РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА	84
4.5.2.	СОРАБОТКА СО САД	87
4.5.3.	СОРАБОТКА СО АВСТРАЛИЈА.....	88

4.6.	СУБЈЕКТИ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ	90
4.6.1.	ЦЕЛОСНА ОДБРАНА	90
4.6.2.	ВООРУЖЕНИ СИЛИ НА СИНГАПУР	94
4.6.3.	ПОЛИЦИСКИ СИЛИ НА СИНГАПУР	96
4.6.4.	РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА НА СИНГАПУР.....	97
4.7.	КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ	98
5.	ИЗРАЕЛ.....	103
5.1.	ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ	103
5.2.	ИСТОРИСКИ ОСВРТ	105
5.3.	СИСТЕМ НА ВЛАСТА.....	109
5.4.	ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ.....	114
5.4.1.	ИРАН.....	117
5.5.	ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ.....	119
5.5.1.	РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА	121
5.5.2.	СОРАБОТКА СО САД	122
5.6.	СУБЈЕКТИ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ	123
5.6.1.	ВООРУЖЕНИ СИЛИ	124
5.6.2.	ПОЛИЦИСКИ СИЛИ	128
5.6.3.	РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА.....	129
5.7.	КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ ...	132
6.	ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	138
6.1.	ПРЕДИЗВИЦИ НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ.....	141
6.1.1.	ВНАТРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ	141
6.1.2.	НАДВОРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ.....	146
6.1.3.	МЕЃУНАРОДНИ ПРЕДИЗВИЦИ	149

6.2.	КАКО ДО БЕЗБЕДНОСТ И СУВЕРЕНОСТ НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ	151
6.2.1.	НЕУТРАЛНОСТ.....	151
6.2.2.	СОЈУЗИ НА ДРЖАВИ	153
6.2.3.	БАЛАНСИРАНА СОРАБОТКА.....	156
6.2.4.	СТРАТЕГИСКО ПАРТНЕРСТВО	157
7.	ОСВРТ НА МАКЕДОНИЈА.....	161
7.1.	ПРЕДИЗВИЦИ НА МАКЕДОНИЈА ПРИ ИЗБОРОТ НА МОДЕЛОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА	162
7.2.	АНАЛИЗА НА МОЖНОСТИТЕ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА МАКЕДОНИЈА.....	168
7.3.	АКТУЕЛНИ ЗАКАНИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА МАКЕДОНИЈА.....	172
	КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	175

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

- AMAN (Military Intelligence Directorate) - Воено Разузнавачки Директорат (Израел)
- AMDA (Anglo-Malayan Defence Agreement) – Англиско-Малајски одбранбен договор
- AMED (Asia-Middle East Dialogue) - Организацијата за соработка меѓу Азија и Блискиот исток
- АПЕС (Asia-Pacific Economic Cooperation) – Организација за економска соработка на земјите од Азија и Пацификот
- AQ (Al Qaeda) – Ал Каеда
- ARAS - Единица за противтерористички операции (Литванија)
- ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) - Асоцијација на Југоисточни Азиски Нации
- ASEM (Asia-Europe Meeting) - Азиско-Европски дијалог
- ASTMI (Australia-Singapore Military Training Initiative) – Иницијатива за воена обука на Австралија и Сингапур
- CBSS (Council of the Baltic Sea States) – Совет на државите од Балтикот
- CCJPD (Conference of Cantonal Justice and Police Directors) – Организација на кантонални директори за полиција и правда (Швајцарија)
- C-Council (The Cyber Security Council) – Совет за Сајбер¹ безбедност (Литванија)
- CCPCS (The Conference of Cantonal Police Commanders of Switzerland) - Организацијата на кантонални полициски командири на Швајцарија
- CERT-IL (Israeli Cyber Event Readiness Team) – Израелски тим за брза реакција на сајбер настани
- CIA (Central Intelligence Agency) – Централна Разузнавачка Агенција (САД)
- CSP (Comprehensive Strategic Partnership) - Договор за Стратешко Партнерство (Сингапур-САД)
- DDPS (Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport) – Федерален Оддел (Министерство) за Одбрана, Цивилна Заштита и Спорт (Швајцарија)
- DETEC (Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications) – Федерален Оддел (Министерство) за Околина, Транспорт, Енергија и Врски (Швајцарија)

¹ Во Македонија, терминот Cyber (Сајбер) е прифатен без да се преведува. Согласно Националната стратегија за сајбер безбедност на Република Македонија од 2018 година, реферира на безбедност на информациско-комуникациските технологии (ИКТ), мрежи, системи и слично;

- EAER (The Federal Department of Economic Affairs, Education and Research) – Федерален Оддел (Министерство) за Економски работи, Образование и Истражување (Швајцарија)
- ЕЕА (European Economic Area) – Европска Економска Зона
- FDF (Federal Department of Finance) – Федерален Оддел (Министерство) за Финансии (Швајцарија)
- FDFA (Federal Department of Foreign Affairs) – Федерален Оддел (Министерство) за Надворешни работи (Швајцарија)
- FDHA (Federal Department of Home Affairs) – Федерален Оддел (Министерство) за Домашни работи (Швајцарија)
- FDJP (Federal Department of Justice and Police) – Федерален Оддел (Министерство) за Правда и Полиција (Швајцарија)
- FEALAC (Forum for East Asia-Latin America Cooperation) - Форум за соработка на Источна Азија и Латинска Америка
- Fedpol (Federal Office of Police) - Канцеларија на Федерална Полиција (Швајцарија)
- FOJ (Federal Office of Justice) – Федерална Канцеларија за правда (Швајцарија)
- FOSS (Forum of Small States) - Форум на мали држави (ООН)
- FPDA (The Five Power Defence Agreements) – Одбранбени договори на Петте Сили (Сингапур, Малезија, Австралија, Нов Зеланд и Обединетото Кралство)
- GDP (Gross Domestic Product) – Бруто Домашен Производ (БДП)
- GDP PPP (Gross Domestic Product per Capita) – БДП по жител
- GRU (Main Intelligence Directorate) – Главна разузнавачка Управа (Русија)
- IDF (Israel Defense Forces) - Вооружени сили на Израел
- IJ (Islamic Jihad) – Исламски Цихад
- IMF (International Monetary Fund) - Меѓународен монетарен фонд
- INCD (The Israel National Cyber Directorate) - Национален Сајбер Директорат на Израел
- IRO (International Refugee Organisation) – Меѓународна организација за бегалци
- ISA (Internal Security Act) - Закон за Внатрешна Безбедност (Сингапур)
- ISA (Israeli Security Agency) – Израелска Безбедносна Агенција (поранешна Shin Bet)
- ISD (Internal Security Department) – Оддел за внатрешна безбедност (Сингапур)

- JCPOA (Joint Comprehensive Plan of Action) – Комплексен план за акција (во врска со нуклеарната програма на Иран)
- ЈИ (Jemaah Islamiyah) - Џамаја Исламија
- MIS&SPPAF (Military Intelligence Service and the Service for Preventive Protection of the Armed Forces) - Воена разузнавачка служба и Служба за превентивна заштита на вооружените сили (Швајцарија)
- MND (Second Investigation Department) – Воена разузнавачка служба (Литванија)
- MOSSAD (Institute for Intelligence and Special Operations) – Надворешна разузнавачка агенција на Израел
- MSD (Military Security Department) – Оддел за Воена Безбедност (Сингапур)
- NCPT (National Commission for the Prevention of Torture) - Национална комисија за спречување на тортура (Швајцарија)
- NDB (Federal Intelligence Service) - Федерална разузнавачка служба (Швајцарија)
- NDVF - Националните Одбранбени Доброволни Сили (Литванија)
- NSCCom (National Security Coordinating Committee) – Комитет за Координација на Националната Безбедност (Сингапур)
- NSCS (The National Security Coordination Secretariat) – Секретаријат за Координација на Националната Безбедност (Сингапур)
- OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) – Организација за Економска Соработка и Развој
- OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe) – Организација за Безбедносна Соработка во Европа
- ПА – Палестински Авторитет
- PLO – Палестинска Ослободителна Организација
- SAF (Singapore Armed Forces) – Вооружени Сили на Сингапур
- SAMPC (The Swiss Association of Municipal Police Chiefs) – Швајцарска Асоцијација на Општински Полициски Командири
- SCDF (Singapore Civil Defence Force) – Сили за Цивилна одбрана на Сингапур
- SEM (State Secretariat for Migration) – Државен Секретаријат за Миграција (Швајцарија)
- SID (Security and Intelligence Division) – Оддел за безбедност и Разузнавање (Сингапур)
- SPRC (Security Policy Review Committee) - Комитет за проценка на националната безбедност (Сингапур)
- SVR (Foreign Intelligence Service of the Russian Federation) – Разузнавачка служба на Руската Федерација (Русија)

- VSD (State Security Department of Lithuania) - (Литванија)
- WHO (World Health Organisation) – Светска здравствена организација
- WTO (World Trade Organisation) – Светска Трговска Организација
- ЕУ – Европска Унија
- ИСИС – Исламска Држава на Сирија и Ирак
- НАТО (North Atlantic Treaty Organization) – Северноатланска Алијанса
- ООН – Организација на Обединетите Нации
- САД – Соединети Американски Држави

ПРЕДГОВОР

Државите, како основни елементи во меѓународниот систем, имаат право на суверено управување со територијата која им припаѓа, заедно со населението на таа територија. Државите имаат право и на одбрана на сопствената територија, право на избор на начинот на кој ќе ги организираат своите безбедносни субјекти а во согласност со меѓународните норми, како и никој нема право да се меша во нивниот избор и внатрешни работи. Овие се легитимни права на државите од самото воспоставување на меѓународниот систем на држави и во таа насока, државите преземаат мерки, постапки и активности за обезбедување на сувереноста, територијалниот интегритет и политичката независност.

Денес, изменетите геополитички односи во светот, развојот на општествата и општествената мисла, како и технолошкиот развој, детектираат изменета безбедносна средина и безбедносни предизвици за државите.

Така, поранешните дефиниции за безбедноста на една држава кои подразбирале присуство (или отсуство) на традиционални закани од можна инвазија од легитимна воена сила на друга држава, денес се обременети со порастот на бројот на актерите од кои произлегуваат заканите и како закани се појавуваат држави, недржавни актери, организации и поединци. Денес кога се зборува за безбедноста на државите мора да се потенцираат и разликите во дефинирањето на безбедноста и вредностите кои треба да се заштитат. Така, денес постојат повеќе теориски пристапи со свои гледања во однос на дефинирањето на безбедноста и приоритетите на државата, а согласно развојот на општествата и општествената и хуманистичка мисла. Ако кон средината на минатиот век безбедноста на државите ги опфаќа заканите кон сувереноста и територијалниот интегритет или таканаречениот воен пристап кон безбедноста (*military-centric*), денешниот концепт за безбедност на државите ги опфаќа и економијата, животната средина, енергијата, безбедноста на поединецот, социјалните права и слободи и слично. Конечно, и достигнатиот технолошки развој има свое место во дефинирањето на денешната безбедносна средина и предизвиците на државите. Денес државите се сè повеќе зависни од ресурси и економски ранливи, моќта на

информативните средства е сè поприсутна, и сè повеќе доаѓаат до израз таканаречените нетрадиционални закани, или со денешната терминологија хибридни закани², наспроти класичната воена агресија.

Во целост, заканиите по безбедноста на државите денес се далеку од јасни, одредени и препознатливи за да можат лесно да се детектираат во внатрешноста на една држава, во непосредното соседство на државата, како и во другите глобални владини и невладини актери на меѓународната сцена. И покрај фактот што денешното третирање на безбедноста на државите опфаќа бројни општествени, политички и други прашања, прашањата кои вообичаено се поставуваат кога е во прашање националната безбедност се: *Кои се вредностите (на државата) кои треба да се заштитат?, Кои се заканиите по тие вредности?, Колку и какви капацитети и сили се потребни за осигурување на безбедноста (на една држава)? и Како да се организираат безбедносните сегменти (на државата)?*

Тргувајќи од претпоставката дека круцијално за националната безбедност е (вредностите се) осигурување на сувереноста, територијалниот интегритет и политичката независност, планирањето и организацијата на безбедноста во услови на располагање со доволно капацитети не би требало да претставува проблем за повеќе држави во светот. Предизвик да се одговори на овие прашања е кога станува збор за малите држави, односно државите со ограничени капацитети и ресурси. Оттука, прв предуслов при планирањето на безбедноста и организацијата на безбедносниот систем на една држава е да се одговори на прашањето *За каква држава станува збор?*, односно дали станува збор за „мала“ или „голема“ држава. И покрај фактот што ООН (како меѓународна организација со најголем кредибилитет во светот), не препознава големи или мали држави, како и

² Во зависност од приодот на истражување и дефинирање, денес се користи различна терминологија која индицира на заканиите кои се поинакви од заканиите од воена агресија на една врз друга држава (денес таканаречени традиционални закани). Притоа се користат термините нетрадиционални, неконвенционални, трансационални, асиметрични (закани) и други термини. Со цел поедноставување на ова прашање (а со оглед на фактот што дефинирањето на овие закани не е предмет на истражување во овој труд), во овој труд терминот хибридни закани ќе ги опфаќа сите закани кои не потпаѓаат во групата на традиционални закани (заканиите од воена агресија на една врз друга држава);

обезбедуваат правна еднаквост меѓу државите без разлика на големината, општествено уредување, богатство, географска локација и слично, сепак реалноста во меѓусебно зависниот свет е друга. Привидната правна еднаквост од една страна и политичката и моќта на државите од друга страна се во постојана тензија, во чија средина се наоѓаат малите држави. Ова ги приморува малите држави да земат предвид соодветни пристапи и модели за остварување на безбедноста и соодветно да ги организираат сопствените безбедносни системи.

Со оглед на постојана промена на геополитичките односи во светот, промената на приоритетите и побарувањата на државите, како и еволуцијата на законите, прашањето на организација на безбедносните системи на малите држави било и ќе биде актуелно прашање. Интересот за ова прашање е изразен како кај малите држави (кои се директно погодени со ова прашање), така и кај регионалните и глобалните сили (кои имаат влијание или се обидуваат да влијаат врз безбедносната политика на малите држави), како и кај меѓународните организации, како релевантни организации посветени на глобалниот мир и безбедност (или посветени на интересите на членките на таа организација).

Во рамките на овој магистерски труд, преку анализа на терминот „мала држава“, односот на меѓународните организации кон малите држави, законите по безбедноста на малите држави и спецификите на организација на нивните безбедносни системи, ќе се направи обид да се детектираат пристапите и моделите на остварување на безбедноста на малите држави.

Во насока на добивање на колку што е можно поверодостојни информации за можностите за осигурување на безбедноста на малите држави, ќе бидат анализирани четири држави кои од една страна се слични, односно сите можат да се класифицираат како мали држави согласно нивните квантитативни карактеристики, а од друга страна се во целост различни согласно нивните индивидуални специфики како независни ентитети на меѓународниот систем на држави. Конкретно, ќе биде анализирана Литванија, како земја поранешна членка на Источниот блок-Варшавскиот договор и актуелна членка на НАТО, ќе биде анализирана неутралната Швајцарија, како и ќе бидат анализирани градот-држава Сингапур и Израел, како земји во комплексна безбедносна средина во Југоисточна

Азија, односно на Блискиот исток. За потребите на ова истражување ќе биде анализирано нивното безбедносно опкружување и заканите со кои се соочуваат, како и нивната безбедносна политика и организацијата на нивните безбедносните системи. Покрај актуелните закани со кои се соочуваат овие држави, ќе се согледаат и карактеристиките кои на директен или индиректен начин придонеле за креирањето на нивната безбедносна политика и безбедносните системи, односно, основните географски и демографски карактеристики, општественото уредување, поделбата на власта и координацијата и контролата на безбедносниот систем, како и историската компонента и нејзиното влијание врз безбедносната политика.

Посебен осврт во заклучните согледувања ќе биде даден на нашата држава Република Македонија, како мала држава по сите аспекти и приоди кои се земаат во предвид при дефинирањето на малите држави. Во предвид ќе бидат земени нејзините стратешки определби и веќе одбраниот модел на осигурување на безбедноста, а преку компарација со другите можности за осигурување на безбедноста на малите држави кои ќе произлезат како резултат на истражувањата во овој труд.

1. МАЛА ДРЖАВА

1.1. ЗА ДРЖАВАТА

Основите на актуелниот меѓународен поредок на суверени држави првично е креиран со Вестфалскиот мировен договор од 1648 година³, со што се завршува Триесетгодишната војна во Европа. Не земајќи го предвид противењето на одредени автори и истражувачи на полето на меѓународните односи за значајноста на Вестфалскиот договор за актуелниот светски поредок како систем на држави⁴, односно дали истиот придонел кон организацијата на актуелниот систем на држави или тоа било направено порано или покасно, сепак мора да се признае дека со овој договор поранешните територии/монархии/кралства контролирани од Светата столица, се осамостојуваат и ја преземаат власта врз територијата што ја владеат. Со други зборови, контролираат територија заедно со населението на таа територија, како и добиваат независно и суверено управување, односно политичка независност. Во целост, основните принципи на кој почива *Вестфалскиот систем* се:

- Државите се основни елементи на овој систем и располагаат со апсолутен суверенитет врз својата територија;
- Државите се еднакви меѓу себе и единствен препознаен принцип за легитимитет е контрола на својата територија;
- Односите меѓу државата и граѓаните внатре во државата се во целост и единствено регулирани од страна на државните законодавства, и
- Државите имаат право на самоодбрана и немаат право да се мешаат во внатрешните работи на другите држави.

После Втората светска војна, дел од принципите на Вестфалскиот систем се променети, а во смисла на „губење на дел од сувереноста“ на државите во корист на

³ Michael Vaughan; After Westphalia, whither the nation state, its people and its governmental institutions?; The Post-Westphalian State, Paper for presentation at the International Studies Association Asia-Pacific Regional Conference 2011; School of Political Science & International Studies; The University of Queensland; Australia; 2011; стр. 4-6;

⁴ Luís Moita; A critical review on the consensus around the Westphalian system; e-journal of International Relations, Vol.3, No.2; Observatório de Relações Exteriores; Lisboa, Portugal; 2012; стр. 17-42;

меѓународните организации, првично со основањето на ООН во 1945 година⁵, а подоцна со формирањето и на други таканаречени *надвладини меѓународни организации*⁶ (*supranational organization*⁷). Ова подразбира дека иако основен елемент во меѓународниот систем е државата, државите, односно меѓународните организации, можат да влијаат врз друга држава (вклучително и по прашања на нејзината сувереност), а согласно надлежностите на истите и воспоставените процедури на донесување на одлуки⁸.

Конечно, со глобализацијата се оди понатака во однос на „лимитирањето“ на важењето на основните принципи од Вестфалскиот договор, односно доаѓа до мешање на националните и меѓународните фактори по прашање на државноста, се згледува влијанието на недржавните актери по прашањата на државноста, како и се појавува прватниот менаџмент како фактор кој влијае на државноста. Во целост доаѓа до зголемување на комплексноста кога се зборува за институционалната рамка на државата, државноста и суверенитетот.

1.2. ЗА ТЕРМИНОТ МАЛА ДРЖАВА

Која е дефиницијата за „мала држава“, кои карактеристики и особености на државите треба да се земат во предвид при дефинирањето на поимот „мала држава“ и која или што е мерката за „мал“?

Историски гледано, формалната разлика меѓу „големи и мали сили“ за прв пат терминолошки е спомната во првата половина на 19-от век, кога тогашните „големи сили“ (Обединетото Кралство, Прусија, Русија и Австрија) го формираат таканаречениот „одбранбен сојуз“ против Наполеон. Конкретно, со потпишувањето на договорот од Chaumont (Treaty of Chaumont) во 1814 година, за прв пат правно е

⁵ United Nations; Charter of the United Nations; Chapter VII: Action with respect to threats to the peace, breaches of the peace, and acts of aggression; Article 43; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/>);

⁶ Supranational Organizations (Надвладини Меѓународни Организации) имаат надлежности кои се вообичаено карактеристични за државите како основни елементи во меѓународниот систем. Надлежностите на ваквите меѓународни организации им ги отстапуваат самите земји членки со предходен договор (поопширно во точка 1.3.);

⁷ Stephen McGlinchey (Shazalina Z. Abidin); International Relations (International Organisations); e-International Relations Publishing; Bristol, England; 2017; стр. 73-74;

⁸ Надлежности на Генералното собрание и Советот за безбедност на ООН и процес на донесување на одлуки во ЕУ, објаснето подолу во точки 1.3.1. и 1.3.2.;

користен терминот „големи сили“⁹, што во смисла на договорот ги подразбира државите кои биле „фактори“ да одлучуваат за иднината на Европа. Иако Договорот никаде конкретно не ги споменува останатите држави (кои не се големи сили), со овој договор правно е направена дистинкција меѓу државите согласно нивната големина или моќ. Тука важно е да се напомене терминологијата која се користи¹⁰, односно терминот „големи сили“ (наспроти „мали или средни сили“), а не „големи држави“ (наспроти „мали или средни држави“). Она што денес се подразбира кога се зборува за „мала држава“, всушност е истото што се подразбирало во Европските држави се до почетокот на дваесеттиот век, односно „мала сила“¹¹.

Посериозна дебата во однос на прашањето што е мала држава се отвора дури во втората половина на дваесеттиот век, а со падот на колонијализмот и создавањето на голем број (мали) држави. Прашањето дополнително се актуелизира со следниот „наплив“ на нови „мали“ држави, односно со распаѓањето на поранешниот Советски сојуз и поранешна Југославија кон крајот на дваесеттиот век на Европско тло, односно со понатамошниот тренд на самоопределување на нациите насекаде ни светот. Така, според податоците на ООН¹², бројката на земји членки од иницијалните 51 во 1945 година, се зголемува на 99 во 1960 година, на 159 во 1990 година и на 193 во 2011 година, колку што и сега земји-членки брои ООН.

Денес не постои единствена дефиниција за тоа што или кои се мали држави, и покрај обемната литература која се занимава со оваа проблематика. За одреден број на истражувачи, „големината“ се дефинира со квантитативните

⁹ Kyle Lascurettes; The Concert of Europe and Great-Power Governance Today; What Can the Order of 19th-Century Europe Teach Policymakers About International Order in the 21st Century?; RAND Corporation; Santa Monica; USA; 2017; стр. 5-7;

¹⁰ Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl; Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations; Working Paper 1-2004; Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, University of Iceland; Reykjavik, Iceland; 2004; стр. 3-7;

¹¹ Иако именката „сила“ и денес се користи во разна конотација кога се зборува за државите (како на пример „голема“ или евентуално „средна“ сила), кога се зборува за „малите сили“, вообичаено станува збор за малите држави;

¹² United Nations; Growth in United Nations membership, 1945-present; (<https://www.un.org/en/sections/member-states/growth-united-nations-membership-1945-present/index.html>);

карактеристики на државата, односно површината, населението и слично. За други, не е важна големината на државата туку нејзината релативна сила или со други зборови, фокусот не е на големината на државата, туку во способноста да биде безбедна^{13,14}. Трети, малите држави ги дефинираат како нации кои не можат да го одбранат сопствениот суверенитет, без разлика на причините за слабост, односно без разлика дали станува збор за географскиот изглед, локација, популацијата или економската моќ.

Во целост, без постоење на согласност за единствена дефиниција што или кои се „мали држави“, постојат повеќе приоди во дефинирањето на терминот „мала држава“, а во зависност од целите на дефинирањето и истражувањето, како и параметрите кои се земаат при дефинирањето. Без навлегување во теоријата на малите држави, од практичен аспект може да се каже дека постојат два главни приоди при дефинирањето на терминот „мала држава“, односно квантитативен и квалитативен приод¹⁵.

1.2.1. КВАНТИТАТИВНИ ДЕФИНИЦИИ

Квантитативите дефиниции¹⁶ за малите држави воглавно се потпираат на прашањата од демографски, географски или економски аспект, анализирано индивидуално или во комбинација. Оттука, населението¹⁷ или бројот на жителите на една држава е најчесто користен критериум при дефинирањето на терминот „мала држава“. Тука, а во зависност на периодот на евалуација и целите на истражувањето, постојат разлики во однос на бројот на населението како мерка

¹³ Концептот за безбедност на државите од денешен аспект е променет во однос на дефинициите за безбедност во средината на минатиот век. Покрај традиционалните разбирања за безбедноста на државите во однос на надворешните воени закани, денес безбедноста на државите ги опфаќа и економијата, животната средина, енергијата, криминалот, социјалните права и слободи и слично;

¹⁴ David A. Baldwin; The Concept of security; British International Studies Association, Review of International Studies, Vol. 23; Princeton University; New Jersey, USA; 1997; стр. 5-6;

¹⁵ Matthias Maass; The elusive definition of the small state; An article in International Politics Vol. XLVI, No. 1; Graduate School of International Studies, Yonsei University, Seoul, Korea; 2009; стр. 65–83;

¹⁶ Baldur Thorhallsson; Studying small states: A review, Small States & Territories, Vol. 1, No. 1; Islands and Small States Institute; University of Malta, Malta; 2018; стр. 17-34;

¹⁷ Тука треба да се направи разлика меѓу вкупната популација/населението на една држава (вкупниот број на лица кои живеат во една држава), државјаните (лицата кои се државјани на државата и уживаат права и обврски на таа држава) и емиграцијата (лицата со регулиран или нерегулиран престој во државата и кои имаат различни права и обврски);

според кој една држава би била третирана како мала или голема. Во тој контекст, во шеесетите години на минатиот век, границата (прагот) била до 15 милиони жители, во осумдесетите години до 5 милиони жители и околу 1.5 милиони жители кон крајот на дваесетиот век¹⁸. Намалувањето на границата на бројот на жителите како критериум е под влијание на разни околности, а првенствено заради зголемениот број на држави на меѓународната сцена, од кои повеќето се мали. Конкретно, доколку се останело на првичните критериуми, повеќето земји во светот би требало да се третираат како мали (иако сите заедно би претставувале само мал процент од вкупното население на глобално ниво). Понатаму, влијание за намалување на границата на жителите како критериум за мали и големи држави има и развојот на општествената наука и редифинирање на ставовите за тоа што е мала држава, а земајќи ги предвид и останатите критериуми за дефинирање (како што се економските критериуми) и евидентната моќ на некои држави дотогаш третирани како мали.

Предностите за користење на овој критериум пред се е заради лесно достапните податоци за бројот на населението на државите и оттука, поделбата на државите на големи и мали е лесна и прецизна. Понатаму, причина за користењето на бројот на населението како критериум е влијанието на бројот на жителите на големината на економијата, воената способност и слично. Конкретно, популација директно влијае на расположивата работна сила на една држава, како и на расположливите човечки капацитети за одржување на безбедноста на таа држава. Оттука, иако поддржувачите на овој критериум индиректно се сложуваат дека ова е сепак мултидимензионален пристап, населението често е користено како критериум при класификацијата на државите на големи и мали¹⁹.

Површината на државите е следен најчесто користен критериум при класификацијата на државите на големи и мали во квантитативните теории. Како и населението, и површината на државата е лесен и прецизен критериум за евалуација дали една држава е мала или голема. Понатаму, површината на една

¹⁸ Cowards Tom; Defining the category of “small” state; Journal of International Development, Development Studies Association; London, UK; 2002; стр. 145;

¹⁹ Matthias Maass; Small States as “Small Countries” and “Little States”; Paper presented at the 2008 ISA Annual Convention, San Francisco, USA; National University of Singapore; Singapore; 2008; стр. 5;

држава често (но не и секогаш) може да даде податоци за можностите на една држава од аспект на расположиви природни ресурси или количината на тие ресурси, што пак се поврзува со можностите за економска моќ на државата. Сепак, одредени истражувачи со право се спротивставуваат на тезата дека големината на површината на државата е доволен критериум за категоризацијата на истата во голема и мала. Во поддршка на нивната теза земаат предвид дека не сите држави големи по површина имаат големи природни богатства или пак капацитети (економски и персонални) за да ги експлоатираат тие богатства. Пример, одредени држави покриваат огромни пространства на територија (како островските држави во Пацификот), но поголем процент од таа територија се водени пространства од кои не би можеле да извлечат голема економска корист. Големата површина од друга страна побарува и големи капацитети за обезбедување на истата, како и големи средства за овозможување на прифатливи услови за живот на населението, во смисла на изградба и одржување на потребната инфраструктура.

Економската моќ исто така често е земена предвид при категоризацијата на државите на големи и мали во квантитативниот приод, иако категоризација според овој критериум е посложена во однос на предходните два критериуми. Сложеноста тука произлегува од променливоста на податоците за економската моќ под разни влијанија. Како мерки за проценување на економската моќ најчесто се земаат Бруто Домашниот Производ (БДП) на државите, кој е еден од главните показатели за развиеноста на економијата на некоја држава. Дополнително, со податоците за бруто домашниот производ по глава на жител се врши споредба на развиеноста на државата во однос на други држави и споредба на продуктивноста на трудот²⁰. Основната цел на оваа категоризација е да се направи разлика меѓу физичката големина на државата и бројот на населението, како предуслов за економската моќ на државата. Конкретно, додека некои мали држави по територија и население се богати со ресурси и имаат високи стапки на БДП, а како

²⁰ Државен завод за Статистика на Република Македонија; БДП (Gross Comestic Product-GDP или Gross Domestic Product Nominal), Бруто Домашниот Производ по Жител (GDP per Capita-GDP PPP); (<http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=7>);

што се заливските земји Кувајт или Катар²¹. Од друга страна, држави кои се големи по територија и население, сепак припаѓаат во групата на најсиромашните и економски најслаби земји во светот, а какви што се Боцвана или Нигерија²². Без разлика на причините за овие разлики, односно дали станува збор за неразвиени земји со лимитирани персонални и институционални капацитети или за географски изолирани земји кои предизвикуваат високи транспортни трошоци за размена на стоки и услуги или се подложни на климатските промени и природни катастрофи (на пример, погоре споменатите островски држави во Пацификот), оваа категоризација сепак дава релативна слика на моќта на една држава во одреден временски период, без разлика на нивната големина и бројот на населението.

1.2.2. КВАЛИТАТИВНИ ДЕФИНИЦИИ

Квалитативниот приод²³ се противи на користењето само на квантитативните критериуми при категоризацијата на државите на големи и мали. И покрај фактот што одреден број на држави со мал број на население и мала територија имаат слични (лимитирани) геополитички, демографски и географски карактеристики, не сите држави со мала популација се и држави со мала површина (или обратно)

²¹ Кувајт има површина од 17.818 км² и 2.916.467 жители, со БДП од 120.7 билиони САД долари и 65.800 САД долари по глава на жител во 2017 година Уште повеќе, Катар има површина од 11.586 км² и 2.363.569 жители, со БДП од 166.9 билиони САД долари и дури 124.100 САД долари по глава на жител;

- CIA, *The World Factbook, Kuwait*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ku.html>);

- CIA, *The World Factbook, Qatar*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>);

²² Така, Боцвана има површина од 58.1730 км² (33 пати поголема од Кувајт) и 2.249.104 жители (околу 700.000 жители помалку од Кувајт), со БДП од 17.38 билиони САД долари (околу 7 пати помал БДП во однос на Кувајт на годишно ниво во 2017 година) и 17.000 САД долари по глава на жител (околу 3.8 пати помалку од Кувајт). Разликите пак меѓу Боцвана и Катар се уште подрастични. Слично и Нигерија, со површина од 923.768 км² и дури 203.452.505 жители, има БДП од 376.4 билиони САД долари и само 5.900 САД долари по глава на жител (околу 21 пати помалку од Катар);

- CIA, *The World Factbook, Botswana*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>);

- CIA, *The World Factbook, Nigeria*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>);

²³ Matthias Maass; Small States as 'Small Countries and 'Little States; Paper presented at the 2008 ISA Annual Convention, San Francisco, USA; National University of Singapore; Singapore; 2008; стр. 5-6;

или не сите држави со мала популација или мала површина се со лимитирано влијание на регионална и глобална сцена. Спротивно, има држави кои се мали по површина и/или по бројот на населението, а кои сепак се сериозни актери на регионална или глобална сцена заради нивната географска локација, природните ресурси или други геополитички односи споредбено со нивните квантитативни параметри²⁴. Во целост, поддржувачите на овој приод тргнуваат од претпоставката дека големината е релативен поим и дека при категоризацијата на државите треба да се земат во предвид и можностите на истата, нејзиното однесување на регионална и глобална сцена, како и перцепцијата за таа држава, како сама за себе, така и перцепцијата на другите за таа држава. Со други зборови, квалитативните дефиниции ги опфаќаат физичките, географските, економските и воените карактеристики на малите држави, но и степенот на изолираност и ранливост²⁵ на државите како дел од меѓународниот систем, а кој со сигурност може да влијае на перцепцијата на државата, т.е. нејзината категоризација како „голема“ или „мала“²⁶. Оттука, квалитативниот приод при категоризацијата на државите ги анализира и географската локација на државите, расположливите ресурси, односно богатството со природни ресурси, како и вклученоста во меѓународните текови и процеси, како општествено – политички, така и економски. Во поддршка на своите ставови, истакнуваат дека овие параметри можат да ги стават државите во значително различни позиции, како и што реално се случува на денешната меѓународна сцена. Пример за тоа се државите како Швајцарија, Израел и Сингапур кои се мали по површина, но со големо влијание на светската сцена како економски, политички или воени фактори.

Од погоре истакнатото може да се заклучи дека и двата приоди за дефинирање/категоризација на државите на големи и мали се релевантни во своја

²⁴ Petar Kurečić; Problematika definiranja malih država; Hrvatski Geografski Glasnik, Vol. 74, No. 2; 2012; стр. 91-94;

²⁵ Согласно развојот на општествата и општествената и хуманистичка мисла, наместо закани, предизвици, ризици и слабости/ранливост на државите, се почесто се користи терминот *Опасности*, а кој ги опфаќа сите предходно наброени. Во овој труд соодветно ќе бидат користени сите „подгрупи“ на опасностите, а согласно нивната присутност и терминологијата која ја користат државите кои се предмет на истражување;

²⁶ Matthias Maass; The Elusive definition of Small States; Palgrave Macmillan, An article in International Politics, Vol. 46, No. 1; 2009; стр. 79-80;

смисла, односно двата приоди повеќе се надополнуваат отколку што се спротиставуваат, а во зависност од целите на анализите и истражувањата. Од аспект на спецификите на безбедносните системи на малите држави, квалитативниот приод е далеку порелевантен од квантитативниот. Тргувајќи од претпоставката дека безбедносниот систем на една држава треба да одговори на конкретните опасности (закани, предизвици, ризици и ранливост) по државата²⁷, територијата, популацијата и економската моќ (изолирани сами за себе или заедно анализирани) нема да дадат одговор на прашањето каков безбедносен систем треба да градат малите држави. За таа цел, потребно е анализата да ги опфати и расположливите капацитети на државата (персонални и институционални), надворешната политика на државата, нејзиното место на регионално и глобално поле, економската моќ на државата и секако географската локација. Во поддршка на ова се и бројните примери на денешницата каде држави со мала територија или население имаат сериозно влијание на меѓународната сцена и имаат сериозен придонес по прашања од регионален или глобален интерес. Токму затоа, при анализата на државите и нивната категоризација, потребно е да се земат во предвид квалитативните критериуми²⁸. Секако, при анализирањето на безбедноста²⁹ на малите држави, во предвид треба да се земе и националната волја и единство на државата, безбедносното опкружување на анализираната држава и како тоа влијае или може да влијае на безбедноста, како и да се вклучат и интересите на соседите, регионалните сили и глобалните интереси.

²⁷ Hans Günter Brauch; Security threats, challenges, vulnerability and risks; International security, peace, development and environment, Vol. I; Otto-Suhr Institute for Political Science, Free University of Berlin, Germany; Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS); Berlin, Germany; стр.1-11;

²⁸ Petar Kurečić; Problematika definiranja malih država; Hrvatski Geografski Glasnik 74/2; 2012; стр. 106-108;

²⁹ Во контекст на ова истражување, под закани по националната безбедност ќе бидат третирали традиционалните закани од воена агресија и хибридниите закани. Фокусот ќе биде на влијанието на овие закани по сувереноста на државите. Иако останатите сегменти на денешните дефинирања на безбедноста нема да бидат засебно третирали (човековите права, економијата, животната средина, енергијата, криминалот, епидемиите и пандемиите, социјалните права и слободи и слично), сепак тие во одредени општествени системи ќе бидат индиректно анализирани, а заради сериозноста на истите по националната безбедност;

1.3. МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ТЕРМИНОТ МАЛА ДРЖАВА

Во согласност со дефиницијата за меѓународна организација на Меѓународната правна комисија на ООН³⁰, „меѓународна организација значи организација формирана врз основ на договор или други инструменти во согласност со меѓународното право и како такви имаат правен легитимитет. Меѓународните организации ги сочинуваат членките, но можат да имаат и други ентитети“. Постојат повеќе видови на меѓународни организации, со различни големини и повеќе или помалку тела на организациите во зависност од целите на истите. Согласно договорите и принципите на кои почиваат, секоја организација има сопствен начин на функционирање, финансирање и донесување одлуки во насока на исполнување на целите на организацијата и членките. Накратко, меѓународните организации се тела кои промовираат доброволна соработка и координација на членките. Според статусот на основачите, наједноставната поделба е на владини меѓународни организации, невладини меѓународни организации и меѓународни компании/бизниси.

Кога станува збор за меѓународните владини организации (кои ќе бидат третирали во овој труд), карактеристично е да се напомене дека државите остануваат целосно суверени во рамките на организациите³¹, а согласно меѓународното право. Сепак, во зависност од договорениот процес на донесување на одлуки и договорните односи во организацијата, нивната сувереност може да биде „надгласана“ и дури може да биде изгласана воена интервенција против

³⁰ United Nations; Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session, Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries; 2011; стр. 49;

³¹ Во „класичните“ владини меѓународни организации државите доброволно се зачленуваат, слободни се кога сакаат да ја напуштат организацијата и можат да ги игнорираат одлуките на организацијата (иако вообичаено во вакви случаи следат одредени консеквенции). Во ваквите организации, сувереноста на државите не е загрозувана, односно државите не се откажуваат од сопствената сувереност во корист на меѓународната организација во која членуваат. Во ваквите организации одлуките ги донесуваат претставниците на државите, а не телата на организацијата. Таква организација е ООН (иако некои институции на ООН, како WTO, World Bank, UNICEF и слично, имаат одредени надлежности како надвладина меѓународна организација);
- Stephen McGlinchey (edited by), Shazalina Z. Abidin; *International Relations (International Organisations)*; E-International Relations Publishing; Bristol, England; 2017; стр. 73;
- Center for European Studies (2019); “What is the EU? Extension: What are International Organizations?”; *EU Learning: An educational website about the European Union, general editor, Joan DeBardeleben, Carleton University; Ottawa, Canada; Retrived: 15.10.2019;* (<https://carleton.ca/ces/eulearning/introduction/what-is-the-eu/extension-what-are-international-organizations/>);

одредена држава. Посебна категорија од интерес на ова истражување, а како карактеристичен пример на договорно отстапување на дел од сувереност од страна на државите во корист на меѓународна организација се надвладините меѓународни организации (Supranational organization)³². Таква организација е ЕУ, а за што ќе стане збор подолу во текстот.

Од аспект на безбедноста, а во зависност од природата на меѓународната организација, малите држави на меѓународните организации гледаат како на можност за осигурување на безбедноста, намалување на трошоците преку поделба на истите во рамките на организацијата и слично. Од аспект на меѓународните односи, на меѓународните организации гледаат како на можност за нивно полесно презентирање на сопствената сувереност на меѓународната сцена, а што вообичаено е еден од поважните приоритети на државите (после осигурувањето на безбедноста). Иако повеќето владини меѓународни организации во целост ја почитуваат сувереноста на државите без разлика на нивната големина, малите држави сепак се соочуваат со предизвици на целосно сопствено претставување и демонстрирање на своите ставови, како во самите организации, така и на меѓународната сцена. Подолу во текстот ќе бидат анализирани неколку меѓународни владини организации и нивната позиција кон малите држави.

1.3.1. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Без сомнение, Организацијата на Обединетите Нации (ООН) се третираат како организација во која мултилатеризмот доаѓа до вистински израз. Како меѓународна организација, ООН се организација со најголем број на (држави) членки, во која без разлика на големината на државите, нивното општествено уредување, богатство или географска локација, сите се еднакви, односно уживаат правна еднаквост. Еднаквоста, вклучително и еднаквоста на државите (нациите) е загарантирана уште во преамбулата на Повелбата на ООН од 1945 година (*We the*

³² Во надвладините меѓународни организации, организациите имаат еден вид на независност од своите членови. Организацијата (телата на организацијата) има надлежности да „владее“ со своите членови, да носи закони во одредени области, има свои судови, има своја валута и слично, а државите се должни да ги почитуваат одлуките на организацијата. Надлежностите на организацијата се отстапени од страна на членките со договорите кои ги регулираат односите на организацијата. Таква организација (во одреден дел) е ЕУ;

- Исто: стр. 74;

- Исто: Увид на 15.10.2019;

peoples of the United Nations determined ... to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small...)³³. Понатаму, во останатите членови на Повелбата (и дополнителните декларации) се регулира како таа еднаквост се постигнува, како и се дефинираат целите на организацијата, обврските на државите и други прашања на организацијата, вклучително и начинот на донесување на одлуки. Оттука, како централен елемент во повелбата може да се издвои „еднаквоста“, односно принципот „една земја-еден глас“³⁴ во Генералното собрание на ООН.

Сепак, и во оваа организација која ја гарантира еднаквоста, дополнителна моќ се дава на постојаните членки на Советот за безбедност кои имаат право на вето на одлуките на Генералното собрание³⁵, односно постојаните членки на Советот за безбедност на ООН, Кина³⁶, Русија, САД, Франција и Обединетото Кралство (ОК). Со други зборови, овие држави во секое време можат да го блокираат усвојувањето на некоја резолуција, а за која сите останати држави се „за“.

Од аспект на малите држави, и покрај релативната правната еднаквост на државите во ООН, малите држави се соочуваат со бројни предизвици за нивно ефективно претставување и презентирање на нивните ставови и интереси во институциите и телата на ООН, без разлика колку успешна дипломатија имаат. Еден од главните проблеми е токму нивната ограниченост со капацитети (персонални и институционални), во споредба со големите држави. Во таа насока,

³³ *Ние, народот на Обединетите Нации, посветени... да ја потврдиме вербата во човековите права, во дигнитетот и значењето на човекот, во еднаквоста на мажите, жените и нациите (државите) големи и мали...;*

- *United Nations; Charter of the United Nation, Preamble; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/preamble/>);*

³⁴ Согласно принципите на работа во Генералното собрание на ООН, секоја држава – членка на ООН има еден глас при одлучувањето. Одлуките се донесуваат со просто или квалификувано мнозинство (за важни прашања, препораки за мирот и безбедноста, буџетот и слично);

³⁵ *United Nations; Charter of the United Nation, Article 27; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>);*

³⁶ Кина е членка на ОН и Генералното собрание (ГС) на ОН од самото основање на ОН во 1945 година. Разликата е само која „Кина“ е членка на ОН и го „држи“ столчето во ГС и до кога. Така, Република Кина, денес меѓународно позната како Тајван и која го контролира само островот Формоза, членка е на ОН и постојана членка на ГС на ОН се до 1971 година. Народна Република Кина го презема местото во ГС во 1971 година, со прифаќањето на Резолуцијата 2578 на ГС на ОН. Република Кина (Тајван) со оваа резолуција го губи местото во ГС на ОН и местото во ОН;

еден од обидите за заедничко претставување на малите држави во ООН е Форумот на мали држави (Forum of Small States-FOSS). Форумот е основан од страна на Сингапур во 1992 година како платформа околу која би се обединиле малите држави, со цел зајакнување на нивните позиции и добивање на поголема „видливост“ во институциите и телата на ООН и на глобално ниво во целост. Членството во платформата е на доброволна основа, не е поврзано со идеологија или географска припадност и брои повеќе од 100 земји членки³⁷.

1.3.2. ЕВРОПСКА УНИЈА

Како надвладина меѓународна организација, Европската унија (ЕУ) е организација која има преземно одреден број од надлежностите на членките, а во согласност на самите членки (линеарно за сите членки, без разлика дали се големи или мали). Во однос на малите држави, иако ЕУ директно не препознава разлики меѓу големи или мали држави кога станува збор за државите-членки, големината на државите доаѓа до израз при донесувањето на одлуките во Унијата.

Конкретно, согласно популацијата на земјите членки, точно е утврден бројот на местата во *Европскиот парламент*³⁸ за секоја земја членка. Тоа подразбира дека поголемите држави (според бројот на населението) имаат повеќе места во Европскиот парламент и во рамките на надлежностите на Парламентот, можат да ги надгласаат помалите држави. Од друга страна, во другите институции на ЕУ, односно Европскиот совет, Европската комисија и Советот на ЕУ-Совет на министри, сите земји членки се третирали еднакво и застапени се со по еден член.

Европскиот совет е сочинет од Претседателите на држави и влади на земјите-членки. Со оглед на фактот што одлуките се донесуваат исклучително со консензус, членките се приморани поблиску да соработуваат при приоритизирањето на интересите, без разлика на нивната големина.

³⁷ Singapore Government; Ministry of Foreign Affairs; Foreign Policy; International Issues; Small States; (<https://www.mfa.gov.sg/SINGAPORES-FOREIGN-POLICY/International-Issues/Small-States>);

³⁸ European Union; European Parliament; (<https://www.europarl.europa.eu/portal/en>);

И во Европската комисија³⁹, како извршна власт на ЕУ, сите држави членки се застапени рамноправно со по еден член. Генерално, одлуките се донесуваат со консензус, но може да дојде и до ситуации на гласање. Во вакви ситуации, одлуките се донесуваат со просто мнозинство и големината на државите не доаѓа до израз.

Советот на министри (Советот) исто така пропишува рамномерна застапеност на сите земји членки (со по еден претставник - министер, во зависност од темата за дискусија) и одлуките ги донесува со консензус или пак со квалификувано мнозинство⁴⁰. Сепак, тука повторно доаѓа до израз големината на државите (според бројот на население), а со оглед на фактот што „тежината“ на секој од гласовите е различна. Системот на гласање во Советот низ годините се менува од разни причини (првенствено заради зголемувањето на бројот на држави-членки од една страна и потребата за поголема функционалност на Советот), но во сите системи бројот на населението доаѓа до израз при одлучувањето. Актуелниот систем на гласање е според принципот на „двојно мнозинство“ при гласањето, и според него за одобрување на акти потребно е позитивно изјаснување на 55% од земјите членки (72% ако актот не е предложен од Европската комисијата), кои морат да претставуваат најмалку 65% од населението на Унијата (што автоматски ги става во подредена состојба малите држави). Во насока на заштита на помалите држави, односно спречување на евентуално групирање на големите држави за блокирање на предлозите, државите кои блокираат предлози мора да бидат најмалку четири и морат да претставуваат најмалку 35% од вкупното население на ЕУ.

Во целост (а неземајќи ги предвид надвладините надлежности), ЕУ од една страна дава еднаков легитимитет на земјите-членки, а од друга страна донесувањето на одлуките е директно поврзано со бројот на населението на земјите. Во таа насока се и измените на гласањето во Европската комисија од 2014 година, со кои Европската унија оди „подлабоко“ од сувереноста на државите и

³⁹ European Commission; Publication: The European Union, What it is and what it does European Commission; Directorate General for Communication; Editorial Service & Targeted Outreach, Brussels, Belgium; (<http://publications.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/en/>);

⁴⁰ Conall Devaney, Eva-Maria Poptcheva; At a glance, Changed rules for qualified majority voting in the Council of the EU; European Parliament, European Parliamentary Research Service; 2014; стр. 1-2;

принципот „една држава-еден глас“ го заменува со принципот „еден граѓанин-еден глас“. Иако, измените во системот на гласање во Советот (покрај зголемувањето на неговата ефикасност) направени се и за зголемување на легитимитетот на ова тело, мислењата на експертите се поделени во однос на тоа кој повеќе добива со овие измени, малите или големите држави. Во поддршка на еднаквоста на земјите членки на ЕУ и можноста истите рамноправно да бидат претставени во Унијата е претседавањето со Советот, кој се реализира на шестмесечни ротации без разлика на големината на државите.

1.3.3. НАТО

НАТО официјално не препознава поделби според големината на државите. Согласно основните постулати на кои почива НАТО, сите држави имаат исто значење, без разлика на нивната големина, економска моќ или издвојувањата за воениот-одбранбениот буџет (со оглед на фактот што станува збор за воено-политичка организација). Одлуките во НАТО се донесуваат по принципот на консензус⁴¹, а процесот на одлучување вообичаено почнува кога надлежните органи (Генералниот секретар на НАТО, Претседавачот со Комитетот на НАТО или самите земји членки) даваат предлози кои се дистрибутираат до сите земји за индивидуално изразување на нивниот став. Од аспект на малите држави, делот од процесот кога секоја држава има можност да го искаже својот став е тоа што ги прави еднакви со другите членки. Делот од процесот што подразбира доаѓање до консензус, односно делот на договори, дијалози, консултации и слично (за постигнување на консензус како единствена можност за донесување на одлука), е делот кога се чувствуваат влијанијата на големите држави во НАТО. Во овие ситуации, и покрај правната еднаквост на државите во НАТО и можноста секоја држава да остане доследна на својот став, малите држави често „се под притисок“ на големите сили, а соочувајќи се со сопствените слабости и ограничувања во споредба со големите држави.

⁴¹ North Atlantic Treaty Organization - NATO; Consensus decision-making at NATO; (https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49178.htm);

1.3.4. СВЕТСКА БАНКА

Согласно мисијата, Светската Банка како меѓународна владина организација не третира директно безбедносни и одбранбени прашања и фокусот им е на економијата и социјалната сфера на општеството. Следствено, и категоризацијата на државите на големи и мали им е согласно нивните цели. Така, Светската Банка во групата на мали држави⁴² ги категоризира оние држави кои имаат население од 1,5 милиони жители или помалку, или пак се членки на Форумот на Мали Држави - Small States Forum. Во Форумот членуваат 50 држави, од кои 42 се мали држави според класификацијата на Светската банка (1,5 милиони жители или помалку), а осум други имаат значително поголемо население од 1,5 милиони жители, но имаат слични предизвици како малите држави. Државите членки на Форумот и малите држави според категоризацијата на Светската банка се различни по многу аспекти, односно по површината, по приходите, по географската локација (континентални или островски), по перцепцијата на законите (конфликтни подрачја, загрозеност од климатските промени и слично), но заедничко им е што имаат слични предизвици. Во целост, Светската банка го користи квалитативниот приод при дефинирањето и категоризирањето на државите на големи и мали.

1.3.5. КОМОНВЕЛТ

Иако во времето на формирањето е со задача да го олесни процесот на деколонизацијата на државите-поранешни колонии на Обединетото Кралство, денес Комонвелтот (The Commonwealth) обединува 53 држави со различна големина, богатство и географска локација со цел промоција на демократијата, човековите права и владеењето на правото, без политичка или економска моќ. Според позицијата на Организацијата на држави на Комонвелтот, малите држави⁴³ се дефинирани како суверени држави со население од 1,5 милиони жители или помалку. Дополнително, Комонвелтот во групата на мали држави додава и други

⁴² World Bank Group; World Bank Group Engagement with Small States: Taking Stock Operations Policy and Country Services; The World Bank; Washington D.C., USA; 2016; стр. ix;

⁴³ The Commonwealth Secretariat; Small States – Economic Review and basic Statistics, Vol. 18; The Commonwealth; London, UK; 2015; стр. iv; (https://read.thecommonwealth-ilibrary.org/commonwealth/economics/small-states_smalst-2015-en#page1);

држави, како Боцвана, Лесото, Намибија и Папуа Нова Гвинеја, кои иако имаат население поголемо од 1,5 милиони, сепак имаат карактеристики на мали држави. Според Комонвелтот, главните карактеристики на малите држави се нивното ограничено глобално влијание, ограничените техничко-технолошки капацитети, лимитирани финансиски средства (и можност за пристап до истите) и подложноста на влијание на климатските промени и природни катастрофи. Во целост, 31 држава од вкупно 53 земји членки на Комонвелтот се мали држави. Според приодот на Комонвелтот, повеќе од половина од државите во светот се мали држави.

Во целост, а тргнувајќи од фактот дека денес не постои усогласеност во теоријата за малите држави за тоа што или кои се мали држави, може да се заклучи дека категоризацијата на државите се врши во согласност со потребите на анализите или истражувањата. Во тој контекст истражувачите ги користат оние карактеристики на државите, преку кои би дошле до најрелевантни заклучоци согласно нивните цели.

Од аспект на меѓународните организации, правата и обврските на државите членки на тие организации (вклучително и малите држави) се регулираат во согласност со целите на организациите и истото соодветно нормативно-правно се регулира. Земајќи предвид дека членството и партиципирањето во истите е (најчесто) на доброволна основа, останува на самите држави да одлучат дали ги прифаќаат тие права и обврски и дали ќе членуваат во организациите. Организациите истакнати погоре се земени како пример за третманот на малите држави, а како организации кои имаат влијание на глобалната светска сцена, без разлика дали од политички, безбедносен или финансиски аспект, или како организации кои обединуваат голем број на држави, големи и мали. Покрај погоре споменатите организации, на меѓународната сцена постојат и други организации кои во зависност од целта на нивното постоење, соодветно и ги групираат државите како мали, средни или големи држави или сили и слично.

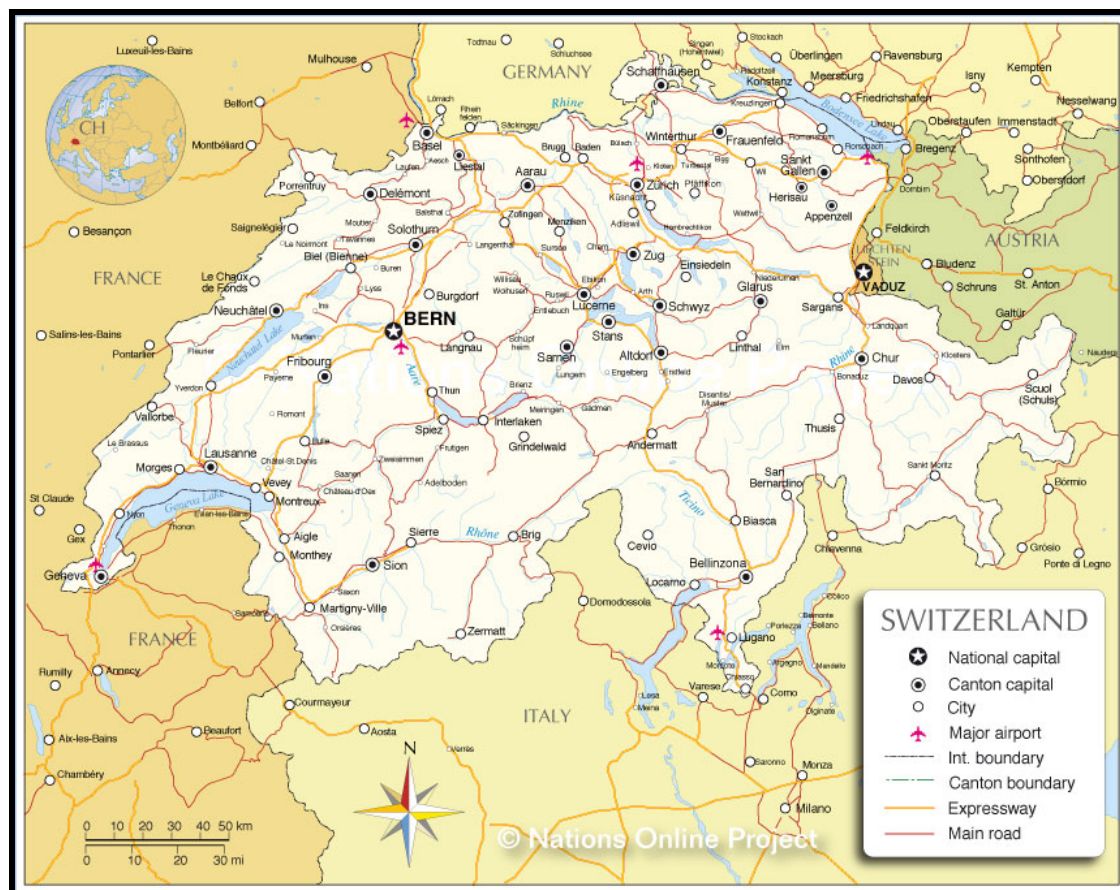
Во понатамошниот текст на овој труд ќе бидат анализирани државите Швајцарија, Литванија, Сингапур и Израел, кои според нивните квантитативни карактеристики, се категоризираат како мали држави. Со оглед на фактот што

целта на ова истражување е осигурување на безбедноста, при анализата на државите ќе бидат земени предвид и квалитативни карактеристики, односно нивното место и улога на регионална и меѓународна сцена, нивната економска и воена моќ, како и другите елементи кои придонеле за креирање на нивната безбедносна политика и организацијата на нивните безбедносни системи.

2. ШВАЈЦАРИЈА

2.1. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Швајцарија е континентална планинска земја која лоцира во Централна Европа. Се граничи со Франција на запад, Италија на југ и Австрија и Лихтенштајн на Исток. Има површина од 41.277 км² и население од 8.292.809 жители^{44, 45}.

Слика 1: Политичка карта на Швајцарија

Во Швајцарија најзастапена е Швајцарската етничка заедница со 70,3%, па понатаму Германци 4,2%, Италијани 3,2%, Португалци 2,6%, Французи 2%, Косовари 1% и останати 18,7%. По вероисповед, Католици се изјасниле 35,9%,

⁴⁴ CIA; The World Factbook; Switzerland; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sz.html>);

⁴⁵ Од ова население, нешто повеќе од 2.000.000 жители се странци; (<https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population/migration-integration/by-place-birth.html>)

Протестанти 23,8%, други Христијански заедници 5,9%, Муслимани 5,4%, Евреи 0,3%, останати 1,4% и 26% не се произнеле за верската припадност. Од јазиците, Германскиот (Швајцарски германски) го говорат 62.6%, Францускиот 22.9%, Италијанскиот 8.2%, Англискиот 5.4%, Португалскиот 3.7%, Албанскиот 3.2%, Српски/Хрватски 2.5%, Шпански 2.4%, Романш 0.5% и останати јазици 7.7%. Официјални јазици се Германскиот, Францускиот, Италијанскиот и Романш⁴⁶.

Швајцарија е федерација со парламентарен систем на владеење заснован на цивилното право. Швајцарија официјално нема главен град, а федералната Влада е сместена во Берн. Швајцарија е исклучително равниена држава, со Бруто домашниот производ (БДП) во 2017 година од 679 милијарди САД долари, со приходи по глава на жител од 62.100 САД долари. Буџетот на одбраната во 2018 година изнесува 0,71 од БДП⁴⁷, односно 4713 милиони САД долари, а што е зголемување во однос на 4628 милиони САД долари во 2017 година⁴⁸.

2.2. ИСТОРИСКИ ОСВРТ

Модерната историја на Швајцарија започнува во 1291 година, кога три кантони од територијата на сегашна Швајцарија (Uri, Schwyz и Unterwalden) се обединуваат за борба против Хапсбуршката монархија, а со што всушност започнува и процесот на создавање на денешна Швајцарија. Конкретно, по победата врз монархијата во 1315 година, и други кантони почнуваат да се приклучуваат на алијансата, достигнувајќи ја актуелната територија и општествен систем на Швајцарија дури после повеќе од 5 века (во 1815 година), на почетокот на деветнаесетиот век. Во тие години, а како резултат на случувањата во регионот,

⁴⁶ Јазик од групата на Романските јазици, кој потекнува 15 век п.н.е. Низ годините трпи влијание од локалните јазици и моментално постојат пет дијалекти на овој јазик. Го говорат околу 60.000 граѓани во провинцијата Graubünden. За официјален јазик во Швајцарија е прогласен во 1938 година, а од 1996 година може да се користи во преписка со администрацијата;

- *The Federal Department of Foreign Affairs;*

(<https://www.houseofswitzerland.org/swissstories/society/allegra-look-romansh-switzerlands-fourth-language>);

⁴⁷ CIA; The World Factbook; Switzerland;

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sz.html>);

⁴⁸ Stockholm International Peace Research Institute-SIPRI; Military Expenditure Database;

(<https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20constant%20%282017%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>);

Швајцарија води интензивна домашна и надворешна политика⁴⁹. На надворешен план, Швајцарија на Виенската конференција во 1815 година прогласува неутралност (со што се обврзува за неземање на страна во идните воени конфликти), а паралелно на внатрешен план (како резултат на заканите од Француската револуција), активно се дебатира меѓу кантоните како да се анулираат заканите и да се постигне безбедноста.

Принципите на функционирање на Швајцарската конфедерација каква што е денес утврдени се со Уставот од 1848 година, кои и покрај измените на истиот во 1874 и 1999 година, сеуште се на сила. Според овие принципи, дотогашната Конфедерација без речиси никакви заеднички тела, заменета е со сегашниот модел на функционирање на Швајцарија со централната власт. Со Уставот од 1848 година основани се Федерална влада и кантонални собранија и влади, формирано е Федерално собрание со два дома (како што функционира и денес), Федерален суд, дадена е федерална надлежност за надворешната политика и јавните служби (валута, царинска служба и пошта), како и донесена е Декларацијата за човековите права. Со одредбите на Уставот, Кантоналната автономија останува во голем дел од администрацијата, односно во образованието, здравството, полицијата, правдата и слично. Низ годините, развиени се некои од инструментите на денешната демократија, како што е принципот на директна демократија, намалувањето на влијанието на црквата, како и потребата од мнозинство за ревизија на Уставот.

Швајцарската неутралност нормативно правно е официјализирана во 1907 година, со потпишување на Хашката конвенција со која се утврдуваат правата и обврските на неутралните земји. И додека во следната голема војна на нациите (Првата светска војна) позицијата на Швајцарија како неутрална држава е јасна, позицијата на Швајцарија како неутрална земја во Втората светска војна⁵⁰ е тема на дискусија после војната. Конкретно, една од забелешките е прифаќањето на

⁴⁹ History of Switzerland; Summary;
(<http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/swiss-history-summary.html>);

⁵⁰ History of Switzerland; Second World War;
(<http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-second-world-war-ii.html#Bergier>);

златото од Нацистите, а знаејќи дека истото е насилно одземено (првенствено од Евреите)⁵¹.

Во послевоенниот период Швајцарија доживува интензивен економски и технолошки развој, паралелно зајакнувајќи го угледот на меѓународната сцена. Доживува долгорочна политичка стабилност, а како резултат на широката коалиција на политичките партии и добрите социјални програми на Владите. Политичката и економската интеграција на Европа, како и улогата на Швајцарија на меѓународен план, ги зајакнува односите на Швајцарија со соседите.

Накратко, Швајцарија ја утврдува (и ја одржува) својата безбедносна политика уште пред 200 години, кога станува прва неутрална земја на светот. Како таква, почитувана е на глобалната сцена и денес, и за време на најголемите светски кризи. Денес Швајцарија е високо развиена неутрална земја, рангирана како една од најдобрите држави во светот во однос на транспарентноста на власта, економската конкурентност и човековиот развој. Швајцарија е домаќин на бројни меѓународни организации и на два огромни светски економски центри, Цирих и Женева.

2.3. СИСТЕМ НА ВЛАСТА

Во согласност со (последните измени на) Уставот од 1999 година, Швајцарија е конфедерација од 26 кантони. Иако според Уставот се вика конфедерација, според општественото управување е федерална република со централна извршна власт во Федералниот совет (Federal Council), кој е она што во другите демократии е Владата. Во Швајцарија има три нивоа на власт, односно на ниво на Конфедерацијата, на ниво кантоните и во околу 2300 заедници (communes).

На федерално ниво, законодавната власт во Швајцарија е во надлежност на Федералното собрание кое е составено од два дома, Националното собрание (познато како Долен дом), кое го сочинуваат 200 избраници и Советот на државите

⁵¹ Во врска со контроверзите за улогата на Швајцарија за време на Втората светска војна, Швајцарија основа Независна меѓународна комисија за испитување на евентуалната поврзаност на државата со обвинувањата за соработка со Нацистите. Резултатите од комисијата не пронаоѓаат директна инволвираност на државата во случувањата, притоа оградувајќи се од однесувањата на поединци. Сепак, Швајцарија како држава се извинува на сите кои на било каков начин се оштетени од однесувањата на приватните институции или поединци од Швајцарија;

(Горен дом), кој е сочинет од 46 избраници. И двата дома на Собранието се еднакви по важност. Пратениците во двата дома се избираат на непосредни избори со мандат од 4 години. Бројот на пратениците од секој кантон во долниот дом е во согласност со бројот на населението⁵². Бројот на пратениците во горниот дом е по двајца пратеници од секој кантон, освен за шест таканаречени „полукантони“⁵³, кои избираат по еден пратеник. Собранието е полупрофесионално, што подразбира пратениците извршуваат и други работи. Собранието се состанува четири пати годишно, на тринеделни сесии. Најмалку еднаш годишно и двата дома одржуваат заедничка седница, на која се избираат членови на Владата или федерални судии.

Извршната власт ја реализира Федералниот Совет, Владата (Council of States)⁵⁴. Федералниот совет се состои од седум члена - Советници (министри), кои ги избира Собранието. Советниците се со еднаква важност и секој советник е одговорен за ресорот кој го раководи, односно: Надворешни работи (Federal Department of Foreign Affairs-FDFA), Домашни работи (Federal Department of Home Affairs-FDHA), Правда и полиција (Federal Department of Justice and Police-FDJP), Одбрана, цивилна заштита и спорт (Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport-DDPS), Финансии (Federal Department of Finance-FDF), Економски работи, образование и истражување (Federal Department of Economic Affairs, Education and Research-EAER) и Околина, транспорт, енергија и врски (Federal Department of the Environment, Transport, Energy and Communications-DETEC).

Највисок суд во судската власт⁵⁵ во Швајцарија е Федералниот врховен суд на Швајцарија (Federal Supreme Court of Switzerland), за кој судиите ги избира Собранието со мандат од 6 години. Федералниот врховен суд брои 38 судии и 19 заменици и надлежен е да ја надгледува работата на пониските федерални и кантонални судови во смисла на унифицирано практикување на федералните

⁵² Согласно правилата, за еден пратеник во Националниот совет – Долниот дом потребни се околу 40.000 гласа. Уставот гарантира најмалку еден пратеник од Кантон и кога нема 40.000 гласа;

⁵³ Шест кантони (Obwalden, Nidwalden, Appenzell-Innerrhoden, Appenzell-Ausserrhoden, Basel-Stadt and Basel-Land) се таканаречени половични кантони, кои избираат по еден претставник во горниот дом (останатите кантони избираат по двајца претставници);

⁵⁴ Swiss Confederation; The Federal Council;
(<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/bundesrat.html>);

⁵⁵ Democracy-The Swiss Political System; Swiss Courts;
(<https://www.ch.ch/en/demokratie/federalism/separation-of-powers/switzerlands-courts/>);

закони. При одлучувањето, Федералниот врховен суд го согледува спроведувањето на правото, а не фактите на пониските судови, освен при недостаток на докази. Федералниот врховен суд е последната инстанца за одлучување по жалби на граѓански постапки, на предмети меѓу кантоните или меѓу кантоните и Конфедерацијата, како и по жалби на одлуки од федералните судови. Во својот состав има повеќе оддели кои се специјализирани за одредени области. На федерално ниво, судската власт е организирана и преку Федерален кривичен суд (Federal Criminal Court), Федерален административен суд (Federal Administrative Court) и Федерален суд за патенти (Federal Patent Court). Федералните судови постапуваат по предмети против федералните интереси, секој во својата надлежност, како и по жалби на одлуките од кантоналните судови⁵⁶. На пониско ниво, секој кантон има свои Кантонални судови надлежни за предмети на прво и второ ниво (жалби) од постапките.

Швајцарија нема Претседател во вистинска смисла на зборот. Должноста Претседател на Конфедерацијата ја извршуваат министрите на ротациона основа, со мандат од една година. Функцијата ја извршуваат паралелно со своите функции. Надлежностите на Претседателот се исклучително протоколарни.

Кантоните се основната одлика на она што претставува Швајцарската Конфедерација. Кантоните уживаат високо ниво на автономија и секој од кантоните е независен и суверен ентитет со свој главен град, сопствен устав, парламент, влада и судови. Според основниот принцип на Конфедерацијата за децентрализација, сите надлежности што не се трансферирани на Конфедерацијата, се во надлежност на кантоните. И покрај фактот што како принцип „директната демократија“ е втемелена во Швајцарскиот устав, во некои од кантоните истата се практикува како во времето на донесување на Уставот во

⁵⁶ Федералниот кривичен суд постапува по предмети против федералните интереси, како и тешки кривични дела со користење на експлозиви, стопански криминал, организиран, криминал, перење на пари, дела против цивилното воздухопловство и слично; Федералниот административен суд постапува по жалби против одлуките на федералната администрација; Федералниот суд за патенти постапува по дела во врска со патентирање на пронајдоци, користење на лиценци и интелектуална сопственост;

минатиот век, односно на јавни собири⁵⁷. Во однос на федералните прашања (одлуки донесени од Федералното собрание и Влада), граѓаните имаат право да го изразат својот став преку иницијативи, необврзувачки и задолжителен референдум⁵⁸. Сите 26 Кантони имаат право да повикаат на референдум, за што е потребна поддршка од најмалку 8 кантони.

2.4. ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Согласно оценките на надлежните авторитети во Швајцарија⁵⁹, глобалната безбедносна ситуација се карактеризира со зголемен број на актери на меѓународната сцена, првенствено недржавни актери, со што се зголемуваат можности за хибридни закани. Како резултат, денешниот меѓународен поредок не е само под притисок од политички, воен или економски аспект, туку и од технолошки, социјален и културен аспект. Дополнително, повратот на „големите сили“ на глобалната сцена и едностраните одлуки од нивна страна, ја зголемува тензијата меѓу државите (првенствено меѓу Русија и Западните сили), што се имплицира на економските предизвици на државите.

Од аспект на закани кон Швајцарија, Швајцарија не се соочува со традиционални закани, во смисла на закани за вооружен конфликт, агресија или инвазија на Швајцарија од било која земја. Оттука фокусот на безбедносните служби на Швајцарија е насочен кон хибридните закани⁶⁰ од повеќе аспекти.

Во однос на зголеменото ривалство меѓу големите сили, негативните аспекти кон безбедноста на Швајцарија се гледаат во намалувањето на

⁵⁷ Кантоните Appenzell-Innerrhoden и Glarus сеуште практикуваат „директна демократија“ на начин што еднаш годишно се собираат на главните плоштади и гласаат со кревање на раце. Во останатите Кантони гласањето е со гласачки кутии;

⁵⁸ Во однос на федералните одлуки, Директната демократија им дозволува на избирачите да го искажат своето мислење на одлуките од Федералниот парламент и да предложат амандмани на Федералниот устав. Истото го постигнуваат преку Иницијативи (за што се потребни 100 000 потписи собрани за 18 месеци) и Референдуми (Необврзувачки, за што се потребни 50.000 потписи собрани за 100 дена и Задолжителен референдум);

⁵⁹ Swiss Confederation, Federal Intelligence Service-FIS; Swidderland's Security 2019, Situation Report of the Federal Intelligence Service; Bern; 2019; стр. 11-13;

⁶⁰ Како што е погоре споменато, денешната научна мисла препознава повеќе термини кои ги означуваат закани поинакви од традиционалните закани. Во тој контекст, се практикуваат термините, нетрадиционални, неконвенционални, транснационални, асиметрични (закани) и слично. Во контекст на овој труд, ќе биде користен терминот хибридни закани, кој ги опфаќа сите закани поинакви од традиционалните закани од воена агресија;

политичката и економска моќ на Европа и влијанието на економската стабилност на Швајцарија. Понатаму, земјите како Швајцарија кои не се директно инволвирани во „пресметките“ на големите сили, како и меѓународните организации, приморани се да прифатат однесување на големите сили и да се однесуваат спротивно на сопствените определби, а за да не би трпеле економски последици (како на пример економските санкции на САД кон Иран). Дополнително, информативните операции на Русија за зголемување на своето влијание, можат да доведат до насилни активности на поединци и групи⁶¹.

Тероризмот останува сериозен предизвик на денешницата. Со оглед на фактот што безбедносната состојба на Блискиот исток и Северна Африка сеуште е далеку од контролирана, ИСИС и радикалниот ислам се уште остануваат извор на терористички закани, а пропагандата на ИСИС останува инспирација за радикални поединци, посебно тинејџери и млади луѓе. Посебна опасност претставуваат терористите кои се затскриваат во мигрантските движења, како и сеуште постојат и заканите од повратниците од кризните реони. Иако засега нема индиции за зајакнување на Ал Каеда, падот на ИСИС претставува можност за поврат на позициите кај исламските радикални поединци и групи. Опасност претставуваат и новите методи на исламистите, односно нападите со дрoнови (Сирија). Во однос на Швајцарија, а со оглед на фактот што Швајцарија е во групата „Западни земји непријатели на исламот“, Швајцарија е цел на овие радикали. Сепак, засега нема информации дека Швајцарија е таргетирана како приоритена цел на исламските радикали.

Разузнавачката активност на странски служби можат сериозно да влијаат на безбедноста на Швајцарија, како со поткопување на економската стабилност, така и со директните разузнавачки операции насочени кон критичната инфраструктура на Швајцарија. Во текот на изминатиот период, регистрирани се агресивни разузнавачки операции насочени кон Швајцарските авторитети и инфраструктура (вклучително и Вооружените сили и воената индустрија), меѓународните организации кои лоцираат во Швајцарија, како и кон Швајцарската

⁶¹ Swiss Confederation, Federal Intelligence Service-FIS; Swidderland's Security 2019, Situation Report of the Federal Intelligence Service; Bern; 2019; стр. 17-87;

економија, индустрија и истражувачки проекти. Посебно се истакнуваат разунавачките организации на Русија, кои се присутни на територијата на Швајцарија. Носители се лица со дипломатски имунитет, лица со краток престој во Швајцарија (состаноци, туризам и слично) и лица кои ја поддржуваат идеологијата на Русија. Следни по агресивност се разунавачките организации на Кина, првенствено на економски цели. Според проценките, се очекува понатамошно зголемување на разунавачките операции насочени кон активностите на Швајцарија во меѓународните и дипломатските процеси, кон Швајцарија како деловен и истражувачки центар, како и во однос на позицијата на Швајцарија во врска со меѓународните прашања и предизвици.

Сајбер законите се исто сериозен предизвик на денешницата, а заради импликациите врз речиси сите аспекти на животот, безбедноста, економската стабилност и заштитата на приватноста на граѓаните. Во тој контекст, критичната инфраструктура на Швајцарија е цел на овие напади. Најчесто мотивите за овие напади се поврзуваат со Кина, и тоа на онаа инфраструктура каде Кина сака да ги прошири своите економски влијанија, како и за крадење на нови технологии. Без разлика дали овие напади се политички или економски мотивирани, последиците од вакви напади врз Швајцарија како светски деловен центар, земја со развиена индустрија и земја во која многу се инвестира во развојот на нови техники и технологии, може да бидат многу сериозни и да предизвикаат економски, социјални и безбедносни штети.

Во однос на останатите хибридни закани, Швајцарија не е директно погодена од мигрантската криза⁶², но опасностите од изолирани поединци-терористи од мигрантите постојат, како што и постои опасноста за насилно однесување на одредени категории на лица од мигрантите. Од друга страна, тоа може да предизвика реакција на десно-ориентираните групации во Швајцарија и да дојде до ескалација на насилство.

Иако пролиферацијата не се третира доволно сериозно во јавноста, а заради „невидливоста“ на истата, опасностите се актуелни и мерките кои се преземаат мора да се долгорочни. Покрај пролиферацијата на постоечките светски

⁶² Исто; стр. 27;

капацитети од областа на оружјата за масовно уништување, посебно внимание се посветува на пролиферацијата на науки и технологии кои можат да бидат искористени за создавање вакви оружја.

2.5. ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Примарните предуслови⁶³ кои влијаат на креирањето на националната безбедносна политика на Швајцарија се нејзиниот *меѓународен статус* (неутралноста), нејзината *географска локација* (планинска земја во централна Европа целосно опкружена со земји на Европската унија), *глобалната поврзаност* на Швајцарија (економски и финансиски центар со висок меѓународен кредибилитет и еден од водечките промотори на глобалниот мир и безбедност), *демографската слика и општественото уредување*, како и сопственото *историско воено искуство и наследство*. Во таа насока, националната безбедносна политика на Швајцарија е насочена кон обезбедување на сопствениот суверенитет и интегритет, односно слобода на одлучување и самоопределување, обезбедување на слободите и правата на граѓаните, заштита на сопствената инфраструктура од директни и индиректни напади, како и придонес кон мирот и безбедноста надвор од сопствените граници⁶⁴.

Во целост, неутралноста е основата во креирањето на Швајцарската надворешна и безбедносна политика. Неутралноста и забранува на Швајцарија да учествува во вооружени конфликти, да обезбедува воена помош на странски држави и да членува во воени сојузи. Неутралноста датира уште од 1515 година, делумно е препознаена во 1815 година, а официјализирана е во 1907 година, со потпишување на Хашката конвенција со која се утврдуваат правата и обврските на неутралните земји во случај на војна. Со крајот на Студената војна Швајцарија

⁶³ Claude Bonard; The Cornerstones of the Swiss Security Policy; College of Business and Entrepreneurship, Department of National Security; Journal Ante Portas/Security Studies Vol. 2/2016; Ostrowiec Świętokrzyski, Poland, 2016; стр. 187-198;

⁶⁴ Swiss Confederation; Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport; Security policy; (<https://www.vbs.admin.ch/en/international-topics/security-policy.html>);

делумно го „редефинира“ разбирањето на неутралноста и во 1996 година станува членка на НАТО организацијата „Партнерство за мир“⁶⁵.

Секако, мултиетничката слика и лингвистичките разлики (четири официјални јазици), како и општествениот систем⁶⁶, имаат импликации врз детерминирањето на безбедносната политика на Швајцарија и милицискиот принцип⁶⁷ на организирање на безбедносниот систем.

Во насока на остварување на целите на политиката на национална безбеденост, Швајцарија ги користи сите расположиви инструменти за остварување на тие цели, односно надворешната политика (преку билатерална, регионална и меѓународна соработка) и сопствените безбедносни субјекти (преку континуирани реформи и инвестиции во истите).

2.5.1. РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Швајцарија има повеќе од 170 претставништва⁶⁸ во светот и одржува активна надворешна политика. Главната цел е зајакнување на односите и соработката со соседните земји - Европската унија, а во насока на зајакнување на стабилноста во Европа и светот.

Во однос на регионалната соработка (што за Швајцарија е соработката со Европската унија), граѓаните на Швајцарија на референдумот во 1992 година одбиваат да се приклучат на Европската Економска Зона (European Economic Area - ЕЕА), иако референдумот е само за членство во зоната и без обврски за членство во Унијата⁶⁹. Следствено, Швајцарија ги прекинува преговорите за членство во Европската унија, а во насока на продлабочување на регионалната соработка (со

⁶⁵ НАТО го воспоставува Партнерството за мир (ПЗМ) во јануари 1994 година. Како една од целите на истото е истакнато *зголемување на стабилноста и безбедноста во Европа*. Повеќе во точка 7;

⁶⁶ Заедница на конфедерални единици со уставни права и надлежности од областа на безбедноста со заедничка федерална власт;

⁶⁷ Објаснето подолу во точка 2.6.2;

⁶⁸ Swiss Confederation; Discover Switzerland; Switzerland and the World, Facts and Figures; (<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/die-schweiz-und-die-welt---fakten-und-zahlen.html>);

⁶⁹ Wolf Linder, Andrea Iff; Swiss Political System; Federal Department of Foreign Affairs-FDFA; Examples: The popular vote on the membership of the European Economic Area (EEA) и The bilateral treaties between Switzerland and the European union; Bern, Switzerland; 2011; стр. 34, 62, 74;

Унијата), се потпишуваат околу 20 главни и околу 100 дополнителни договори за билатерална соработка. Сите договори со Европската унија, а согласно Уставните начела на Конфедерацијата, одобрени се од Парламентот на Швајцарија, како и од граѓаните на Швајцарија на референдуми.

На меѓународен план, Швајцарија е членка на неколку меѓународни организации, меѓу кои Советот на Европа (Council of Europe), Организацијата за безбедносна соработка во Европа (Organisation for Security and Cooperation in Europe-OSCE), Организацијата за економска соработка и развој (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD), Меѓународниот монетарен фонд (International Monetary Fund-IMF) и Светска банка (World Bank). Швајцарија е основач и голем поддржувач на меѓународната хуманитарна организација - Црвениот Крст (International Red Cross/Red Crescent), како и членка е на ООН (од 2002 година).

Истовремено, Швајцарија е домаќин и на бројни меѓународни организации⁷⁰. Само Женева е домаќин е на преку 250 невладини организации, 175 владини претставништва на земјите од светот и 35 меѓународни организации, меѓу кои Светската трговска организација (World Trade Organisation-WTO), Светската здравствена организација (World Health Organisation-WHO) и Меѓународната организација за бегалци (International Refugee Organisation-IRO), со преку 27000 вработени лица-странци⁷¹. Женева е рангирана како втор град во светот според квалитетот на живот.

Како сериозен и кредибилен актер на меѓународната заедница, Швајцарија инвестира во промоцијата на глобалниот мирот и безбедноста. Швајцарија на безбедното и стабилното општество и функционирањето на меѓународниот поредок гледа како на предуслов за економски развој и просперитет, вклучително и за сопствената извозно ориентираната економија. Во тој правец, Швајцарија игра активна улога во обликувањето на светскиот мир и фокусирана е на понатамошно

⁷⁰ Види точка 2.2 (Историски осврт);

⁷¹ Swiss Confederation; Discover Switzerland; International Organizations; (<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/internationale-organisationen.html> University of Bern, Institute of Political Science);

зајакнување на капацитетите за посредување и медијација во услови на кризи и конфликти во светот.

2.6. СУБЈЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

2.6.1. ВООРУЖЕНИ СИЛИ

Одбранбениот сектор, како што според нормативата на Швајцарија се нарекуваат Вооружените сили на Швајцарија⁷² се составен дел на Министерството за одбрана, цивилна заштита и спорт. Тоа подразбира дека Советникот кој го предводи ова министерство раководи (но не командува) со вооружените сили како дел од Швајцарскиот систем за безбедност. Министерството е поделено на седум сектори, односно Одбранбен сектор, Генерален секретаријат, Федерална служба за разузнавање, Агенција за оружје, Канцеларија за топографија, Цивилна одбрана и Спорт.

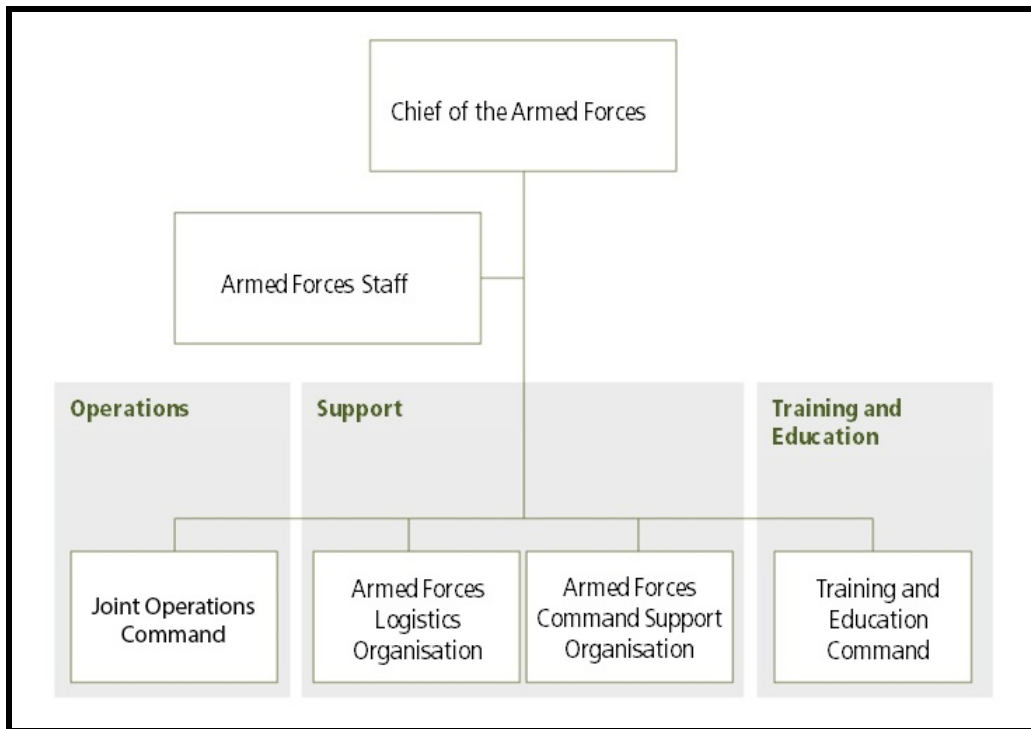
Согласно Уставот, Вооружените сили на Швајцарија се организирани на територијален принцип, односно принцип на милиции⁷³. Тоа подразбира дека единиците на Вооружените сили се распоредени во кантоните, истовремено исполнувајќи ја и „федералната мисија“ за одбрана на Швајцарија и мисијата за поддршка на цивилните авторитети, а согласно конкретните проценки на законите на кантонално ниво. Од аспект на категоријата на припадници, Вооружените сили се поделени на активен состав (сочинет од професионален состав-со полно работно време и регрутен состав-со делумно работно време во вооружените сили) и сили на резервниот состав.

Со Вооружените сили на Швајцарија командува Началникот на Вооружените сили, а мисијата им е одбрана на Швајцарија, поддршка на цивилните авторитети и промоција на мирот во меѓународен контекст. На федерално ниво, организирани се во Штаб (Armed Forces Staff), Здружена оперативна команда (Joint Operations

⁷² Swiss Government; Swiss Armed Forces; Organisation; (<https://www.vtg.admin.ch/en/die-schweizer-armee/gliederung.html>);

⁷³ Принципот на милиција кој го практикува Швајцарија треба да се разликува од дефинициите за милиција како паравоени формации. Прифатлива дефиниција за милиција во Швајцарија е: Граѓаните се ангажирани во воена служба и периодично се повикуваат на обука, освен во услови на војна и кризи:

Command), Логистичка команда (Armed Forces Logistics Organisation), Команда за поддршка (Command Support Organisation) и Команда за обука и вежби (Training and Education Command) (слика 2).

Слика 2: Организација и структура на Швајцарските вооружени сили⁷⁴

Борбената компонента на Вооружените сили е концентрирана во Здружената оперативна команда, под чија команда се трите механизирани бригади (Армијата), воздухопловните единици и нивните инсталации (Военото воздухопловство), четири територијални дивизии, специјални сили, воена полиција и други единици. Логистичка команда е одговорна за снабдување со сите класи на логистички материјали потребни за обука, операции и одржување на подготвеноста на вооружените сили, како и за медицинска заштита на припадниците на вооружените сили. Команда за поддршка е надлежна за функционирање на комуникациите меѓу единиците и се одговорни за неопходната информатичка и комуникациска технологија за исполнување на мисијата на Вооружените сили. Команда за обука и вежби е надлежна за планирање и

⁷⁴ Swiss Confederation; Swiss Armed Forces, Organisation and Structure; (<https://www.vtg.admin.ch/en/die-schweizer-armee/gliederung.html>);

реализација на стандардизирана обука и извежбување на припадниците на вооружените сили на сите нивоа, како и обука и извежбување на активните единици.

Територијалните дивизии⁷⁵ се линкот на вооружените сили со цивилните авторите во кантоните. Во рамките на нивната територијална надлежност, надлежни се за поддршка на локалните власти на укажана потреба од надлежност на вооружените сили (не и полициска поддршка), како и поддршка при катастрофи и активности за обезбедување. Во својот состав имаат различни единици, во зависност од локацијата и мисијата на истите. Територијалните бригади се одговорни за обученоста и подготвеноста на припадниците на вооружените сили од нивна територијална надлежност (резервните сили).

Воениот рок е задолжителен за сите способни мажи од 19 до 34 години (во одредени услови и до 50 години), а женскиот пол може да се приклучи на вооружените сили доброволно. После реализирана задолжителна основна обука во траење од 18 недели, припадниците на активниот состав кои не се полно работно време во вооружените сили, обврзани за континуирана дообука со различно времетраење на годишно ниво, во зависност од специјалноста и статусот, чинот и функцијата. Согласно регулативите, припадниците на активниот состав секој сам го чува личното вооружување и опрема. Муниципалитетите ја обезбедуваат единиците на вооружените сили кои имаат територијална надлежност во одреден кантон или општина. Лицата кои по било која идеолошка основа не сакаат да служат воен рок, обврзани се да служат во цивилна служба (во областа на здравството, социјалните служби и слично), која е за 1,5 пати подолга во времетраење. Резервните сили се сочинети од граѓаните кои се способни за воена служба, но немаат повеќе обврски за редовна обука (активниот состав).

Цивилната заштита⁷⁶, како компонента на безбедносниот систем, исто така хиерархиски е потчинета на Министерството за одбрана. И цивилната заштита е организирана на територијален принцип, односно е инструмент на

⁷⁵ Swiss Government; Territorial Divisions; (<https://www.vtg.admin.ch/de/organisation/kdo-op/ter-div-1.html>);

⁷⁶ Swiss Government; Federal Office for Civil Protection and BABS; (<https://www.babs.admin.ch/de/zs/org.html>);

кантоните и општините за справување со катастрофи и кризни состојби (не и војна). Во принцип, кантоните се надлежни за организација, обука, опремување, одржување на подготвеноста и употреба на овие сили. Од федерален аспект, Конфедерацијата ја координира цивилната заштита и презема одредени надлежности, како што се системот за врски, обука, алармирање и слично. Нивната организација и специјалност зависи од потребите на кантоните, а согласно местоположбата, оценките на заканите и слично⁷⁷. Заради заштеда на капацитети и сили и преклопување на мисиите, голем дел од цивилната заштита се организира на регионален принцип, со договори меѓу кантоните.

2.6.2. ПОЛИЦИСКИ СИЛИ

Организацијата на полицијата⁷⁸, како потсистем на безбедносниот систем на Швајцарија, го отсликува федералниот општествен систем на Швајцарија. Конкретно, секој од 26-те кантони на Швајцарија има полициска сувереност, што подразбира организација на полициските сили согласно потребите на кантонот. Во тој контекст, кантоналните полиции се под надлежност на парламентите и владите на кантоните во смисла на хиерархиска поставеност. Секој кантон има сопствена полициска униформа и ознаки. Следствено, и соработката меѓу полициите на кантоните е во надлежност на властите на кантоните, освен за оние прашања за кои се обврзани со федерални прописи. Во насока на координирање на активностите, Организацијата на кантонални полициски командири на Швајцарија (The Conference of Cantonal Police Commanders of Switzerland - CCPCS) и Швајцарската асоцијација на општински полициски командири (The Swiss Association of Municipal Police Chiefs - SAMPC), се организации кои се грижат за унапредување на соработката на полициите на кантоните, вклучително и соработката со федералните полициски авторитети. Соработка е регулирана со договори меѓу кантоните, кои влегуваат во сила кога ќе бидат одобрени од властите на кантоните. Без разлика на хиерархиската поставеност, сите полициски

⁷⁷ На пример, во Кантоните во кои има хемиска индустрија, Вооружените сили организираат единици од АБХО на кантонално ниво, во планинскиот предел, единици за спасување и слично;

⁷⁸ Swiss Government; Federal Police Office-Fedpol; (<https://www.fedpol.admin.ch/fedpol/en/home/polizei-zusammenarbeit/national.html>);

капацитети на кантоните треба да ги исполнуваат стандардите согласно надлежностите, а кои се регулирани на федерално ниво. Од федерален аспект, главно координирачко тело на кантоналните полиции е Организацијата на кантонални директори за полиција и правда (The Conference of Cantonal Justice and Police Directors - CCJPD).

Согласно Уставот, одредени полициски надлежности се на федерално ниво. На раководно ниво (и контролно по одредени прашања) е Канцеларија на Федералната полиција (Federal Office of Police – Fedpol). Лоцирана е во Берн со околу 900 вработени. Во надлежностите на Fedpol се оние задолженија на полицијата кои се посебен интерес за Конфедерацијата и кои побаруваат сериозни капацитети и средства како, Федерална криминалистичка полиција (Federal Criminal Police)⁷⁹, Федерална служба за безбедност (Federal Security Service)⁸⁰, Единица за координација на компјутерскиот криминал во Швајцарија (Cybercrime Coordination Unit Switzerland)⁸¹ и Канцеларијата за известување за перење на пари (Money Laundering Reporting Office). Во надлежност на Fedpol е и размената на информации, како на територија на Швајцарија, така и во рамките на меѓународната соработка, понатаму поддршка на координираните истраги и слично. Во насока на постигнување на интероперативност на полициите, сите полициски службеници поминуваат иста основна обука.

2.6.3. РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА

Федералната разузнавачка служба (Federal Intelligence Service - NDB), која како субјект на системот за безбедност на Швајцарија организациски припаѓа на Министерството за одбрана, цивилна заштита и спорт, е инструмент на безбедносната политика со задача за превенирање на заканите и проценки на ситуацијата за донесувачите на одлука на Федерално ниво, Владата и Парламентот. На домашен план, фокусот на NDB е на рана детекција и превенирање на

⁷⁹ Задолжена за комплексни или меѓународни истраги, како тероризам, организиран криминал, и кривични дела против националната безбедност;

⁸⁰ Со надлежност за обезбедување на официјални лица и објекти, домашни и странски во Швајцарија;

⁸¹ Надлежна за истраги за дела поврзани со интернетот и компјутерската технологија, како и детска порнографија, сомнителни финасиски трансакции и слично;

тероризмот, насилниот екстремизам, разузнавањето, шверцот со оружја за масовно уништување, и компјутерските закани на критичната инфраструктура. На надворешен план, NDB прибира и анализира разузнавачки информации од интерес на Швајцарија во насока на проценување и евалуација на законите. На федерално ниво, NDB првенствено обезбедува релевантни информации за Владата на Швајцарија и военото раководство. На пониско ниво, ги поддржува федералните институции и кантоните во одржување на безбедноста и спроведување на законот. NDB нема овластување за преземање на мерки за спроведување на законот (приведување, задржување на лица и слично).

Воената разузнавачка служба и Службата за превентивна заштита на вооружените сили (Military Intelligence Service and the Service for Preventive Protection of the Armed Forces - MIS&SPPAF), надлежна е за обезбедување на разузнавачки информации за военото раководство, во насока на одговор на потребите на Министерството за одбрана и воената организација. Капацитетите на оваа разузнавачка организација во вооружените сили (во Здружената оперативна команда и потчинетите единици), раководени се од одделот на MIS во штабот на Вооружените сили. Активностите на MIS се насочени кон анализи на безбедносната состојба и анализа на законите во реоните во кои се распоредени Вооружените сили. SPPAF, како дел од оваа служба е фокусирана на контраразунавачки активности во Вооружените сили.

2.7. КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Демократската контрола⁸² на субјектите на системот за безбедност на Швајцарија се реализира на повеќе нивоа, во согласност со Уставот, Законите и подзаконските акти и процедури на донесување на одлука. Во таа насока, Собранието на Швајцарија демократската контрола ја остварува преку:

- Одобрување на изборот на Владата и министрите;

⁸² OSCE; Information Exchange on the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security-Response by the Delegation of Switzerland to the Questionnaire; Organization for Security and Co-operation in Europe; Vienna; 2019; стр. 23-27;

- Одобрување на одлуките за употреба, разместување на територијата на Швајцарија и распоредување во странство на Вооружените сили⁸³;
- Одобрување на структурата на Вооружените сили;
- Одобрување на Владините проекти за главните набавки на Вооружените сили (инфраструктурни проекти, набавки на вооружување и муниција);
- Одобрување на буџетот на Владата, вклучително и буџетот на одбраната;
- Надлежност за свикување на седници за дискусија по одредени прашања во однос на работата на Владата, вклучително и одбраната и безбедноста;
- Контрола на работата на NDB преку Специјална парламентарна комисија (Special Parliamentary Investigation Commission);
- Прием и увид во известувањата за безбедносната политика од страна на безбедносните субјекти и Владата.

Дополнително, во рамките на Собранието функционираат повеќе *Собраниски комитети*, од кои надлежности за контрола на безбедносните субјекти имаат:

- Комитетот за безбедносна политика на Собранието:
 - Надлежен е за контрола по прашања на работата на Вооружените сили, внатрешните и надворешните закани, воените и цивилните мировни операции и мисии и политиката на вооружување;
 - Овластен е за сите информации кои се однесуваат на теми за безбедноста и одбраната;
 - Ги подготвува пленарните седници и предлага заклучоци до Собранието, за прифаќање или отфрлање на предлозите на Владата кои се однесуваат на безбедносни и одбранбени прашања.
- Комитетот за контрола на Собранието на Швајцарија:
 - Ја надгледува работата на Владата за сите прашања, вклучително и безбедноста и одбраната;
 - Периодично ги контролира разузнавачките организации по прашањата за структурата на организациите, активностите, вклучително и интер-агенциската соработка;

⁸³ Со исклучок на поддршка при катастрофи од помал размер, сите оперативни активности на Вооружените сили мора да бидат одобрени од Федералната Влада. Одобрување од Парламентот е потребно при поголеми разместувања на единиците на Вооружените сили на Швајцарија;

- Ги надгледува и правните аспекти на работата на разузнавачките организации и резултатите од нивната работа (корисност и ефективност);
- Подготвува годишен извештај за состојбата во разузнавачките организации. Извештајот не создава обврски за Владата.
- Комитетот за финансии:
 - Ги надгледува финансиите на Владата, вклучително и безбедноста и одбраната;
 - Ги надгледува финансиите на разузнавачките организации.

Федералната влада ја остварува својата функција на контрола на безбедносните и разузнавачките служби преку:

- Министерот за одбрана е надлежен за контрола на работа во министерството, вклучително и Вооружените сили, цивилната одбрана и разузнавачките организации;
- Одделот за внатрешна контрола на Министерството за одбрана има надлежност за контрола на NDB и MIS за нормативно правни прашања и почитување на законите, користење на средства и методи и ефективност на организациите. Одделот го известува Министерот за одбрана;
- Офицерите со чин генерал се назначуваат од Владата;
- Министерот за правда и полиција е одговорен за контрола на работата на сите потчинети институции во министерството, односно Федералната канцеларија за правда (FOJ), Fedpol, Државниот секретаријат за миграции (SEM) и Националната комисија за спречување на тортура (NCPT),
- Одлука за распоредување на Вооружените сили во Швајцарија и надвор од Швацарија донесува Владата (а ја одобрува Собранието).

Разузнавачките служби се предмет на постојана проверка од независна комисија составена од Федералната влада и Федералната администрација. Оваа комисија не е под надлежност на Министерот за одбрана.

Военото судство е исто така независно тело, административно потчинето на Министерот за одбрана, но назначувањата на судиите на Воениот врховен суд од страна на Собранието.

На кантонално ниво, а со оглед на фактот што полициските сили согласно Уставот се во надлежност на кантоните, контролата на нивната работа е во рамките на телата на кантоните (Кантонална Влада, Собрание и Судство).

И граѓаните можат да остварат увид и да бидат коректор на работата на безбедносните служби преку поднесување на иницијативи согласно принципот на директна демократија - иницијативи, необврзувачки и задолжителен референдум. Дополнително, согласно Законот за слобода на информирањето, секој граѓанин на Швајцарија може да побара информации и копии од документи кои се однесуваат на работата на Федералната влада, вклучително и за прашањата од безбедноста и одбраната⁸⁴.

Координацијата на безбедносните субјекти се спроведува согласно законите и процедурите за работа. Дополнително, на ниво на Владата,

- Владата ги одредува целите и задачите на безбедноста, одбраната и разузнавачката заедница, вклучително начинот на соработка и координација на субјектите;
- Комитетот за безбедност на Владата, составен од министрите за одбрана, надворешни работи и правда и полиција, врши проценка на безбедносната состојба во насока на понатамошно преземање на мерки и координација.

Министерот за правда и полиција е одговорен за координација на работата на сите потчинети институции во министерството, односно FOJ, Fedpol, SEM и NCPT, како и координацијата на соработката на овие институции со странство.

На ниво на Министерството за правда и полиција, Организацијата на кантонални директори за полиција и правда (The Conference of Cantonal Justice and Police Directors - CCJPD) е надлежно федерално тело за координација на полиците на кантоните, вклучително и соработката со федералните полициски авторитети. Мерките кои се преземаат се:

- Координација на процедурите и истрагите на територијата на Швајцарија и во странство (во слушај на меѓународни случаи),

⁸⁴ Исклучок се документите кои можат да ги компромитираат безбедноста на Швајцарија и меѓународната безбедност;

- Координација на активностите на ниво на кантони кои се однесуваат на федерални обврски (обезбедување на објекти и лица и слично),
- Координација на активностите меѓу кантоните.

На ниво на кантоните, Организацијата на кантонални полициски командири на Швајцарија и Швајцарската асоцијација на општински полициски командири ги координираат активностите меѓу кантоните.

Во целост, оценките на Швајцарија се дека сè соочува со хибридни закани, првенствено насочени кон инфраструктурата на Швајцарија и истражувачко-развојните центри. Дополнително, Швајцарија се гледа себеси како „потенцијална жртва“ на глобалните меѓународни односи и актуелните кризните жаришта, а искажани преку порастот на ривалитетот, тероризмот, радикалните структури, емиграцијата и пролиферацијата.

Заради „повратот на големите сили“ на глобалната сцена, нивните едностранни одлуки и последиците кои можат да се рефлектираат на меѓународната заедница, глобалната состојба се проценува како исклучително чувствителна и комплексна. Конкретно, грижите на Швајцарија се можните последици од ваквото однесување на големите сили врз изворите на моќ на Швајцарија (економската моќ на Швајцарија која произлегува од нејзината улога на глобален истражувачки и економски центар).

Во таа насока, безбедносната политика на Швајцарија е насочена кон интензивирање на соработката и промоција на мирот и безбедноста, како начин за справување со актуелните глобални закани и предизвици. Следствено на тоа, Швајцарија продолжува да биде еден од водечките промотори. Паралелно, а согласно определбите за неутралност, Швајцарија одржува сопствен-независен безбедносен систем способен за одговор на сите детектирани закани.

Ваквите определби на Швајцарија ги потврдуваат издвојувањата за безбедносниот систем, како и нејзиниот ангажман на полето на намалување на тензиите во кризните региони и меѓународната безбедност во целост.

3. ЛИТВАНИЈА

3.1. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Литванија е поморска земја која лоцира во Северна Европа со излез на Балтичкото море. Се граничи со Русија (Енклавата Калининград) и Полска на југ, со Белорусија на југоисток и Латвија на север. Има површина од 65.300 км² и население од 2.793.284 жители⁸⁵.

Слика 3: Политичка карта на Литванија

Во Литванија, најзастапена е Литванската етничка заедница со околу 84,1%, Пољаци околу 6,6%, Руси околу 5,8%, Белоруси околу 1,2%, останати 1,1% и неодредени 1.2%. По вероисповед, 77,2% од населението се произнеле како припадници на Римокатоличката црква, 4,1% се припадници на Руската православна црква, 10,1% не се произнеле за верската припадност, а останатите

⁸⁵ CIA; The World Factbook; Lithuania; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html>);

8,6% се припадници на помали религиски групи или не припаѓаат на ниту една религиска група. Официјален јазик во Литванија е Литванскиот јазик.

Во 1940 година е анектирана Сојузот на Советските Социјалистички републики – СССР, во 1990 година прогласува независност од СССР, а последните Советски сили се повлекуваат од Литванија во 1993 година. Во 2004 година постанува членка на НАТО и Европската унија.

Литванија има полупретседателски систем на власт, заснован на цивилното право. Од економски аспект, Бруто домашниот производ (БДП) во 2017 година изнесува 47,26 милијарди САД долари, со приходи по глава на жител од 32 400 САД долари. Буџетот на одбраната во 2018 година изнесува 1,96% од БДП.

3.2. ИСТОРИСКИ ОСВРТ

Поновата историја на Литванија е директно поврзана со Русија, односно започнува со неколкуте востанија против Руското владеење во првата половина на 19-от век, кои неуспешно завршуваат. Како резултат, кон крајот на деветнаесеттиот век Русија воведува дополнителни репресивни мерки против католицизмот кој зема замав во Литванија, како и дозволува користење само на Рускиот јазик во училиштата и книгите мораат да бидат издавани само на кирилчно писмо, што резултира со голема емигрирација на Литванците во Северна Америка.

На почетокот на дваесеттиот век, односно за време на Првата светска војна во 1915 година, Литванија е окупирана од страна на Германија, кога им се дозволува на Литванците да организираат свое собрание (во 1917 година). Собранието на Литванија прогласува независност на Литванија во 1918 година, а во 1920 година независна Литванија е призната и од страна на Русија. Сепак независноста кратко трае и покасно во 1920 година, Литванија е окупирана од страна на Полска. Во 1926 година се случува воен удар во Литванија и воената власт останува се до почетокот на Втората светска војна, кога најпрво Русија во 1940 година, а покасно Германија во 1941 година ја окупира Литванија и останува во Литванија до крајот на војната. За овој период, нацистичка Германија го прави наголемиот егзодус на Евреите од Литванија кои речиси во целост се убиени или депортирани.

Од 1944 година Русија повторно ја зазема Литванија и почнува комунистичкото-социјалистичкото владеење се до 1990 година. За овој период, целосната сопственост на Литванците е национализирана, како и голем број од Литванците се егзекутирани или депортирани.

Во 1990 година Литванија прогласува независност, но Русија уште еднаш се обидува да ја контролира (сруши) власта во Литванија, при што се убиени 14 демонстранти. Во 1991 година Русија ја признава независноста на Литванија, а последните Руски војници се повлечени во 1993 година.

После 1990 година Литванија прави огромни напори за враќање на пазарната економија, како и во целост се ориентира кон ЕУ и НАТО. Во 2004 година Литванија постанува членка на НАТО и ЕУ.

3.3. СИСТЕМ НА ВЛАСТА

Како што е погоре истакнато, Литванија е Република со парламентарен систем на власт. „Главата“ на државата е Претседателот, кој се избира на непоредни избори со мандат од 5 години и може да има најмногу 2 последователни мандати. Претседателот има надлежности за надворешните работи на Литванија и на предлог на Владата, ги назначува дипломатските претставници на Литванија во странство, како и одржува дипломатски врски со странски земји. Претседателот е Врховен командант на Вооружените сили на Литванија.

Законодавната власт е во Парламентот (Seimas), кој е еднодомно собрание од вкупно 141 пратеник. Пратениците се избираат на непосредни избори, со мандат од четири години. Првата седница после изборот ја отвара најстариот пратеник, кога и се одредува Претседателот на Парламентот. Парламентот ја надгледува работата на Владата и може да изгласа недоверба на Владата или нејзините програми, што подразбира дека Премиерот треба да го врати мандатот.

Извршната власт и припаѓа на Владата која има 14 министерства. Ја раководи Премиерот, кој се назначува од страна на Претседателот на Републиката, а го одобрува Парламентот. Премиерот ги одредува останатите членови на Владата и одговорните лица на институциите и агенциите директно потчинети на Владата. Владата ја координира и ја надгледува работата на Министерствата и Владините

институции и агенции. За својата работа поднесува годишен извештај до Парламентот.

Судскиот систем на Литванија е сочинет од Уставен суд и судови од општа надлежност и посебна надлежност. Уставниот суд⁸⁶ се состои од девет судии, со мандат од максимално 9 години. Судиите ги назначува Парламентот, во ист број согласно предлозите од Претседателот на Литванија, Претседателот на Парламентот и Врховниот суд. И претседателот на Уставниот суд го назначува Парламентот, а е еден од избраните девет судии. Судии на Уставниот суд можат да бидат граѓани на Литванија кои се со докажан авторитет како судии, правници, адвокати и имаат најмалку 10 години служба во професијата. За време на мандатот, судиите имаат имунитет.

Судови од општа надлежност⁸⁷ се Врховниот, Апелациониот, Регионалните и Окружните судови, кои третираат граѓански и кривични предмети. Окружните судови се првостепени судови за кривични, граѓански предмети и случаи на административни прекршоци. Регионалните судови постапуваат како првостепени за кривични и граѓански предмети од нивна надлежност, како и постапуваат по жалби на одлуките на окружните судови. Апелациониот суд постапува по жалби на одлуките на регионалните судови, како и ги разгледува побарувањата за признавање на одлуки на странски или меѓународни судови и нивно извршување во Литванија. Врховниот суд на Литванија постапува по пресуди на сите судови од општа надлежност. Одлуките на Врховниот суд се конечни.

Врховниот управен суд на Литванија⁸⁸ и Регионалните управни судови се судови од посебни надлежни, надлежни за предмети што произлегуваат од управно-правни односи. Регионалните управни судови се судови од посебна надлежност за постапување по жалби на одлуките поврзани со административни акти. Врховниот управен суд е првостепен за постапување и воедно последна инстанца за административни предмети од надлежност. Врховниот управен суд

⁸⁶ The Constitutional Court of Republic of Lithuania; Appointment and status of Justices; (<https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/justices/appointment-and-status-of-justices/181>);

⁸⁷ Литванија има по еден Врховен и Апелационен суд, пет Регионални судови и 54 Окружни судови; (<https://rm.coe.int/judicial-system-of-the-republic-of-lithuania/1680790293>);

⁸⁸ Во Литванија има еден Врховниот управен суд и пет регионални управни судови; (<https://rm.coe.int/judicial-system-of-the-republic-of-lithuania/1680790293>);

постапува и по жалби на одлуките на Регионалните административни судови, како и за предмети кои вклучуваат административни прекршоци со решенија на окружните судови.

3.4. ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Согласно проценките на закани кон Литванија во 2019 (од Државната безбедносна организација на Литванија - State Security Department of Lithuania), Литванија се соочува со повеќе видови на закани, во зависност од начинот на манифестирање на истите и таргетираните цели⁸⁹. Сепак, речиси сите перцепирани закани имаат еден ист именител, односно Руската Федерација - Русија. Основата на ваквите проценки е однесувањето на Русија на глобалната сцена (а посебно кон земјите од непосредното соседство), односно користењето на сите средства за исполнување на своите политички цели - воени, економски, информациски и други средства. Согласно анализите и проценките на закани, во рамките на ваквиот агресивен настап на Руската Федерација, Литванија и Литванските капацитети се потврдени цели.

3.4.1. РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА

Во однос на *традиционалните закани*, проценките се дека Литванија не се соочува со традиционални закани од воена интервенција. Сепак, зајакнувањето на воените капацитети во Руската енклава на Балтикот-Калининград, концентрирањето на оружја и орудија од офанзивен карактер, маневрите на Руските вооружени сили на западната граница на Русија и досегашното однесување на Русија, негативно делува на националната безбедност на Литванија, создава чувство на несигурност и го зголемува ризикот од несакани инциденти. Дополнително, способностите на Русија да подготви сили и да издаде борбена наредба во рок од 24-48 часа (со што Русија со сигурност би добила првична воена предност), се очигледна закана за соседните земји, вклучително и Литванија.

Во однос на *хибридните закани*, Литванија најголеми закани гледа во *сајбер закани* и во информациските закани. Според анализите на Литванските

⁸⁹ National Threat Assessment 2019; State Security Department of the Republic of Lithuania, Second Investigation Department-Ministry of National Defence Republic of Lithuania; Vilnius, 2019; стр. 4-7;

авторитети, бројот на Сајбер инцидентите се зголемува од година на година и повеќето се насочени кон националната инфраструктура и класифицираните информации⁹⁰. И покрај транснационалниот карактер на Сајбер заканите, Литванија ја посочува Русија како најголем извор на овие закани, без разлика дали произлегуваат од државни или недржавни актери.

Дополнително, Литванија се соочува информациска војна (Information warfare), преку континуирано ширење на дезинформации и лажни вести. Целта е слабеење на националната кохезија, мотивираност и патриотизам, како и дискредитација на НАТО и ЕУ. Една од темите на информативната војна е заедничкото историско минато на Балтичкиот регион со Русија и нивната природна поврзаност. Според проценките, се очекува зголемување на овие закани.

Проценките на заканите говорат дека Литванија се соочува и со интезивна разузнавачка активност на странски служби⁹¹ насочени против енергетската, социјалната, економската и информациската безбедност, а со цел да се влијае на внатрешната и надворешната политика на Литванија. Притоа, носители на разузнавачките активности се и владини и невладини организации и организации и поединци со финансиска поддршка од властите на државите од каде потекнуваат. Фокус на операциите е инфраструктурата на Литванија (индустриски капацитети, комуникации, пристаништа, аеродроми, патна и железничка мрежа), капацитетите на Литванските вооружени сили и капацитетите на НАТО распоредени на територија на Литванија, а во последно време и енергетските капацитети на Литванија. И овде, главните закани доаѓаат од Руската Федерација. Разузнавачките операции делумно се намалени после протерувањето на тројца разузнавачи со дипломатски имунитет од страна на Литванија во 2018 година⁹². Според проценките, моментално операциите ги спроведуваат или од Руска територија или од трети држави. Во тој контекст се посочува Белорусија, како многу важна алка на агресивните планови на Русија, која се користи за разузнавачки и информативни

⁹⁰ Исто; стр. 35-48;

⁹¹ Исто; стр. 27-33;

⁹² После обидот за убиство со поранешниот руски офицер Sergey Skripal во Обединетото Кралство за што беа обвинети Руските разузнавачки служби, 29 држави на НАТО во март и април 2018 година протераа 153 лица, разузнавачи со дипломатски имунитет. Литванија протерува три лица, разузнавачи на GRU и SVR;

операции на Русија насочени кон Литванија. Трета држава која покрај Русија и Белорусија е носител на заканите по националната безбедност од аспект на разузнавачките операции е Кина⁹³. Според проценките, операциите на Кина се насочени кон прибирање на информации за позициите на Литванија во однос на Кинеските прашања (како што се Тибет и Тајван), информации за идните планови на Литванија во однос на Кина, како и информации за НАТО и ЕУ. Се очекува разузнавачките операции да се интензивираат во иднина.

Литванија не го третира тероризмот⁹⁴ како сериозна закана кон националната безбедност, но сепак постојат можности Литванија да биде користена како транзит зона. Досега не се регистрирани поединци или групи кои подготвуваат терористички операции во Литванија со било кој идеолошки предзнак, како и не се располага со информации за терористи поврзани со исламскиот екстремизам или ИСИС. Не се очекуваат закани ниту од евентуален поврат на поранешните борци на ИСИС.

Во однос на регионалната безбедност, Литванија не чувствува закани за можно дестабилизирање на државите во регионот, а како последица на слаба контрола на власта на општествените системи. Не очекуваат промени ни во соседна Русија и покрај автократското и недемократско владеење на актуелната власт, а каде наредните претседателски избори се закажани за 2024 година.

3.5. ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Националната безбедносна политика на Литванија со еден збор кажано е Евроатланска. Како ченка на НАТО и Европската унија од 2004 година, Литванија ги споделува стратегиските интереси и цели на овие организации и активно учествува во реализацијата на истите. Литванија во НАТО гледа како гарант на

⁹³ Според проценките на разузнавачката заедница на Литванија, две разузнавачки организации на Кина дејствуваат во Литванија, односно разузнавачката заедница на Министерството за државна безбедност на Кина (Ministry of State Security) и Воено Разузнавачкиот Директорат (Military Intelligence Directorate). Делувањето вообичаено е прикриено со дипломатски имунитет, како лица вработени во кинеските компании или новински агенции и слично
National Threat Assessment 2019; State Security Department of the Republic of Lithuania, Second Investigation Department-Ministry of National Defence Republic of Lithuania; Vilnius, 2019; стр. 32-33;

⁹⁴ Исто; стр. 55-59;

сопствената безбедност, односно како на придобивка и можност што ги немала порано⁹⁵, и како на обврска. Во емот на актуелните регионални (во регионот на Балтикот) и светски закани и предизвици, НАТО за Литванија е ефективна рамка за колективна безбедност, која ја гарантира националната безбедност на земјите членки и ги одвраќа потенцијалните агресори. Во таа насока, безбедносната политика на Литванија е насочена кон исполнување на сопствените обврски како одговорна членка на Алијансата, а со цел понатамошно зајакнување на безбедноста во Балтичкиот регион и пошироко.

Истовремено, Литванија активно учествува и во институциите и телата на Европската унија. За Литванија Европската унија е промотор и клучен фактор за политички, социјален и економски развој на Европа, вклучително и Балтичкиот регион. Истовремено, интересот на Литванија е преку активна соработка на сите земји членки, да се дојде до активни мерки за одговор на предизвиците на денешницата, како што се тероризмот, мигрантската криза и други. Литванија активно учествува и во Европската безбедносна и одбранбена политика - ЕБОП.

Како гранична земја на НАТО и ЕУ, една од целите на надворешната и безбедносната политика на Литванија е да се постигне взаемно разбирање на сите членки на овие организации, без разлика каде географски лоцираат, дека заштитата на надворешните граници на организациите е заеднички предизвик на сите членки. Преку ова, на долгорочен план би се постигнало намалување на мигрантските бранови од една страна, како и би се обезбедила навремена помош на земјите кои имаат потреба. Како актуелна земја членка на НАТО и Европската унија, а поранешна долгогодишна членка на Варшавскиот договор, Литванија има искуство и разбирање и на двете култури, западната и источната, што им дава можност за активно учество при дефинирањето и моделирањето на безбедносните и одбранбени политики на овие организации. Оттука, активното учество и во двете организации се подразбира како приоритетна обврска на Литванија.

Сепак, земајќи го во предвид сопственото опкружување, односно големиот сосед Русија, и проруската Белорусија, безбедноста е еден од првите приоритети на

⁹⁵ Литванија е поранешна членка на Варшавскиот договор. Актуелната политика на Литванија за тој период гледа како на окупација од Советскиот сојуз;

национално ниво. Така, безбедносната политика е составен дел на надворешната политика⁹⁶ и заштитата на независноста и демократските вредности е прва цел на надворешната политика на Литванија⁹⁷. Истовремено, една од целите на надворешната политика е и преземање на мерки за попречување на заканите на денешницата, како во регионот, така и пошироко. На безбедноста се гледа како на фундаментална вредност на општеството, која понатаму создава можности за било каков друг развој, економски, социјален, културен и слично. Основата за безбедност според Литванија е во соработката, така да покрај членството во НАТО и ЕУ, посветена е и на продлабочување на соработката во регионот и билатералната соработка, со посебен осврт на стратегискиот партнер САД.

3.5.1. РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Литванија е член на околу 50 меѓународни организации, како и активно учествува во регионалните организации. Главните приоритети на Литванија во регионалните и меѓународните организации се подобрување на општата безбедносна, економска и друга соработка, како и подигнување на сопствениот авторитет на меѓународната сцена. Покрај НАТО и ЕУ, Литванија е активна членка и на повеќе меѓународни организации, како Советот на Балтичките држави (Council of the Baltic Sea States - CBSS), Организацијата за Безбедност и Соработка на Европа (ОБСЕ) и други. Покрај промоција на сопствените интереси, со учеството во меѓународните организации, Литванија придонесува кон мировните напори во регионот и светот, промовирање на безбедноста и стабилноста, промовирање на дијалогот во соработката меѓу државите.

Посебно внимание посветува на регионална соработка⁹⁸ и во тој контекст, соработката со Латвија и Естонија е интензивна. Од аспект на воената и одбранбената соработка, трите држави соработуваат преку Балтичкиот баталјон за

⁹⁶ Ministry of Foreign Affairs of Republic of Lithuania; Lithuania's Security Policy; 2017; (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/lithuanias-security-policy>);

⁹⁷ Ministry of Foreign Affairs of Republic of Lithuania; Programme of the Government of the Republic of Lithuania (Foreign Policy part); 2016; точки: 295-328; (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/key-foreign-policy-documents/programme-of-the-government-of-the-republic-of-lithuania-foreign-policy-part>);

⁹⁸ Исто; точка 305;

придонес во меѓународни операции, Балтичките поморски сили со капацитети за преземање на мерки против експлозивни направи, Балтичкиот центар за воздушно набљудување и јавување, како и неколку заеднички иницијативи за обука и извежбување, односно Балтичкиот одбранбен колеџ, Балтичкиот центар за нуркање и Балтичкиот центар за поморска комуникација. Покрај интензивната соработка во Балтичкиот регион, во рамките на одбранбената соработка Литванија блиску соработува и со Полска и Украина, земји кои се соочуваат со слични закани.

3.5.2. СОРАБОТКА СО САД

Литванија на САД гледа како на стратешки партнер од круцијално значење за сувереноста, безбедноста и развојот на Литванија, и во тој контекст, соработката со САД има посебно поглавје во надворешната политика на Литванија⁹⁹. Од посебен интерес за Литванија е зајакнување на односите меѓу САД и ЕУ. Во таа насока, Литванија констатира: „... *Ќе настојваме по секоја цена да се зајакнат трансатланските односи, и ќе работиме напорно за унапредување на врските меѓу Европа и САД. Тоа е неопходно за обезбедување на редовно распоредување на силите на САД и на другите НАТО земји во Литванија и во другите земји на Централна Европа*“¹⁰⁰. Меѓудругото, целите на Литванија се понатамошно унапредување на соработката во повеќе сектори, вклучително и воената безбедност.

Актуелно партнерството меѓу САД и Литванија започнува со самото осамостојување на Литванија, односно од 1990. САД се најгласните поддржувачи на проширувањето на НАТО на североисток, односно за членство во НАТО на Балтичките земји. Во фискалната 2018 година (на САД), САД има обезбедено околу 74 милиони САД долари како помош на Литванија, за развој на безбедносните капацитети, унапредување на интероперативноста на Литванските вооружени сили и обука на воениот персонал.

⁹⁹ Исто; Long-term strategic relationship with the United States of America; 2016; точки: 306 - 309;

¹⁰⁰ Се однесува на НАТО силите за зајакнато Истурено Присуство (enhanced Forward Presence), распоредени во Литванија, Латвија, Естонија и Полска, а како превентивна мерка за обезбедување на источната граница на НАТО;

3.6. СУБЈЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Системот за безбедност на Литванија во поширока смисла е составен дел на системите за безбедност на НАТО и Европската унија. Во таа насока безбедносните субјекти на Литванија се структурирани и организирани да би биле интероперабилни со безбедносните системи на организациите во кои е Литванија членка, како и да одговорот не само на сопствените закани, туку и на заканите на земјите членки во кои членува. Субјекти на Системот за безбедност се вооружените сили, полициските сили и разузнавачката заедница на Литванија.

3.6.1. ВООРУЖЕНИ СИЛИ

Основна мисија на Вооружените сили на Литванија е одбрана на територијалниот интегритет на Литванија, поддршка на цивилните власти во Литванија и придонес во меѓународни операции. Согласно обврските како земја членка на НАТО, Литванија има обврска да земе учество за заштита на територијалниот интегритет и други воени операции во услови на напад на некоја од земјите членки на НАТО.

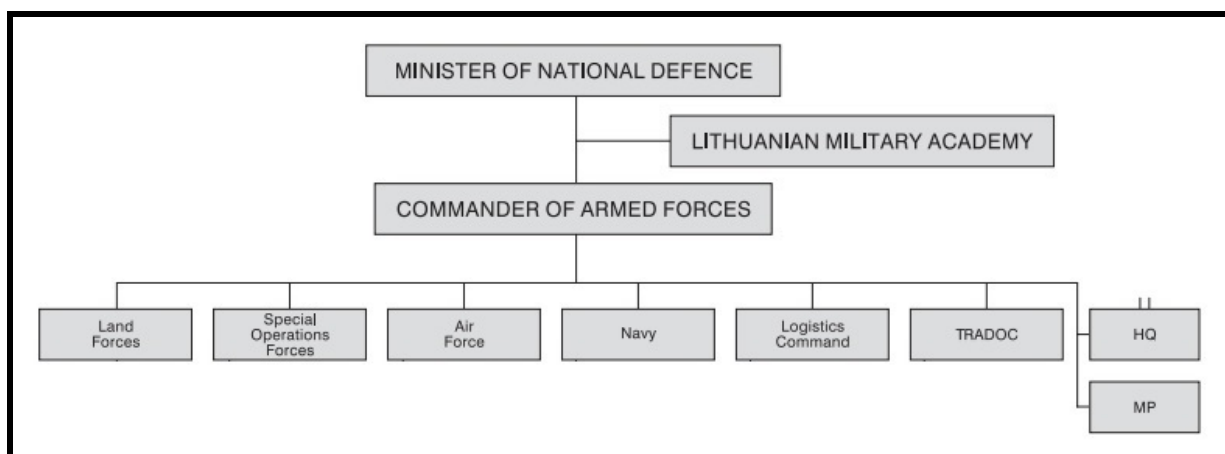
Согласно Уставот, Претседателот на Литванија е Врховен командант на Вооружените сили на Литванија, кој својата командна функција ја остварува со Министерот за национална одбрана. Во редовни услови, командата оди од Претседателот до Министерот за национална одбрана и понатаму до Началникот на Генералштабот на Вооружените сили на Литванија (Командант на Вооружените сили). Во специјални случаи, командата може да оди директно до Командантите на единиците потчинети на Генералштабот на Вооружените сили.

Терминолошки, под вооружени сили на Литванија се подразбираат регрутниот состав на Армијата¹⁰¹, кадетите, резервните сили – активна резерва и професионалниот воен состав¹⁰². Организациски, Вооружените сили на Литванија

¹⁰¹ Од 2015 година, Литванија повторно го воведува задолжителното служење на воен рок (предходно укинато во 2008 година). Причините за истото се заканите кои ги чувствува од Русија, а како последица на однесувањето на Русија и анексијата на Крим. На воена обврска подлежат способните машки лица на возраст од 19 – 26 години, а воениот рок трае 9 месеци. Припадничките на женскиот пол и машки лица од 27 до 38 години, можат доброволно да отслужуваат воен рок;

¹⁰² Lithuanian Armed Forces; Military Service; (https://kariuomene.kam.lt/en/military_service.html);

се сочинети од Копнени сили (во чиј состав е и главнината на Националните одбранбени доброволни сили¹⁰³ - активна резерва), Воено воздухопловство, Воена морнарица, Специјални сили, Воена полиција, Логистичка Команда (во чиј состав се централизирани логистички единици), Команда за обука, како и Гардиската единица и Службата за воена регрутација (слика 4). Вкупната бројка на Вооружените сили на Литванија изнесува околу 20000 лица.

Слика 4: Структура на Вооружените сили на Литванија

Копнените сили се основата и најбројниот вид на Литванската армија, во чиј состав припаѓаат околу 12.500¹⁰⁴ лица распоредени во две бригади (моторизирана и механизирани), инженериски баталјон, резервни сили и центар за обука. Мисијата им е подготовка и одржување на подготвеноста на единиците за одбрана на копнената територија на Литванија и учество во меѓународни операции.

Военото воздухопловство во својот состав ги инкорпорира летачките капацитети на воздухопловството, военото набљудување и противвоздушната одбрана, како и логистичките воздухопловни единици. Се состои од воен и цивилен персонал со бројна состојба од околу 1000 лица. Военото воздухопловство на Литванија обезбедува услови за непречена реализација на НАТО мисијата на

¹⁰³ Припадниците на National Defence Volunteer Forces се резервни сили. Во мирновремени услови функционираат во рамките на Центрите за обука;

¹⁰⁴ Околу 3500 лица професионален состав (воени лица и цивилни лица), околу 5000 лица активна резерва и околу 4000 регрути;

Балтикот (NATO Air-policing)¹⁰⁵, со цел зајакнување на безбедноста на воздушниот простор во реонот на Балтикот.

Воената морнарица ги обединува единиците на поморски пловила, службата за набљудување, логистичките единици, единицата за деминирање, центарот за поморско спасување и центарот за обука. Вкупната бројка е околу 600 лица (воен и цивилен персонал) и единаесет пловила¹⁰⁶.

Специјалните сили на Литванија се единици во кои службата е на доброволна основа, а персоналот се регрутира од составот на другите единици на вооружените сили или од цивилни лица. Во составот на специјалните сили се единицата за специјални задачи, единицата за подводни борбени операции, единицата за специјално извидување и центарот за обука.

Мисијата на Националните Одбранбени Доброволни Сили (NDVF) е обука на резервните сили и регрутите за извршување на територијални одбранбени задачи, како што се обезбедување на објекти од посебен значење за одбраната и помош и поддршка на цивилните власти при природни катастрофи и елементарни непогоди. По реализирани подготовки, резервните сили можат да учествуваат и во меѓународни операции.

Службата за воена регрутација е надлежна за имплементација на национална политика за регрутација, како и да обезбеди навремена пополна со регрутен персонал на единиците. Во услови на воена состојба, под команда на вооружените сили потпаѓаат и граничната полиција¹⁰⁷ и припадниците на Стрелачкиот сојуз (Lithuanian Riflemen's Union)¹⁰⁸.

Литванија е членка на НАТО од 2004 година. Еден од најголемите гаранти на Литванија за нејзината безбедност (покрај воспоставувањето на операцијата на НАТО за Air-policing во Балтикот), е одлуката на НАТО од Самитот во Варшава во

¹⁰⁵ NATO; Allied Air Command Ramstein; NATO Air Policing; (<https://ac.nato.int/page5931922/-nato-air-policing>);

¹⁰⁶ Lithuanian Armed Forces; Navy; (https://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/naval_force.html);

¹⁰⁷ Граничната полиција брои околу 4800 лица. Во мирновремени услови е под јуридикција на Министерството за внатрешни работи;

¹⁰⁸ Овој сојуз брои околу 11000 лица и се спонзорирани од Владата на Литванија. Сојузот е паравоена организација која се занимава со воена обука, спорт и други културни активности. Капацитетите на сојузот се дел од плановите на Вооружените сили во услови на воена состојба;

2016 година да постави истурено зајакнато присуство на Источните и Југоисточните граници на Алијансата (enhanced Forward Presence). Оваа одлука доаѓа како резултат на анексијата на Крим од страна на Руската федерација во 2014 година. Согласно оваа одлука, основани се четири борбени групи, од кои едната е лоцирана во Литванија¹⁰⁹.

3.6.2. ПОЛИЦИСКИ СИЛИ

Полициските сили¹¹⁰ организациски припаѓаа во Министерството за внатрешни работи. Полицискиот систем на Литванија се состои од Управа на полицијата, Специјализирани полициски единици, Територијални полициски единици и Институции за обука на полициските сили. Согласно Уставот и законите, мисијата на полицијата е обезбедување на јавен ред и мир, откривање и истраги на криминални дела и други прекршувања на законите, како и други задачи за помош на населението (како дистрибуција на хуманитарна помош во слушај на криза и слично). Основните задачи се заштита на човековите права и слободи, обезбедување на јавниот ред, сигурност и безбедност, превенирање и откривање на криминалот и прекршоците, регулирање и контрола на патниот сообраќај и обезбедување на помош на лицата жртви на кривични дела и лицата со посебни потреби.

Управата на полицијата е раководното тело на полиција надлежна за развој на стратегијата и политиките на полициските единици, како и контрола на спроведувањето на истите. Управата обезбедува извршување на полициските функции, ги контролира и координира потчинетите полициски единици и ја организира работата за реализација на одлуките на Генералниот полициски комесар на Литванија.

Вкупно 10 регионални команди и 49 територијални полициски единици се носители на полициските функции во реоните каде припаѓаат.

¹⁰⁹ Борбената група на НАТО е предводена од СР Германија и во неа учествуваат и Белгија, Чешката Република, Исланд, Холандија и Норвешка (со околу 1.000 лица воен персонал во 2019 година); NATO; NATO's Enhanced Forward Presence, Factsheet; стр. 1-2; (https://shape.nato.int/resources/site16187/General/factsheets/factsheet_efp_en.pdf);

¹¹⁰ OSCE-Police; Country Profile-Lithuania; (<https://polis.osce.org/country-profiles/lithuania>);

Специјализираните единици на полицијата се организирани според експертизата на ангажирање, и надлежни се за конкретни – специјализирани полициски задачи согласно законите, како што се:

Криминалното биро, надлежно за превенирање и откривање на тешки кривични дела, кривични дела кои предизвикуваат јавен интерес, активности на организиран криминал, како и да ги координираат истрагите за овие дела со регионалните и територијалните единици на полицијата.

Форензички центар, надлежен за интегрирана научна и техничка поддршка на полициските сили во предистражната и истражната постапка, истраги и увид на места на сторување на кривични дела, лабораториски истражувања во врска со кривичните дела, креирање и водење на криминална евиденција, како и обука и дресура на кучиња и водичи на кучиња за полициски задачи.

Единицата за противтерористички операции (ARAS) е надлежна за реализација на противтерористички операции и операции за ослободување на заложници и се состои од специјални антитерористички тимови, експерти за експлозивни и тимови за уништување и неутрализација. Единицата е овластена за реализација на операции на територијата на Литванија и за координирани антитерористички операции во земјите на ЕУ.

Сообраќајните единици надлежни за регулирање и контрола на патниот сообраќај, придружба и други специјализирани функции.

Центарот за обука на полицијата, е надлежен за организација и реализација на обука за сите нивоа на полициската организација.

Покрај полициските единици, во рамките на Министерството за внатрешни работи припаѓаат и Граничната полиција (со 11 потчинети регионални и други единици) и Службата за јавна безбедност, со надлежност и овластувања за спроведување на правото.

Потчинети на Владата на Литванија се и агенциите и служби за спроведување на правото, како што се Службата за истраги на финансиски криминал, Царинските служби и Советот за компјутерска безбедност - The Cyber Security Council (C-Council), кој е предводен од Министерот за национална безбедност.

Како институции со посебна одговорност, Службата за специјални истраги (надлежни за истраги и превенција на дела на корупција) и Тимот за обезбедување на високи личности (надлежен за обезбедување на државното раководство и официјални гости), за својата работа одговорни се пред Парламентот и Претседателот на Литванија.

3.6.3. РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА

Државната Безбедносна Служба на Литванија (State Security Department of Lithuania – VSD)¹¹¹ има за цел зајакнување на нивото на безбедност во државата преку навремено обезбедување на проценки за заканите и безбедносната состојба во Литванија за донесувачите на одлуки – раководството на Литванија. Во надлежност на Службата е да прибира и анализира информации за заканите кои можат да влијаат на сувереноста и единството на Литванија, уставниот поредок и државните интереси, како и на одбранбената и економската моќ на Литванија. Главната мисија е проценка на заканите кон Литванија од страна на странски држави. Во таа насока презема мерки за детектирање и елиминирање на заканите, координација на напорите за борба против тероризмот и други активности од надлежност. Предлага мерки и за попречување на непријателската активност и за информирање и едуцирање на општеството за непријателските намери, соработува со странски разузнавачки организации, презема мерки за заштита на класифицираните информации и слично. За работата ги известува Претседателот на Литванија, Претседателот на Парламентот, Претседателот на Владата и на укажана потреба, преку известувања и информации и граѓаните на Литванија. Како членка на НАТО и ЕУ, во надлежност на Службата е и заштита на информациите и интересите на НАТО и ЕУ. За работата VSD е одговорна пред Претседателот и пред Парламентот на Литванија.

Разузнавачката организација во Министерството за национална безбедност (Second Investigation Department - MND) има мисија за извршување на разузнавачки и контраразузнавачки операции за зајакнување на безбедноста и одбраната на државата. Потчинета е на Министерот за национална безбедност и

¹¹¹ State Security Department of Lithuania; (<https://www.vsd.lt/en/activities/activity-reports/>);

надлежна е за разузнавачки и контаразузнавачки активности во областа на одбраната, како и во однос на политичко-воените прашања, воено-економските прашања и воено-техничките прашања. Надлежни се и информациска безбедност во Националниот систем за безбедност и дипломатските претставништва.

3.7. КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Демократската (и цивилна) контрола на безбедносниот систем¹¹² е еден од основните принципи при развојот на Националниот Безбедносен Систем на Литванија. Системот на контрола е регулиран во Уставот на Литванија, како и во Законите и подзаконските акти кои ги регулираат прашањата на националната безбедност и вооружените сили, вклучително и самиот процес на донесување на одлуки за одбранбените и воените прашања. Во таа насока, целокупното раководството на Министерството за одбрана и за внатрешни работи (министрите, замениците и државните секретари) мора да бидат цивилни лица. Истовремено, припадниците на вооружените сили, припадниците на полицијата и другите вработени во воените, полициските и безбедносните служби, не можат да бидат членови на Парламентот или Советите на општините, како и не смеат да учествуваат во активностите на политичките партии и организации.

Парламентот, покрај останатите задолженија, ја остварува демократската контрола врз безбедносните субјекти преку:

- Одобрување на програмата на Владата во која се опфатени и безбедносните и одбранбените прашања, како и контрола на работата на Владата и надлежности за изразување на недоверба на Владата или поедини министри;
- Одобрување на Буџетот на Владата;
- Надлежноста за прогласување на кризна и воена состојба, прогласување на мобилизација и употреба на Вооружените сили за одбрана на Литванија и за исполнување на меѓународните обврски (како членка на НАТО и ЕУ);

¹¹² OSCE; Response by the Delegation of Lithuania to the Questionnaire on the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security; Permanent Mission of the Republic of Lithuania to the International Organizations in Vienna; 2019, стр. 8-11;

- Утврдување на големината на вооружените сили, структурата, организацијата, развојот, набавките и назначувањата во Вооружените сили;
- Одобрување на програмите на Владата во врска со мерките за национална безбедност, Стратегијата за Национална Безбедност и Долгорочните програми за развој на Националниот одбранбен систем и слично.

Преку парламентарните комитети и комисии односно Комитетот за национална безбедност и одбрана (Parliamentary Committee on National Security and Defence), Комитетот за надворешни работи (Foreign Affairs Committee) и Парламентарната комисијата за надгледување на разузнавачките операции (Commission for Parliamentary Scrutiny of Criminal Intelligence Operations), секој во своите надлежности, се врши редовна контрола на:

- Учеството во меѓународни операции;
- Воената дипломатија;
- Заштита на уставните права на граѓаните при извршување на разузнавачки операции и анализа и нормативно-правна контрола на актите и активностите на разузнавачката заедница;
- Работата на Државната безбедносна служба (VSD) и Разузнавачката и контраразузнавачката заедница (MND) во Министерството за национална одбрана и слично.

Во рамките на надлежностите, Претседателот на Литванија како Врховен командат на Вооружените сили¹¹³:

- Го поставува и разрешува Командантот на Вооружените сили;
- Го поставува и разрешува Директорот на безбедносната служба и ја контролира работата на VSD;
- Унапредува во највисоките офицерски чинови (генерали);
- Во случај на вооружен напад со кој се загрозува територијалниот интегритет на Литванија, донесува одлуки за прогласување на воена состојба и прогласување на мобилизација и ги доставува до Парламентот на одобрување;

¹¹³ President of the Republic of Lithuania; Presidential Functions; (<https://www.lrp.lt/en/institution/presidential-functions/20800>);

- Прогласува кризна состојба во услови согласно со закон и ги доставува до Парламентот на одобрување,

Владата¹¹⁴ на Република Литванија, во согласност со Уставот и законите, а преку Министерствата и безбедносните субјекти потчинети на Владата, надлежна е да:

- Ја заштити целовитоста на Република Литванија и да ги гарантира безбедноста на државата и јавниот ред и мир ;
- Ги координира активностите на министерствата и агенциите потчинети на Владата;
- Го планира Буџетот, го дава на Парламентот на одобрување, го реализира Буџетот и го известува Парламентот за реализацијата;
- Ги предлага, ги воспоставува и ги одржува дипломатските и воено дипломатските односи со странски држави и меѓународни организации;
- Ја контролира и координира работата на полициските сили преку Министерот за внатрешни работи и Командантот на полициските сили;
- Ја контролира и координира работата на Разузнавачката и Контраразузнавачката заедница во Министерството за национална одбрана-MND;

На пониско ниво, Министерствата во кои се наоѓаат безбедносните субјекти се надлежни за реализација на одобрените планови и програми од страна на Претседателот, Парламентот и Владата, нивна интерна координација и контрола, како и координација со сродните национални и странски институции, агенции и служби.

Посебен аспект на координацијата на безбедносните субјекти на стратегиско ниво дава Државниот Одбранбен Совет (State Defense Council) во надлежност на Претседателот на Литванија, кој го сочинуваат Претседателот, Премиерот, Претседателот на парламентот, Министерот за национална одбрана и Началникот на Генералштабот. На укажана потреба, Претседателот има надлежност да повика и други авторитети во овој Совет. Советот согласно уставот ги разгледува и

¹¹⁴ OSCE; Permanent Mission of the Republic of Lithuania to the International Organizations in Vienna; Response by the Delegation of Lithuania to the Questionnaire on the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security; 2019, стр. 8-11;

координира клучните прашања кои се однесуваат на безбедноста и одбраната на Литванија. Вообичаено, темите и информациите кои се дискутираат на овој совет се класифицирани.

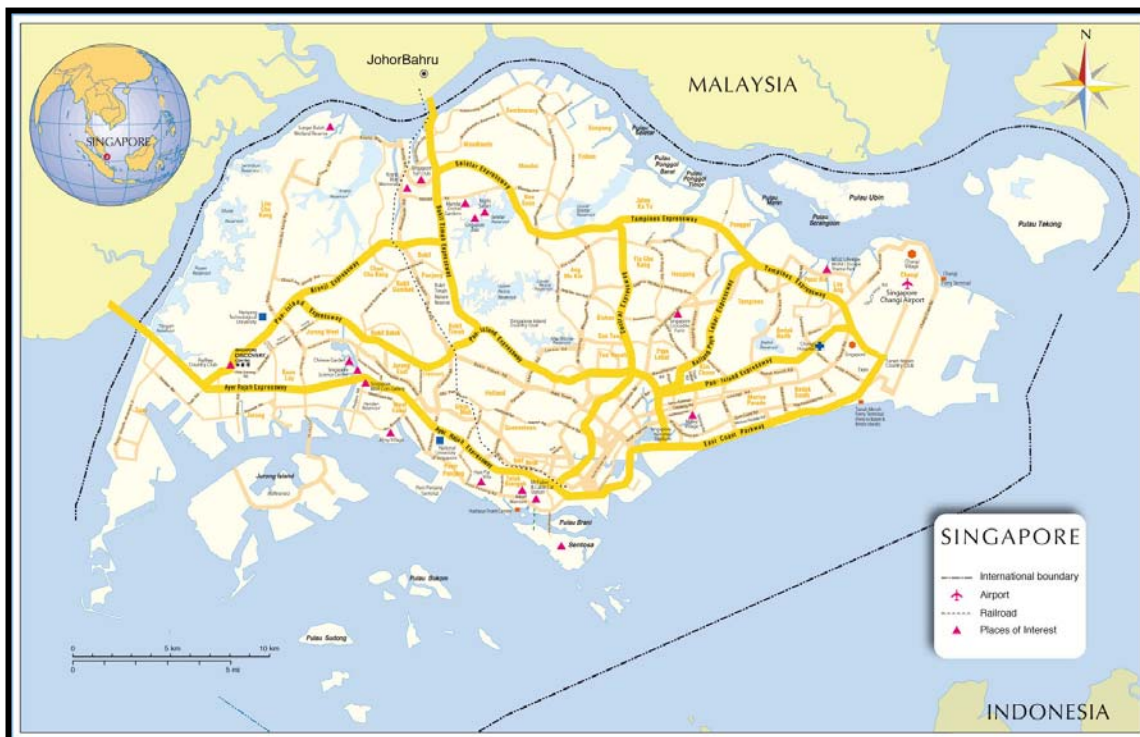
Во целост, оценките на Литванија се дека се соочува со комплексни и интензивни хибридни закани кои речиси во целост потекнуваат од Русија, а во насока на зголемување на ранливоста на Литванија и создавање на предуслови за традиционални закани.

Како членка на НАТО Алијансата и ЕУ, Литванија ги споделува стратешките интереси и цели на овие организации и безбедносната политика на Литванија е во согласност со политиките на колективна безбедност на организациите на кои припаѓа. Во таа насока, гради и одржува безбедносен систем интероперативен со силите на Алијансата, способен за првичен одговор на закани со кои се соочува, како и подготвен за нивно последователно елиминирање со поддршка на земјите членки на НАТО. Од посебен интерес на Литванија е билатералната соработка со САД, како и унапредување на соработката меѓу САД и ЕУ.

4. СИНГАПУР

4.1. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Сингапур е островска град-држава која лоцира во Југоисточна Азија. Како остров, лоцира меѓу Малајскиот полуостров-Малезија и Индонезиските острови-Индонезија.

Слика 5: Политичка карта на Сингапур

Сингапур има површина од само 719.2 км² и население од 5.995.991 жители¹¹⁵. Од вкупниот број на население на Сингапур, само околу 3.99 милиони се државјани на Сингапур¹¹⁶, или околу 66%.

Во Сингапур најзастапена е Кинеската етничка заедница со 74,3%, па понатаму Малајската 13,4%, Индијската 9% и останати 3,2%. По вероисповед, Будисти се изјасниле 33.2%, Христијани 18.8%, Муслимани 14%, Таоисти 10%, Хинду 5%, други 0.6% и не се изјасниле 18.5%. Од јазиците, Англискиот јазик го

¹¹⁵ CIA, The World Factbook; Singapore; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sn.html>);

¹¹⁶ Department of statistic of Singapore; Population; 2019; (<https://www.singstat.gov.sg/modules/infographics/population>);

говорат 36,9%, Кинески-Мандарин 34,9%, други Кинески дијалекти 12,2%, Малајски 10,7%, Тамилски 3,3%, и други 2%. Официјални јазици се Англискиот, Кинескиот-Мандарин, Малајскиот и Тамилскиот.

Од економски аспект, БДП во 2017 година изнесува 323.9 милијарди САД долари, со приходи по глава на жител од 94.100 САД долари. Буџетот на одбраната во 2018 година изнесува 3.14% од БДП (2018)¹¹⁷.

4.2. ИСТОРИСКИ ОСВРТ

Сингапур како град-држава, она што е денес, постои и се развива најмногу благодарение на својата стратегиска географска локација¹¹⁸. Историски гледано, „вредноста“ на локацијата на сегашен Сингапур до израз доаѓа во осумнаесеттиот и деветнаесеттиот век, кога Малајскиот проток бил од стратегиски интерес на колонијалните сили кои доминирале во овој регион (Британија и Холандија). Во тоа време (а и денес) поморските патишта меѓу Кина и Индија и понатаму кон Европа поминувале низ Малајскиот проток и присуството во тој регион бил од круцијален интерес и за двете колонијални сили. Со таа цел, британскиот колонијален агент Сер Томас Стамфорд Рафлс¹¹⁹ го лоцира малиот остров Сингапур на самиот влез во Малајскиот проток како идеална локација на која може да се воспостави британско присуство и да се зголеми влијанието на оваа трговска рута, и во 1819 година потпишува договор со локалниот лидер за изнајмување на островот од страна на Британија.

Со почетокот на дваесеттиот век, Сингапур продолжува економски да зајакнува, а првенствено заради фактот што бил користен како извозно пристаниште за целиот регион. Во меѓувреме Кинезите стануваат најголема етничка група, а како резултат доселувањето на голем број на емигранти од околните региони и континентална Кина. Од 1942 до 1945 година Сингапур е окупиран од страна на Империјална Јапонија, кога и ги доживува најтешките

¹¹⁷ CIA, The World Factbook; Singapore; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sn.html>);

¹¹⁸ A brief history of Singapore; University of Canterbury; Christchurch, New Zealand; (<http://www.geog.canterbury.ac.nz/cgta/pdfs/Histsing.pdf>);

¹¹⁹ Sir Thomas Stamford Raffles; (<https://www.britannica.com/biography/Stamford-Raffles>);

моменти во својот развој. Илјадници Сингапурски Кинези се убиени, а економијата доживува тежок пад. Од 1945 година, Сингапур полека го почнува својот пат кон независност. Во 1954 година се формира Партијата за народна акција (People's Action Party) предводена од Lee Kuan Yew, која откако ќе ја преземе власта во 1959 година, кога Сингапур за првпат формира своја Влада без влијание на колонијална Британија, ќе остане на власт до денес.

Во 1965 година Сингапур станува целосно независна држава, а по отцепувањето од Федерацијата на Малезија¹²⁰. Без речиси никакви природни ресурси и ограничена територија, стратегијата на Владата за опстанок е понатамошен развој на инфраструктурата односно меѓународно пристаниште како трговска конекција меѓу Истокот и Западот. Дополнително ги развива и придружните услужни дејности, вклучувајќи и бродоградба - изградба, поправки и одржување на пловила. Со цел на намалување на директна зависност за увоз и извоз од поранешната заедничка држава Малезија, започнува и програма на индустријализација. Од 1965 до 1990 година, Сингапур доживува брз економски развој, со висок стандард на живеење на населението.

Денес Сингапур има едно од најпроектните пристаништа во светот, во кое се обработуваат речиси една петина од поморскиот транспорт на контејнери и речиси половина од поморскиот транспорт на сурова нафта во светот. Градот-држава денес е еден од најголемите светски центри за комуникации и финансиски услуги. Паралелно продолжува и растот на популацијата на Сингапур и во моментот го зазема третото место во светот според густината на населението¹²¹.

4.3. СИСТЕМ НА ВЛАСТА

Сингапур е Република со повеќепартиски парламентарен систем на власт. Основите на општественото уредување водат корени од Англискиот правен систем (Westminster system), кои низ годините еволуирале во тоа што е сега општествен систем во Сингапур. Уставот е највисок правен акт во државата, според кој власта е

¹²⁰ Предходно во 1963 година, со повлекувањето на Обединетото Кралство од колониите на Малезискиот полуостров, Сингапур се обединува со Маласија, како федерална единица на новата држава Малезија;

¹²¹ World Population Review; Countries by density 2019; (<http://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-density/>);

поделена на законодавна, извршна и судска власт. Сите други законски и позаконски акти во државата се потчинети на Уставот.

Преседателот на Република Сингапур е највисокиот орган на државната власт во Републиката. Претседателот се избира на непосредни избори и има мандат од 6 години. Согласно Уставот на Република Сингапур, Претседателот има надлежности и во законодавната и во извршната власт, но генерално функцијата е церемонијална. Во тој контекст, Претседателот на Сингапур има надлежности за назначувања (на пример го дава мандатот на Премиерот), понатаму ги одобрува на законите донесени од собранието, го одобрува Буџетот и слично. Согласно измените на Уставот од 2017 година, Претседателската позиција е резервирана за една од поголемите три етнички групи во Сингапур¹²², а доколку од таа етничка група не бил избран Претседател во последните пет избори за претседател. Таков е случајот со актуелната Претседателка на Сингапур Halimah Yacob, која е претставничка на Малајската етничка заедница.

Носител на законодавната власт во Сингапур е Парламентот (The Parliament of Singapore), а за одредени прашања е надлежен и Претседателот на Сингапур. Парламентот е еднодомен, во кој пратениците се избираат на непосредни избори. Претседателот на Парламентот се одбира од избраните пратеници на првата седница на Парламентот. Мандатот на пратениците е 5 години од денот на одржување на нивната прва седница.

Согласно Уставот на Сингапур, извршната власт е во Владата на Сингапур (The Cabinet) и Премиерот на Владата на Сингапур, но дел од извршната власт е и Претседателот на Сингапур¹²³. Владата е одговорна за спроведување на Владините политики, како и за секојдневното функционирање на државата. Владата ја предлага Премиерот, а по добиен мандат од страна на Претседателот на Сингапур. Мандат за Премиер може да добие избран пратеник во парламентот од

¹²² Притоа, Кинезите се една етничка група, Малајците се втора етничка група, а Индијците заедно со другите етнички заедници се претставени како трета етничка група;

¹²³ Иако согласно Уставот извршната власт ја сочинува и Претседателот на Сингапур, Претседателот не е член на Владата и неговата функција е првенствено церемонијална. Извршната надлежност на Претседателот е во главно во давање на генерални насоки и консултации со Премиерот и членовите на Владата. Понатаму, неговите надлежности се поделени во активности кои може да ги извршува на негова иницијатива и активности кои може да ги извршува само во консултација со Премиерот;

политичката партија која има освоено најмогу места во Парламентот, а најчесто тоа е претседателот на политичката партија со најмогу освоени места во Парламентот. На предлог од Премиерот, членовите на Владата-Министрите се назначуваат од страна на Претседателот. Владата колективно одговара пред Парламентот¹²⁴. Бројот на министерствата во Владата не е однапред одреден и се на предлог на Премиерот. Актуелната Влада на Сингапур (2019 година) има 15 министерства¹²⁵.

Судскиот систем во Сингапур е базиран на обичајното право, со функција да ја осигура правдата за граѓаните на Сингапур. Судската власт се состои од Врховен суд (Supreme Court), Државни судови (State Courts) и Семејни судови (Family Justice Courts). Врховниот суд се состои од Висок суд (High Court), кој одлучува по дела во прв степен и по жалби на одлуките на Државните судови, како и Суд за жалби (Court of Appeal), кој одлучува по жалби на Високиот суд. Во надлежност и на двата суда се и криминални и цивилни случаи. Главниот судија (Chief Justice) и судиите се назначуваат од страна на Претседателот на Сингапур, по препорака од страна на Премиерот на Сингапур. На пониско ниво, Државни судови во Сингапур се Обласните судови (District Courts) и Основните судови (Magistrate Courts), во чија надлежност е да решаваат по сите предмети, и кривични и цивилни предмети. Дополнително, судскиот систем препознава и специјализирани судови, како судови за постапување при смртни случаи (Coroner's Court)¹²⁶, судови за одредени категории на престапници (Community Court)¹²⁷ и судови за полесни дела (Small Claims Tribunals)¹²⁸.

4.4. ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Како млада држава во шеесетите години на минатиот век, со опкружување кое воопшто не гледа позитивно на нејзиното осамостојување, Сингапур се соочува

¹²⁴ Parliament of Singapore, The Cabinet; (<https://www.parliament.gov.sg/about-us/structure/the-cabinet>);

¹²⁵ Prime Minister's Office, Singapore; Changes to Cabinet and Other Appointments (Apr 2019); (<https://www.pmo.gov.sg/Newsroom/Changes-to-Cabinet-and-Other-Appointments-Apr-2019>);

¹²⁶ Во услови кога при одредено дело има смртни последици, овој суд врши истрага дали станува збор за смрт како последица на криминал или станува збор за природна смрт;

¹²⁷ Судови за малолетни престапници, престапници со психо-физички недостатоци, семејно насилство и слично;

¹²⁸ Суд за полесни прекршоци кои не надминуваат повеќе од 10.000 Сингапурски долари;

со класични традиционални закани за сопствената безбедност. На неговата независност не гледаат позитивно и двете соседни држави, односно ниту Федерацијата Малезија (од која се одделува Сингапур), ниту пак Индонезија (која е во војна со Малезија и истовремено и со Сингапур по неговото осамостојување од Федерацијата во 1965 година). Во седумдесетите години, традиционалните закани од класична воена инвазија се намалуваат на сметка на нетрадиционалните закани, односно заканите од комунистичките движења во регионот. И покрај релативно „мирниот“ период со падот на интензитетот на Студената војна кон крајот на минатиот век, во почетокот на дваесеттиот век, како мултиетничка и мултирелигиска држава во регион во кој преовладува исламската религија, Сингапур се соочува со заканите од порастот на исламскиот екстремизам, закани кои се присутни и денес. Во целост, низ годините заканите се менуваат по интензитет и по форма, но речиси постојано се присутни и едните и другите, односно и традиционалните и нетрадиционалните закани.

Денес, во однос на традиционалните закани, Сингапур не чувствува загроеност од класична воена операција насочена кон сопствената сувереност од било која земја во регионот и пошироко. Сепак гради и одржува безбедносен систем и вооружени сили кои може да се спротистават на бројни потенцијални агресори. Според актуелните анализи, Сингапур има најподготвени и најопремени вооружени сили во регионот.

Во однос на хибридните закани, приодот на Сингапур е детерминирање на заканите што може да се контролираат (или се во надлежност на Сингапур) и преземање на соодветни мерки за контрола на истите. Во тој контекст, како најсериозни актуелни закани ги детектира тероризмот, Сајбер заканите и поларизацијата¹²⁹.

Тероризмот останува високо на листата на закани кон Сингапур, согласно проценките за закани од тероризмот¹³⁰. И покрај немањето на потврдени

¹²⁹ Во социологијата, Поларизацијата е дефинирана како зајакнување на разликите меѓу поединци и групи во општеството, што можат да резултираат со тензии и да предизвикаат закани кон безбедноста на општеството;

¹³⁰ Singapore's Ministry of Home Affairs; Singapore Terrorism Threat Assessment Report 2019; (<https://www.mha.gov.sg/newsroom/others/news/singapore-terrorism-threat-assessment-report-2019>);

разузнавачки податоци за подготовки за директен терористички напад врз Сингапур, разузнавачко безбедносните структури остануваат и понатаму фокусирани на откривање на поединци и групи кои се под влијание на радикална и терористичка пропаганда и идеи, како меѓу жителите на Сингапур, така и меѓу емигрантите кои живеат и работат во Сингапур. Најголемите закани од тероризмот ги гледаат во ИСИС и нејзините подржувачи, која и покрај колапсот во Сирија и Ирак во изминатиот период, продолжува да биде присутна во Сингапур, регионот и пошироко. Во поддршка на нивните проценки се активностите на радикалните поединци и терористички групи во регионот во изминатиот период, како и нивните пропаганди, вклучително и мерките кои се преземаат во Сингапур во согласност со Законот за внатрешна безбедност на Сингапур (ISA)¹³¹. Проценките на авторитетите во Сингапур се дека и покрај поразот на она што некогаш беше ИСИС, голем број на борци сеуште се присутни на просторот на Сирија и Ирак, кохезивни, со цврсто лидерство и со голема виртуелна пропаганда. Со поврат на поранешните борци на ИСИС во регионот на Сингапур ситуацијата дополнително ќе се влоши.

Следна закана од тероризмот препознаваат во терористичките групи како што се Jemaah Islamiyah (JI) и Al Qaeda (AQ) и нивното регрупирање во Југоисточна Азија. Во однос на овие закани, проценките се дека фокусот на ИСИС во изминатите години им остави простор на ЈИ и АҚ да се консолидираат и дека располагаат со капацитети за напади од голем размер. Според извештаите, АҚ ја зајакнува својата глобална мрежа и пропаганда, паралелно со зајакнување на нивните капацитети во кризните региони, како што се Блискиот исток и Африка. Внимание заслужуваат и поединци и групи, изолирани екстремисти во Сингапур (како од жителите на Сингапур, така и од емигрантите), без разлика дали се под влијание на ИСИС, АҚ, ЈИ или самостојно радикализирани. Според статистиката, во периодот од 2015 до 2018 година, 14 лица се притворени и на дополнителни 8

¹³¹ Internal Security Act (ISA) - Акт (Закон) за Внатрешна Безбедност во Сингапур од 1963 година со дополнувања во 1985 година, со кој се овозможува државните органи да преземаат мерки и операции, вклучително и превентивно притворање на лица, за дела поврзани со насилство и безбедноста на Сингапур; *Singapore Statutes Online*; (<https://sso.agc.gov.sg/Act/ISA1960>);

им се изречени за дела поврзани со тероризмот, според ISA актот¹³². Во споредба, во периодот од 2007 до 2014 година вакви мерки се преземни само кон 11 лица.

Посебно внимание Сингапур посветува на сајбер закани. Со оглед на транснационалната природа и постојаната надградба на овие закани, третирањето и преземањето на превентивни мерки побаруваат исклучителни капацитети. Моќностите за потенцијална добивка (материјална, финансиска, идеолошка и слично) без вложување на големи средства, ги прави овие закани уште поприватливи за криминалната фела, како и поединци и групи кои делуваат од било кои убедувања. Во тој контекст, Сингапур со својот статусот на глобален финансиски и информатички центар, високо е на листата на држави жртви на вакви напади. Конкретно, само 2018 година се регистрирани 6.179 случаи, што е зголемување од околу 20% во однос на регистрираните 5.351 случај во 2017 година¹³³. Во однос на вкупниот криминал, компјутерскиот криминал учествува со 18,6% во 2018 година. Основата на третирањето на овие напади високо на агендата на закани кон Сингапур не е само финансиската загуба, туку и импликациите кои можат да ги предизвикаат по безбедноста, социјалниот мир и дури опстанокот на Сингапур. Според официјалниот извештај на Агенцијата за компјутерска безбедност на Сингапур (Cyber Security Agency of Singapore) за 2018 година, штетата од компјутерските криминални дела се проценува на околу 58 милиони Сингапурски долари во 2018 година (околу 42 милиони САД долари). Покрај Владините институции и безбедносно одбранбениот сектор, од посебен интерес на заштита е инфраструктурата на Сингапур, односно снабдувањето со енергија, вода и транспортниот систем, како и здравствениот и финансискиот сектор. Посебно внимание се посветува на одржувањето на социјалната кохезија и мир, односно спречување на импликациите врз општеството со пласирање дезинформации и лажни вести.

Согласно оценките на властите на Сингапур, поларизацијата на општеството е една од посериозните закани со кои се соочува Сингапур денес.

¹³² 22 лица од Сингапур се притворени или им се изречени мерки за дела поврзани со тероризмот во периодот од 2015 до 2018 година, во согласност со ISA актот (*Singapore's Ministry of Home Affairs; Singapore Terrorism Threat Assessment Report 2019; Annex A*);

¹³³ Singapore Cyber Landscape 2018; Cyber Security Agency of Singapore; Singapore; 2019; стр. 5;

Всушност, како мултиетничко општество Сингапур има долга и континуирана историја на поларизација на населението по повеќе основи, односно по етничка, религиозна и идеолошка основа, социјалниот статус, школската подготовка, можностите за едукација и вработување, правата и обврските на жителите на Сингапур наспроти емигрантите и други разлики. Корените на етничката поларизација потекнуваат уште од годините на осамостојувањето на Сингапур во шеесетите години на минатиот век, кога населението е „приморано“ да се одлучи на која од страните ја поддржува, поранешната федерација Малезија или независниот Сингапур. Во тоа време фокусот е на Малајците, на кои матична држава им е сегашна Малезија. Со растот на комунистичките движења во светот во седумдесетите години на минатиот век, поларизацијата е на прокомунистички ориентиран и против, при што во фокусот е Кинеската етничка заедница во Сингапур. Со растот на исламистичката идеологија, AQ и ИСИС, во посебен фокус се муслиманите од Сингапур и нивниот став во однос на екстремизмот. Посебен предизвик во последните години е односот меѓу жителите¹³⁴ и емигрантите, а поврзано со глобалниот технолошкиот развој и дигитализацијата на општеството, како и порастот на интернетот и социјалните мрежи. Конкурентноста за простор и сместување во густо населениот град, за едукација и за користење на јавните и социјалните привилегии предизвикуваат длабоки поделби меѓу населението. Дополнително, големи се разликите и меѓу културата на однесување и менатлитетот на мигрантите и жителите на Сингапур. Понатаму, голем дел од мигрантите се високо едуцирани и конкурентни на денешниот пазар на трудот, наспроти дел од жителите на Сингапур од категоријата на технолошки недоволно едуцирани (средновеќната средна и најбројна класа на Сингапур), така да можностите за соодветно (добро платено) вработување во денешното „дигитално“ време не е во корист на дел од жителите. Разликите меѓу жителите и емигрантите се чувствуваат и во остварувањето на правата и користењето на „привилегиите“ во Сингапур. Така, додека емигрантите пробуваат да го регулираат статусот во насока да ги уживаат социјалните права од државата, на жителите на Сингапур главната

¹³⁴ Во Сингапур, жители се лицата кои се државјани на Сингапур, без разлика дали се родени во Сингапур или стекнале државјанство. Емигрантите се лицата со регулиран или нерегулиран престој во државата. Од околу 6 милиони во Сингапур, 2 милиони се емигранти;

забелешка им е што емигрантите само ги уживаат придобивките на безбедна и сигурна држава но ништо не придонесуваат за тој статус¹³⁵. Состојбата дополнително ја продлабочуваат медиумите, интернетот и социјалните мрежи со што незадоволството (а понекогаш и лажните вести) експресно брзо се шири. Во целост, и покрај високите достигнувања во економијата во последните децении, во Сингапур владее длабока поделеност по етничка, верска и социјална основа меѓу населението.

Покрај погоре споменатите закани, Сингапур посветува внимание и останатите нетрадиционални закани, како што се заканите поврзани со дрогата, илегалната миграција и перењето на пари¹³⁶. Сепак, перцепцијата на Сингапур е дека истите не претставуваат сериозен проблем и државата има механизми да ги контролира. Причините за ваквата перцепција се високо професионалните институции и јаките механизми на контрола во оваа авторитативна држава, како и плодната билатерална и мултилатерална соработка со бројни држави и меѓународни институции кои ги третираат овие прашања, а како што ќе биде објаснето подолу. Во однос на поморското пиратство, кое всушност и не може да се категоризира во групата на нетрадиционални закани, Сингапур придава сериозно внимание. Со оглед на фактот што трговијата односно поморскиот сообраќај меѓу Тихиот и Индискиот океан преку Сингапур е основата на економскиот раст на Сингапур, непречениот сообраќај низ Малајскиот проток е од круцијален интерес за Сингапур. Сепак, оваа линија на поморска комуникација не е во целост во надлежност на Сингапур и решението го бара во интензивна соработка со соседните земји.

Присуството на овие закани, историското искуство надополнето со менатлитетот на Сингапурчани, како и позицијата на власта (која е на власт од 1959 година), всушност и го обликува безбедносниот систем на Сингапур и ја детерминира безбедносната и одбранбена политика на Сингапур.

¹³⁵ Една од забелешките на жителите кон емигрантите е таа што емигрантите немаат обврска за служење на воен рок во траење од две години;

¹³⁶ Yoichiro Sato; Perceptions of Transnational Security Threats in Malaysia and Singapore, Chapter: Windows of Cooperative Opportunities for the United States; Daniel K. Inouye, Asia-Pacific Center for Security Studies (APCSS), Honolulu, Hawaii; 2010; стр. 147-150;

4.5. ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Наоѓајќи се во турбулентно безбедносно опкружување каде покрај регионалните интереси се преплетуваат и глобалните интереси, Сингапур низ годините практикува специфична безбедносна (и надворешна) политика. Причините за ваквиот приод кон безбедноста се наоѓаат во несигурноста за сопствениот опстанок, а како резултат на континуираните внатрешни и надворешни закани кон сувереноста на Сингапур. Конкретно, Сингапур низ историјата има практично искуство на загрозување на неговата безбедност и суверенитет, почнувајќи од осамостојувањето во 1965 година, до денес.

Во целост, овие закани имаат силно влијание на креирањето на безбедносниот систем на Сингапур, систем способен да го одбрани Сингапур, како и да го промовира националното единство. Свесен за својата географската реалност и сопствените слабости (односно малата територија без стратегиска длабочина, недостатокот на природни ресурси и близината со многу поголемите соседи), сопствените општествени атрибути (односно лимитираните човечки капацитети, етничката композиција и разликите од демографски аспект), како и основите на сопствената економска моќ (односно трговијата), Сингапур соодветно и го креира својот безбедносен и одбранбен систем, односно политиката на националната безбедност. Тргувајќи од главната стратегиска цел на државата-сувереноста, Сингапур гради и одржува безбедносно одбранбени капацитети способни да се спротистават на евентуален агресор, истовремено со преземање на мерки на регионален и глобален план до таква ситуација да не дојде. Во тој контекст, на меѓународен план активно соработува со сите субјекти во регионот, како и со сите влијателни актери на глобалната сцена, а на домашен план активно и континуирано се преземаат мерки за подигање на нивото на подготвеност на сите државни-градски институции за превенирање и евентуален одговор на сите водови на закани.

4.5.1. РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Сингапур е член на бројни регионални и меѓународни организации, како дел од националната доктрина за *Дипломатија и одбрана* (Diplomacy and Defence), а

во насока на оствраување на своите стратешки цели преку дипломатски средства. На меѓународен план, носител на активностите е Министерството за надворешни работи преку неговата дипломатска активност, а сериозен импакт во дипломатските напори има и Министерството за одбрана, преку воспоставените одбранбени соработки со повеќе земји во светот. Во таа насока Сингапур има воспоставено соработка речиси со сите региони во светот, односно член е на Организацијата за соработка меѓу Азија и Блискиот исток (Asia-Middle East Dialogue-AMED)¹³⁷, Организацијата економска соработка на земјите од Азија и Пацификот (Asia-Pacific Economic Cooperation-APEC)¹³⁸, Форумот за соработка на Источна Азија и Латинска Америка (The Forum for East Asia-Latin America Cooperation-FEALAC)¹³⁹ и Азиско-Европскиот дијалог (The Asia-Europe Meeting-ASEM)¹⁴⁰. Сингапур е членка и на Обединетите нации, Светската трговска организација и на Организацијата на држави на Комонвелтот.

Посебно внимание посветува на соработка со земјите во регионот, односно соработката во Асоцијацијата на Југоисточните Азиски Земји (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN). Сингапур е еден од основачите на оваа регионална организација, заедно со Индонезија, Малезија, Филипините и Тајланд, која сега брои 10 члена¹⁴¹ и има воспоставено дијалози со уште 14 други држави, вклучително и со Европската унија¹⁴². ASEAN заедницата е една од поуспешните регионални организации чија цел е продлабочување на економската, безбедносната и културната соработка во регионот. Дополнително, во насока на

¹³⁷ Мисијата на AMED е унапредување на политичката, економската и културната соработка меѓу Азија и Блискиот исток;

¹³⁸ Од аспект на Сингапур, АПЕС е многу важна платформа за промоција на трговијата и инвестициите, слобода на пазарот и продлабочување на регионалната економска соработка на земјите членки;

¹³⁹ FEALAC е инициран со цел на економски линк меѓу Источна Азија и Латинска Америка и истовремено продолжување на соработката со Европа преку ASEM;

¹⁴⁰ Главните цели на соработка во рамките на ASEM се политичка, економска и социо-културна соработка;

¹⁴¹ Земји членки на ASEAN (2019) Брунеи, Камбоџа, Индонезија, Лаос, Малезија, Мијанмар, Филипини, Сингапур, Тајланд и Виетнам. Статус на набљудувач има Папуа Нова Гвинеја;

¹⁴² ASEAN има воспоставено дијалози за соработка со Австралија, Канада, Кина, Германија, Норвешка, Пакистан, Индија, Јапонија, Нов Зеланд, Турција, Швајцарија, Република Кореа, Русија, САД и Европската унија;

продлабочување на соработка ASEAN на редовна основа организира самити, форуми и состаноци, вклучително и состанокот на министрите за одбрана на ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus¹⁴³. Главната цел на овој формат е унапредување на довербата и соработката и придонес кон стабилноста во регионот. Во рамките на овој формат, функционираат експерски групи за унапредување на одбранбената соработка во речиси сите области на воената организација¹⁴⁴. Значењето на ASEAN за регионот и пошироко го потврдува и бројот од 93 држави од светот имаат акредитирано амбасадори во ASEAN¹⁴⁵.

Во рамките на одбранбената соработка, внимание заслужува и воената (консултативна) асоцијацијата на петте држави (Сингапур, Малезија, Австралија, Нов Зеланд и Обединетото Кралство), односно Договорите на Петте Сили – (The Five Power Defence Agreements-FPDA)¹⁴⁶. Договорите се потпишани во 1971 година, со цел одбрана на Малезија и Сингапур во случај на надворешен вооружен напад (или закана). Согласно преземените обврски, Владите на петте држави итно ќе се консултираат за понатамошните чекори во ваков случај. Иако според Договорите станува збор за консултативна асоцијација, во воена смисла Договорите имаат сериозен ефект на одвраќање на потенционалните агресори. Соработката на земјите потписнички се одвива континуирано од основањето до сега, преку заеднички обуки и вежби, а согласно тековните закани¹⁴⁷.

Сингапур е посветен на одржување на блиски односи и со соседите, со стратешките партнери и глобални актери. Република Сингапур има воспоставено

¹⁴³ Земјите членки на ASEAN, плус Австралија, Кина, Индија, Нов Зеланд, Република Кореа, Русија и САД;

¹⁴⁴ Хуманитарна помош и справување со катастрофи, поморска безбедност, воена медицина, борба против тероризмот, мировни операции, хуманитарни операции за расчистување на мини и компјутерска безбедност;

¹⁴⁵ List of Ambassadors to ASEAN from Non-Asean Member States and relevant Inter-Governmental Organisations; Association of Southeast Asian Nations; 2019; (<https://asean.org/storage/2019/10/List-of-NAAAs-21-October-2019-rev.pdf>)

¹⁴⁶ Договорот на Петте Сили е продолжување/проширување на договорот на ОК и Малезија од 1957 година (Anlo-Malayan Defence Agreement-AMDA), за поддршка од ОК во случај на воздушен напад врз Маласија (сегашна Малезија). Договорот во 1971 година се проширува со Сингапур (како земја која покрај Малезија ќе биде заштитувана) и Австралија и Нов Зеланд;

¹⁴⁷ Carlyle A. Thayer; The Five Power Defence Arrangements: The Quiet Achiever; The Institute for Regional Security, Security Challenges Journal, Security Challenges Archive-Issues 2007, Security Challenges Vol. 3, No. 1; Canberra, Australia; 2007; стр. 79-95;

блиска соработка, вклучително и одбранбена, со сите земји во регионот, како и одржува континуирани позитивни односи со глобалните актери во регионот. Со непосредните соседи, со Малезија и Индонезија, односите бележат успони и падови низ историјата, но досега не е дојдено до посериозно нарушување на односите (освен за време на бомбардирањето на Сингапур, како дел на Федерацијата Малезија во 1965). Покрај заедничкото членство во регионалните организации, на полето на одбраната на билатерална основа активно соработуваат со реализација на заеднички вежби и обуки, отворени дијалози и експертски средби, како и заеднички иницијативи и проекти. Посебно внимание во однос на билатералната одбранбена соработка на Сингапур, заслужува соработката со САД и Австралија.

4.5.2. СОРАБОТКА СО САД

Иако Сингапур не е „официјален сојузник“ на САД во регионот¹⁴⁸, Сингапур и САД имаат воспоставено широка и длабока соработка во сите полиња на општеството. Соработката се базира на взаемните интереси за регионот и разбирањата дека присуството на САД во регионот е од витален интерес за мирот, стабилноста и развојот на регионот¹⁴⁹. Иако од денешен аспект може да се претпоставува дека главниот интерес за партнерството е порастот на Кина, соработката меѓу САД и Сингапур датира уште од 1960 година, кога Сингапур ги поддржува САД за време на воените операции во Виетнам, а преку снабдување и одржување на капацитетите на САД¹⁵⁰. Подоцна, кога во 1990 година Филипините одлучуваат да ги затворат базите на САД на нивна територија, а останатите земји

¹⁴⁸ САД и Сингапур немаат потпишано никаков официјален договор за колективна безбедност, ниту пак Сингапур е потписник на некој од одбранбените договори кои САД ги има воспоставено со земјите во регионот на Пацификот и Југоисточна Азија (како што се Agreement between the United States and Australia and New Zealand, Southeast Asia Treaty и слични); *US Department of state; Diplomacy in action; U.S. Collective Defense Arrangements;* (<https://2009-2017.state.gov/s/l/treaty/collectivedefense//index.htm>);

¹⁴⁹ Lynn Kuok; *The U.S.-Singapore Partnership: A Critical Element of U.S. Engagement and Stability in the Asia-Pacific*; The Brookings Institution; *Order from Chaos-Foreign Policy in a Troubled World*; Asian Alliances Working Paper Series, Paper 6; 2016; стр. 1-11;

¹⁵⁰ ETH Zurich, Department of Humanities, Social and Political Sciences, Center for Security Studies; *Singapore and the US: Security Partners, Not Allies*; 2013; стр. 1-3; (<https://ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/articles/article.html/168339>)

од регионот се противат на присуството на САД во регионот (Индонезија и Малезија), Сингапур ги нуди на САД сопствените воздухопловни и поморски капацитети, со потпишување на Договор за соработка од 1990 година, кој е надграден во 1980 година¹⁵¹. Низ годините одбранбената соработка се проширува и на други области, а со амандманите на договорот од 2015 година се воспоставува соработка и во областа на неконвенционалните закани, како пиратството, транснационалниот тероризам и слично. Карактеристично е да се напомене дека согласно стратегијата на Сингапур за обука на Воздухопловните сили во странство¹⁵² (а заради лимитираните капацитети на домашно тло), речиси една четвртина на борбените авиони на Сингапур се стационирани во САД¹⁵³. Сепак, длабоката и плодна соработка меѓу САД и Сингапур има и ограничувања, а кои се во согласност со интересите на Сингапур. Согласно надворешната и безбедносна политика на Сингапур, Сингапур не сака да „одбере“ меѓу САД и Кина. И покрај фактот што САД се безбедносен фактор во регионот, факт е и дека Кина се економски фактор во регионот, му припаѓа на регионот и Сингапур и Кина имаат многу заеднички интереси и врски, вклучително и популацијата на Сингапур. Дополнително, во предвид се зема и расположението на соседните држави (претежно со муслиманско население), така да секое претерување во односите, може да предизвика други негативни последици. Затоа Сингапур и САД се партнери во партнерство базирано на взаемен интерес и цели, а не сојузници.

4.5.3. СОРАБОТКА СО АВСТРАЛИЈА

Австралија и Сингапур негуваат сеопфатна билатерална соработка, која започнува уште во 1965 година¹⁵⁴. Всушност, Австралија е првата земја во светот

¹⁵¹ На САД им се дозволува да ја користат поморската база Чанги (Changi Naval Base), која во моментот е единствена база во Југоисточна Азија која е наменски градена да може да прими носач на авиони (иако Сингапур нема носачи на авиони);

¹⁵² Обуката на капацитетите на Военото воздухопловство на Сингапур се реализира во 6 детачменти во странство, од кои 3 во САД, 2 во Австралија и 1 во Франција, како и преку обука во дополнителни 14 центри и полигони за обука во странство. Од 18 центри за обука во странство, 7 се во САД;

¹⁵³ The Republic of Singapore; The Air Force; Overseas Training and Detachments; (<https://www.mindef.gov.sg/oms/rsaf/careers/about-us/training-experiences.html>);

¹⁵⁴ Australian Government; Department of Foreign Affairs and Trade; Singapore; Singapore Country Brief; Bilateral Relations; (<https://dfat.gov.au/geo/singapore/Pages/singapore-country-brief.aspx>);

која го признава независен Сингапур. Широката соработка во сите области ја реafirмираат со потпишувањето на Договорт за Стратешко Партнерство (Comprehensive Strategic Partnership-CSP)¹⁵⁵, во 2015, во кој посебно внимание заслужува проширувањето на одбранбената соработка. Една од карактеристичните точки на договорот е взаемната согласност на понатамошното присуство на силите на САД во регионот¹⁵⁶, како и взаемната согласност за позицијата на Кина, Јапонија, Кореа и Индија во регионот, што дава слика на позицијата и на двете држави во однос на стратешкото обликување на регионот. Како резултат на овој договор, во 2016 година го потпишуваат Меморандумот за разбирање во врска со иницијативата за воена обука и развој на капацитетите за обука меѓу Австралија и Сингапур (*Memorandum of Understanding Concerning Military Training And Training Area Development In Australia*), со која на Сингапур му се дозволува да има едновремено присуство и обука на 14.000 војници на територијата на Австралија, во наредните 25 години¹⁵⁷. За таа цел Сингапур ќе инвестира повеќе од 2 билиони австралиски долари за развој и проширување на капацитетите за обука. Може да се каже дека овој договор во целост ги исполнува целите на стратегијата на Сингапур за дислоцирање на дел од вооружените сили од сопствената територија, кои во случај на напад и уништување на капацитети стационирани на територијата на Сингапур, би се ангажирале како последователни сили (follow on forces). Покрај овој круцијален договор, Австралија и Сингапур негуваат и одбранбена соработка преку размена на експерти, заеднички воени вежби, соработка во областите на военото разузнавање, одбранбената технологија и во други области. И двете држави се членки на FPDA, заедно со Малезија, Нов Зеланд и Обединетото Кралство, како и двете држави се членки на ASEAN групата.

¹⁵⁵ Australian Government; Department of Foreign Affairs and Trade; Singapore; Joint declaration by the Prime Ministers of Australia and Singapore on a Comprehensive Strategic Partnership; (<https://dfat.gov.au/geo/singapore/Pages/joint-declaration-on-a-csp.aspx>);

¹⁵⁶ Исто; точка 4 и 5;

¹⁵⁷ Australian Government; Department of Defense; Australia-Singapore Military Training Initiative; (<https://www.defence.gov.au/Initiatives/ASMTI/>);

4.6. СУБЈЕКТИ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Приодот на Сингапур кон безбедноста е широк и сеопфатен, во кој безбедноста и сувереноста на државата е приоритетна задача на сите институции, на домашен и меѓународен план. Всушност, безбедносниот систем на Сингапур е целата држава, при што се ангажирани и интегрирани сите капацитети на општеството. Во тој контекст, Сингапур со мали модификации со години го одржува концептот на Целосна/Тотална Одбрана – Total Defence во кој се вклучени сите сегменти на општеството, државните институции, приватниот сектор, образовните институции и граѓаните. Фокусот на Сингапур кон безбедноста се гледа и во инвестициите, односно во алокацијата на средствата од Буџетот за областите поврзани со безбедноста на Сингапур. Конкретно, во самото образложение за буџетот за 2019 година, првата и основна цел на истиот е „одржување на сигурен и безбеден Сингапур“¹⁵⁸. За 2019 година, буџетот на Министерството за одбрана изнесува 3,3% од БДП на Сингапур, или околу 19% од вкупните трошоци на Владата за 2019 година. Доколу на ова се додат и трошоците на Министерството за внатрешни работи (Home Affairs) и Министерството за надворешни работи (Foreign Affairs), за активностите кои потпаѓаат во пошироката рамка на безбедносната политика на Сингапур (Defence, Security, Diplomacy), вкупните трошоци на Владата за одбраната изнесуваат околу 30%¹⁵⁹. Актуелниот концепт Целосна одбрана, кој за првпат е промовиран во 1984 година, ги опфаќа воената, цивилната, економската, социјалната и психолошката безбедноста, а од 2019 година додеден е и дигиталниот аспект на безбедноста.

4.6.1. ЦЕЛОСНА ОДБРАНА

Основите на Сингапурскиот концепт на Тотална Одбрана (Total Defence-TD) се базира на сличните концепти на Шведска и Швајцарија, прилагодени на Сингапурската реалност. Во основа, концептот го ангажира целото општество во

¹⁵⁸ Republic Of Singapore; Budget 2019 - Building A Strong, United Singapore; (https://www.singaporebudget.gov.sg/docs/default-source/budget_2019/download/pdf/fy2019_budget_statement.pdf);

¹⁵⁹ Изјава на Министерот за финансии Heng Swee Keat при образложението на Буџет 2019; (<https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/budget-2019-30-government-expenditure-defence-security-diplomacy-11252910>);

поддршка на Сингапурските Вооружени сили, во случај на конвенционална војна. Преку шестте столба (слика 6), концептот се фокусира и на посветеноста и пожртвуваноста на населението на Сингапур (преку психолошката одбрана) за целите и идеалите на државата. Низ годините, Концептот еволуира во согласност со регионалните и глобалните закани, а со цел да биде подготвен за одговор и на невоените закани како што е тероризмот, пандемии, економски кризи и природни катастрофи. Во целост, основната цел на Концептот останува иста, односно, инволвирање на секој граѓанин во одбрана на Сингапур преку некој од столбовите на Концептот (“A response where everyone plays a part”)¹⁶⁰. Преку Целосната одбрана се мобилизираат сите сектори на општеството и сите имаат своја улога во одбраната на земјата и одржувањето на кохезијата. Секој од столбовите на Целосната одбрана има сопствена парола, која има за цел да предизвика одговорност и посветеност кај чинителите.

Слика 6: Шестте столба на Целосната одбрана на Сингапур

Психолошката одбрана се однесува на преземање мерки за индоктринација на жителите на Сингапур, во насока на одржување (и зголемување) на посветеноста на секој граѓанин кон нацијата и доверба во иднината на Сингапур. Во тој контекст, фокусот е на негување на патриотизмот, гордоста и страста кон општествените и националните вредности. Притоа се развива и колективна волја за заштита на сопственото (Сингапур), цврстина и единство во услови на кризи, желба и посветеност за понатамошен напредок и отпор кон обидите за влијание од надворешни фактори. Во таа насока се користи и досегашното искуство на

¹⁶⁰ Singapore Government; Ministry of Defence; Total Defence; (<https://www.mindef.gov.sg/web/portal/mindef/defence-matters/defence-topic/defence-topic-detail/total-defence>);

Сингапур, односно историските предизвици и факторите кои придонеле за Сингапур да опстане и понатаму да се развива. Истовремено, а со оглед на фактот што речиси секоја индивидуа има свое место и улога во одбранбениот систем, психолошката одбрана има за цел подигнување на свеста и одговорноста за задолженијата на секој поединец за иднината на Сингапур. Паролата на психолошката одбрана е „Да бидеме отпорни (*Being a resilient people*)”.

Социјалната одбрана е насочена кон сите Сингапурци, а со цел да се одржува хармонија и соживот без разлика на расна и верска определба. Главната цел е превенирање на екстремистички идеологии и предрасуди по етничка или верска основа, како и зголемување на почитта меѓу различните слоеви и групи на општеството. Следна цел е одбегнување на себичноста и поттикнување на одговорност и грижа за послабите и поранливите категории на лица, без разлика дали станува за финансиска, образовна или физичка слабост или недостаток. Понатаму, социјалната одбрана има за цел да предизвика социјална одговорност и активно волонтерско учество во социјалната сфера на општеството. Со оглед на погоре истакнатите детектирани закани од поларизација, Владата дополнително презема мерки за намалување на разликите меѓу различните социјални слоеви на општеството, како и верските и етничките разлики. Паролата на социјалната одбрана е „Да живееме хармонично и да се грижиме еден за друг (*Living harmoniously and looking out for one another*)”.

Економска одбрана се однесува на преземање на мерки за одбегнување на заканите кон предусловите за моќта на Сингапур во целост - економската моќ, во мир, во време на кризи и во воени услови. Во таа насока, Владата, бизнис секторот и индустријата се организираат на начин кој нема да дозволи распаѓање на економијата во неповолни услови. Тоа подразбира плановите за вонредни состојби да обезбедат услови за понатамошно функционирање на овие сегменти, и во услови кога дел од вработените би биле мобилизирани за потребите на државата - кризни состојби или одбрана на државата. Економската одбрана го опфаќа и делот на обезбедување на ресурси - материјални и персонални од страна на економскиот сектор за потребите на одбраната - цивилната и воената. Тоа подразбира дека во услови на мобилизација, некои од ресурсите на бизнис секторот или индустријата (возила, опрема, простории, лица ислично), ќе бидат

употребени за државни потреби. Паралелно, економскиот сектор е должен да ги одржува тие средства во исправна состојба. Економската одбрана се спушта и до ниво на поединецот, од кој се бараат одговорност и постојана надградба на сопствените вештини. Логото на економската одбрана е „Да имаме јака и отпорна економија (*Having a strong and resilient economy*)”.

Цивилната одбрана предвидува обезбедување на сигурноста и основните потреби на населението за време на кризни состојби. Во таа насока Цивилната одбрана вклучува обуки и вежби за граѓаните на Сингапур, организирана од страна на Силите за цивилна одбрана во Сингапур и припадниците на итните служби и службите за спасување на Сингапур (сили за пребарување и евакуација, прва помош и други). Целта е цивилното население да биде обучено со процедурите за постапување во кризи и воени услови, начинот на заштита и обезбедување на основните потреби, преживување и слично. Истовремено, обуката опфаќа и обука за известување и јавување (во мир, криза или војна), за сомнителни активности и предмети, а како одговор на заканите од тероризам. Логото на Цивилната одбрана е „Да се грижиме за нашето семејство, пријателите и луѓето околу нас во време на криза (*Taking care of our family, friends, and people around us in times of crisis*)”. Носител на активностите се Силите за Цивилна одбрана на Сингапур (Singapore Civil Defence Force-SCDF), кои организациски припаѓаат на Министерството за домашни работи.

Дигиталната одбрана постанува дел од концептот на Целосна одбрана во 2018 година, а како резултат на актуелните закани. Дигиталната одбрана првично ги опфаќа сите граѓани на Сингапур, од аспект на превентивни подготовки за детектирање и преземање на мерки за (индивидуална) заштита од модерните дигитални закани. Истовремено, Дигиталната безбедност е активност на Владините институции за борба против овие закани, а во насока на заштита на класифицираните информации, критичната инфраструктура. Согласно актуелните трендови на закани, дигиталната одбрана е круцијална за одржување на економската моќ на Сингапур, а преку заштита на бројните меѓународни трговски и економски претставништва во Сингапур.

Воената одбрана е најобемна, како од аспект на ангажираните средства и финансии, така и од аспект на местото и улогата во концептот на Целосна одбрана.

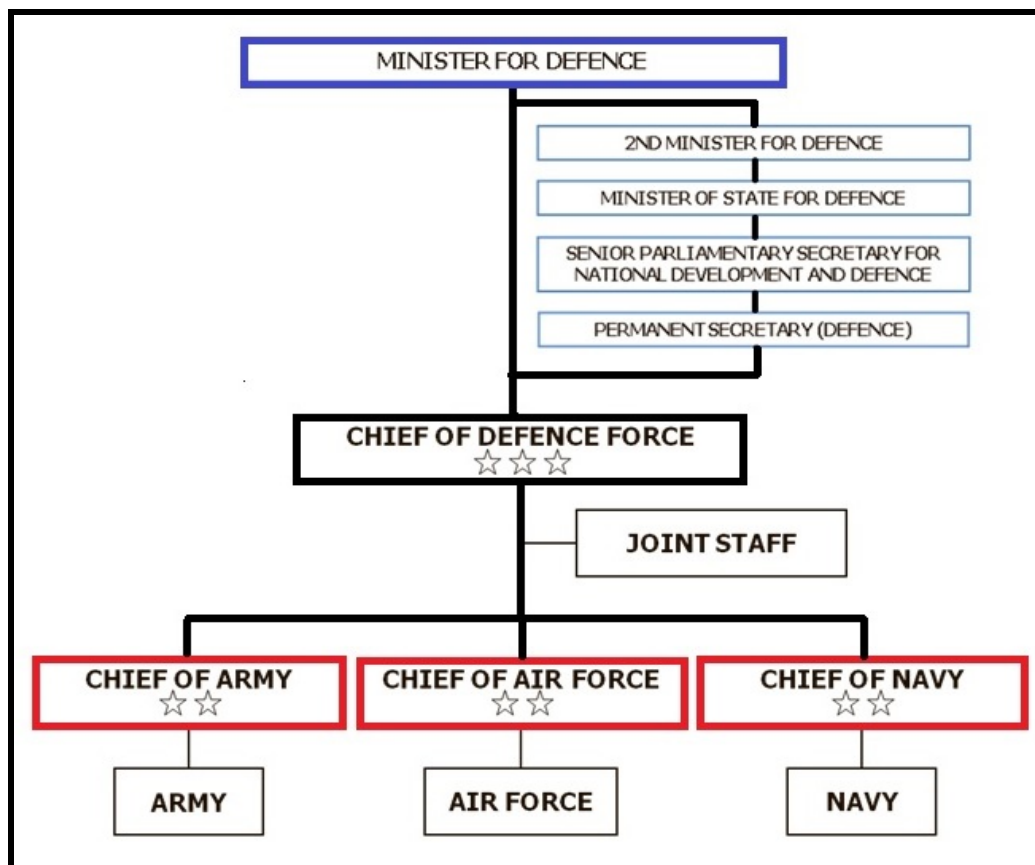
Разбирањето за Воената безбедност во Сингапур е дека претставува систем на поврзани и меѓусебно условени елементи, односно доколку економијата е доволно јака, ќе има инвестиции во Вооружените сили и ќе има обучени и технолошки оремени Вооружени сили за одбрана на државата (како една од мисиите безбедносната и одбранбената политика). Таквите Вооружени сили заедно со успешна дипломатија (уште една од мисиите/целите на безбедносната политика - Diplomacy/Deterrence/Defence), ќе го одвратат потенцијалниот агресор од ангажирање и би се постигнала целта - сигурен и безбеден Сингапур. Со оглед на фактот што успехот/неуспехот во оваа безбедност може да има сериозни импликации во речиси сите други столба на безбедноста, Сингапур вложува сериозни средства и во Вооружените сили и во дипломатијата.

Паралелно, Воената безбедност ги опфаќа и прашањата на подготовка на целото општество за одбрана, што подразбира планирање, опремување, обука и одржување на подготвеноста на општеството за одбрана. Тука како субјекти се јавуваат и граѓаните на Сингапур (како дел од одбранбените сили) и индуструските капацитети (првенствено воената индустрија). Воената безбедност го опфаќа и прашањето на поддршка на вооружените сили, како од семејставата на воениот персонал, така и од целото општество. Паролата на Воената безбедност е „Го чуваме Сингапур безбеден (*Keeping Singapore secure*)“.

4.6.2. ВООРУЖЕНИ СИЛИ НА СИНГАПУР

Од аспект на безбедноста на државата, одговорноста е на Министерството за одбрана и на Вооружените сили на Сингапур (Singapore Armed Forces-SAF). Оттука, нивната главна мисија е зајакнување на мирот и безбедноста на Сингапур преку одвраќање и дипломатија, а доколку овие мерки не вродат со плод, да се обезбеди брза и одлучна победа врз агресорот. За исполнување на мисијата, фокусот на Министерството за одбрана и на Вооружените сили на Сингапур е на зајакнување на капацитетите на Вооружените сили на Сингапур, човечки и технолошки, истовремено со продлабочување и унапредување на односите со пријателските сили во регионот и пошироко, преку унапредување на дијалогот, довербата и соработката. Крајната цел е:

- Сигурно и безбедно опкружување во кое територијалниот интегритет на Сингапур е заштитен и обезбеден;
- Сигурен и безбеден приод кон воздушните и поморските линии на комуникација на Сингапур;
- Силна мрежа на одбранбени односи и комуникации во регионот и пошироко;
- Мотивирани војници посветени на концептот Целосна одбрана;
- Оперативно подготвени и опремени Вооружени сили на Сингапур кои можат да се справат со широк опсег на закани кон безбедноста на Сингапур; и
- Високо обучени и технолошки напредни Вооружени сили на Сингапур.

Слика 7: Организациона структура на Вооружените сили на Сингапур

Вооружените сили на Сингапур (SAF) (слика 7) се технолошки високо софистицирани, со сопствен модел на мобилизација со кој од околу 72.000 активен воен состав, достигнува до околу еден милион на воени сили, и за кои обезбедува

финансиски средства најголеми во регионот на Југоисточна Азија. Во поддршка на постигнување на социјалната кохезија, припадниците на етничките заедници се распоредени согласно застапеноста во сите капацитети на SAF, во борбените, во капацитетите за поддршка, како и на командните позиции.

Организациски, Вооружените сили припаѓаат на Министерството за одбрана и потчинети се на Министерот за одбрана. Покрај Вооружените сили, првopotчинети на Министерот се и Центарот за информатички технологии, Одделот за менаџирање за одбрана (во кое е и одделот за психолошката безбедност), Одделот за одбранбена политика, Канцеларијата за соработка во одбранбената технологија, Организацијата за Сајбер одбрана, Директорат за идни системи и технологии, Канцеларија за производство и ресурси, Одделот за внатрешна ревизија, Службата за комуникации и Центрите за регрутација и пополна.

Вооружените сили се командувани од Командантот на Вооружените сили, на кој му се директно потчинети Военото воздухопловство (во кое припаѓа и против воздушната одбрана), Воената морнарица, Армијата, Воената полиција, Центарот за изучување на способностите на воениот персонал, Асоцијацијата на воени спортови, како и Канцеларијата на воени родови и служби (во која се претставени сите родови и служби на вооружените сили).

Видовите (армијата, военото воздухопловство и воената морнарица), сочинети се од единици кои ги опфаќаат сите аспекти на воената организација, односно борбени компоненти, компоненти за борбен аподдршка, компоненти за борбено сервисна поддршка, центри за обука и слично. Единиците се распоредени на територијата на Сингапур, но и на територијата на партнерските земји (во форма на обука и соработка).

4.6.3. ПОЛИЦИСКИ СИЛИ НА СИНГАПУР

Полициските сили¹⁶¹ хиерахиски се потчинети на Министерството за домашни работи, кое е сочинето од седум оддели, односно Полицискиот оддел,

¹⁶¹ Singapore Government; Ministry of Home Affairs; How MHA works; (<https://www.mha.gov.sg/about-us/how-mha-works#HowMhaTabs2>);

Одделот за емиграција и гранична контрола, Одделот за внатрешна безбедност, Одделот за цивилна одбрана, Бирото за наркотици, Службата за затвори и Полициската академија.

Организациски, полицијата е поделена на централни служби (во кои припаѓаат штабот на полициските служби и специјалните централни полициски служби) и територијални и специјални полициски единици. Штаб на полициските сили на Сингапур има надлежност да ги планираат, организираат и координираат активностите на територијалните единици и соодветно содржат повеќе штабни елементи и оддели, односно одделите за администрација и финансии, персонал, обезбедување, планирање, операции, обука, меѓународна соработка и други. Специјалните централни полициски служби се оние кои се надлежни за специфичен вид на криминал, се со специфична мисија или користат специфична техника, како што се Одделот за криминални истраги, Одделот за оперативна техника, Одделот за разузнавање и Одделот за економски криминал.

Специјалните и територијалните полициските единици се распоредени на територијата на градот и ги опфаќаат копнените, поморските и воздушните полициски сили. Во овој состав, покрај седумте територијални дивизии, припаѓаат специјалните сили, силите за брза реакција, крајбрежната полиција, сообраќајната полиција, полицијата за јавниот превоз и други.

4.6.4. РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА НА СИНГАПУР

Безбедносната и разузнавачката агенција на Сингапур (Security and Intelligence Division-SID) е агенција насочена кон прибирање и анализирање на надворешните закани на Сингапур. Иако формациски е во рамките на Министерството за одбрана, Агенцијата има целосна независност од Министерството и за својата работа го брифира директно Премиерот на Сингапур. Агенцијата одржува високо ниво на конспиративност, како за средствата и методите на работа, така и за мисиите и персоналот на истата.

Оддел за внатрешна безбедност (Internal Security Department-ISD)¹⁶² на Министерството за внатрешни работи е со мисија на прибирање, непристрасна

¹⁶² Singapore Government; Ministry of Home Affairs; Internal Security Department (ISD); (<https://www.mha.gov.sg/isd/about-isd>);

анализа и преземење на навремени акции против заканите за внатрешната стабилност на Сингапур. Во таа насока, има овластувања и разузнавачки активности и за извршување на операции со полициски овластувања. Покрај заканите од тероризам, разузнавање и субверзии, фокусот им е и на етничкиот и социјален екстремизам во Сингапур. Во рамките на надлежности им се и превземање на превентивни мерки за безбедност и обезбедување на јавниот сектор и дејствуваат како безбедносни консултанти на сите агенции од јавниот сектор, освен на Министерството за одбрана. Надлежноста им во рамките на Сингапур и немаат надлежности за операции и активности во странство.

Основната функција на Одделот за воена безбедност (Military Security Department-MSD), е контраразузнавањето и внатрешната безбедност на Министерството за одбрана и Вооружените сили на Сингапур. Во тој контекст, во рамките на надлежностите им е заштита на тајноста на податоците за воените индустрии, технологии и ресурси, податоците за подготвеноста и готовноста на Вооружените сили, како и заштитата на класифицираните информации на сите субјекти во Министерството. Одделот е називисно тело во Министерството за одбрана, кое за работата го известува Секретарот во Министерството.

Разузнавачките операции во Вооружените сили на Сингапур се во надлежност на разузнавачките структури на сите нивоа на воената организација, од Командата на вооружените сили до ниво на баталјон, во сите видови на воената организација (Армијата, Военото воздухопловство и Воената морнарица).

4.7. КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Основите на контролата на безбедносниот систем во Сингапур произлегуваат од надлежностите на државните институции пропишани со Уставот и законите. Во таа насока, Парламентот ја остварува својата функција на Парламентарна контрола преку:

- Донесување на законите – Парламентот ги гласа сите закони и измените на законите во државата, при што има надлежност да отвори дебата за прашања од интерес на безбедноста и одбраната;

- Финансиска контрола – Парламентот го одобрува буџетот предложен од Владата, во кој е содржан и буџетот за безбедносните и одбранбените капацитети;
- Контрола на работата на Владата - Парламентот има надлежност да побара одговорност од секој од министрите, вклучително и за прашањата на безбедноста и одбраната. Ова право Парламентот го има на почетокот на секоја седница, во траење од час и половина.

Во парламентот постојат и *постојани комисии*¹⁶³ кои ги разгледуваат и одобруваат предлозите на Владата по сите прашања на работа на Владата. *Комисијата за проценки* ги истражува известувањата на Владата за буџетот, организацијата, ефикасноста или административните реформи на Владините институции и го предлага начинот на кој тие ќе му бидат презентирани на Парламентот. Дополнително Парламентот има надлежност за формирање на *Ad hoc комисии* за прашања од интерес на Сингапур, вклучително и одбраната и безбедноста. Иако не се обврска согласно со уставот, Владата има формирано заеднички *Владино-Парламентарни Комитети* во кои се вклучени експерти по области, со цел согледување на актуелните политики, програми на Владата, како и предлози до законодавството и известување на Владата во областа на експертизата. Меѓу дванаесетте вакви комисии, се и *Комисијата за одбрана и надворешна политика* и *Комисијата за домашни работи и законодавство*.

На ниво на извршната власт, надлежноста за координација на националната безбедност е на *Постариот министерот за координација на националната безбедност*. Постариот министерот е самостоен орган со единствена задача – координација. Истиот е директно потчинет на Премиерот и иако хиерархиски не е претпоставен на ниту еден од Министрите во Владата, надлежен е стратегиско планирање, соработка и координација на министерствата и Агенциите на ниво на Владата, по прашања поврзани со внатрешните и надворешните закани кон националната безбедност на Сингапур.

¹⁶³ Parliament of Singapore, Fact Sheet; Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region of the Peoples Republic of China; Research Office, Legislative Council Secretariat; FSC23/15-16; Hong Kong; China; 2016; стр. 3-5;

Дополнително, *Секретаријатот за координација на националната безбедност (The National Security Coordination Secretariat-NSCS)*¹⁶⁴, кој е исто така оддел на Владата на Сингапур и директно е потчинет на Премиерот, има надлежност за планирање и координација на активностите по прашањата поврзани со националната безбедност на Сингапур. Во таа насока, овој секретаријат соработува со сите носители на безбедносните функции во државата, во насока на развој, координација и имплементација на безбедносните стратегии на Сингапур, како и проценка и идентификација на заканите и изградба на капацитети за справување со истите. Се состои од Комитет за координација на националната безбедност (National Security Coordinating Committee-NSCCom) и Комитет за проценка на националната безбедност (Security Policy Review Committee-SPRC). Секретаријатот е предводен од Постојан Секретар за координација на националната безбедност и разузнавање. Во реализација на задолженијата, секретаријатот соработува со Постариот министерот за координација на националната безбедност.

Во Канцеларијата на Премиерот постојат и други агенции, канцеларии и тела со надлежноста за координација и преземање на мерки и активности на национално ниво, а кои не потпаѓаат под јуридикција на ниту едно од министерствата. Од аспект на безбедноста, такви се Агенцијата за компјутерска безбедност и Бирото за корупција.

На ниво на министерствата, координација и контролата на безбедносниот сектор се постигнува преку централизираниот пристап и организација, при што се координираат активностите во внатрешноста на министерствата, како и меѓу министерствата и надлежните агенции. Во секое министерство постои функцијата *Постојан секретар* (еден или повеќе), кои се назначуваат од страна на Претседателот, а на предлог на Премиерот. Една од задачите на Постојаните секретари е надгледување и контрола на работата на потчинетите организациони единици во Министерството на кое припаѓаат, вклучително и Вооружените сили во Министерството за одбрана и Полициските сили во Министерството за домашни

¹⁶⁴ Singapore Government; National Security Coordination Secretariat; (<https://www.nscs.gov.sg/index.html#abt>);

работи. Во насока на координација на прашањата од национален интерес, во Министерството за домашни работи се востановени Националниот совет за превенција на криминал, Националниот совет против користење на дрога, Претседателскиот совет за религиска хармонија и Советот за превенција од пожари.

Согласно Уставот, Претседателот има лимитирани надлежности во однос на прашањата на националната безбедност. Во рамките на неговите надлежности, Претседателот го одобрува (или може да го одбие) предлогот на Премиерот за поставување на Командантите на Армијата, Военото воздухопловство и Воената морнарица на Сингапур. Претседателот има право и да одбие одобрување на било кои трошоци од страна на Владата, доколку според негово мислење истите не се акумулирани од страна на Владата (односно има потреба од повлекување на средства од други фондови)¹⁶⁵.

Во целост, Сингапур се соочува со хибридни закани кои потекнуваат од самата композиција на населението на Сингапур, глобалните случувања и распоредот на силите во светот и како производ на актуелниот технолошки развој. Наоѓајќи се во безбедносно опкружување во кое се испреpletени, националните, регионалните и глобалните интереси, Сингапур не го исклучува постоењето и на традиционалните закани.

Во таа насока, Сингапур практикува специфична безбедносна и надворешна политика, настојувајќи да одржува конструктивни и позитивни односи на регионален и глобален план, со приоритет на силите кои се присутни или се заинтересирани во/за регионот. Свесен за изворот на сопствената моќ, односно глобален трговски, економски и финансиски центар, целта на Сингапур е да го одржи приматот во поширокиот регион на Југоисточна Азија и глобално.

За таа цел, а земајќи предвид дека доколку не се контролираат закани со кои се соочува можат да влијаат и на неговиот опстанок, Сингапур гради и одржува безбедносен систем и безбедносни сили способни да се справат со

¹⁶⁵ Chau Pak Kwan, Systems of Government in Some Foreign Countries: Singapore; Research and Library Services Division, Legislative Council Secretariat; Hong Kong; 2000; стр. 3-18;

заканите и да го одбранат Сингапур, истовремено промовирајќи го националното единство. Тргувајќи од сопствената географската реалност и евидентни слабости, меѓу кои малата територија без стратемиска длабочина, недостатокот на природни ресурси и близината со многу поголемите соседи, дел од безбедносните субјекти ги подготвува и одржува во странство, а преку интензивна дипломатска активност и одбранбена соработка.

Доказ повеќе за посветеноста на Сингапур кон безбедноста се и одвојувањата за безбедносните сегменти, кои во 2019 година изнесуваат околу 30% од вкупните трошоци на Владата.

5. ИЗРАЕЛ

5.1. ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Изреал е приморска држава која лоцира во источниот дел на Медитеранот, во регионот на Блискиот исток (слика 1), излегувајќи и на Средоземното море и на Црвеното море. На југозапад се граничи со Египет, на исток со Јордан и Сирија и на север со Либан. Од својата западна страна, Израел се граничи со Средоземното море (слика 6). Има површина од 21,937км² и население од 8,424,904 жители¹⁶⁶.

Слика 8: Политичка карта на Израел

Во Израел, најзастапена е Еврејската етничка заедница со 74.4% (од кои родени во Израел се 76.9%, а останатите 23.1% се Евреи доселени од останатите

¹⁶⁶ CIA Factbook; Israel; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>);

делови на светот)¹⁶⁷, потоа Арапите со 20.9% и други етнички заедници кои сочинуваат 4.7% од населението на Израел. По вероисповед, како Евреи се произнеле 74.7%, Муслимани 17.7%, Христијани 2%, Друзе (Druze)¹⁶⁸ 1.6% и останати 4%. Во Израел официјален јазик¹⁶⁹ е Хебрејскиот, а се говорат и Арапскиот, Англискиот и Рускиот.

Израел е парламентарна демократија со мешан правен систем заснован на Англиското обичајно право, регулативи останати од времето кога територијата е под мандат на ОК¹⁷⁰, како и религиски закони на Евреите, Христијаните и Муслиманите. Со независност се стекнува на 14 Мај 1948 година, кога самопрогласува независност. Од 2017 година главен град е Ерусалим, а предходно Телавив.

Израел денес е технолошки високо развиена земја со Бруто домашен производ во 2017 година од 350.7 билиони САД долари и со приходи по глава на жител од 36.400 САД долари. Буџетот на одбраната во 2017 година изнесува 5.1% од БДП¹⁷¹.

¹⁶⁷ Во согласност со Законот за повратници кој важи само за Евреи, со Државјанство ќе се стекне секој Евреин кој сака да се насели во Израел. Под Евреин се подразбира „лице кој е роден од мајка Еврејка или ја примил Еврејската вера и не е член на друга религија“; *Israeli Ministry of Foreign Affairs, Acquisition of Israeli Nationality*; <https://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/pages/acquisition%20of%20israeli%20nationality.aspx>

¹⁶⁸ Druze (Druse) религијата е монотеистичка религија чие потекло води корени од Исламската Шија религија, околу 9 век н.е. Во Израел е препозната како засебна религија со околу 100.000 верници. Припадниците на оваа религија немаат никакви ограничувања во Израел и заедно со Еврејската религија имаа обврска за отслужување на воениот рок; *Jewish Virtual Library; Dr. Naim Aridi; The Druze in Israel: History & Overview; 2019*; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-israeli-druze>);

¹⁶⁹ До 19 јули 2018 година, официјален јазик во Израел е и Арапскиот јазик. Со законските измени од 2018 година, официјален јазик е само Хебрејскиот, а Арапскиот добива „специјален“ статус. Согласно одредбите на законот, Арапите нема да ги изгубат досега стекнатите бенифиции за користење на јазикот, односно истиот се користи како официјален јазик за Арапското малцинство;

¹⁷⁰ Присуството на ОК во регионот започнува во 1917 година, за време на Првата светска војна, кога ја освојува територијата на Палестина од Отоманското царство. Мандатот на ОК на територијата е потврден од Лигата на Нациите во 1922 година. Во 1947 година ОК најавува повлекување од регионот кое го ефектуира на 15 Мај 1948 година; *Jewish Virtual Library; British Palestine Mandate: History & Overview (1922 - 1948)*; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-british-palestine-mandate>);

¹⁷¹ CIA; The World Factbook; Israel; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>);

5.2. ИСТОРИСКИ ОСВРТ

Првите записи за Евреите на просторот на Блискиот исток датираат од пред околу 4000 години¹⁷², а последниот запис за постоење на Еврејска држава со своја автономија и територија е регистрирана во 6-от век од новата ера, односно Римска провинција Јудеја. Низ годините, владателите на територијата која денес ја зазема Израел континуирано се менуваат, но насилствата никогаш не престануваат, што резултира со мигрирање на најголемиот дел од Еврејската популација низ светот.

Во поновата историја, движењата за основање на Еврејска држава на „Светата Еврејска Земја“ (Ционистичките движења)¹⁷³ за прв пат се појавуваат кон крајот на 19-от век (првенствено во Централна и Источна Европа), во време кога територијата на „Светата земја“ е контролирана од страна на Османлиското царство. Поддршка на идејата на Ционистите доаѓа и од повеќе тогашни влади низ светот, вклучително и од Владата на ОК, која во 1917 година со објавувањето на Балфорската Декларација (Balfour Declaration)¹⁷⁴, дава и јавна поддршка за основање на Еврејска држава како дом за Еврејскиот народ. Уште поголем поттик на намерите на Евреите за основање на Еврејска држава е одлуката на Лигата на нациите од 1922 година, со која територијата на сегашен Израел е дадена на администрирање на ОК. Како резултат на овие околности, во периодот меѓу двете светски војни голем дел од Еврејската популација од Европа се враќа на територијата на денешен Израел¹⁷⁵, а миграциските текови земаат огромни размери после Втората светска војна, со напливот на преживеаните Евреи од Европа во Израел. Овие миграциски текови директно влијаат на промена на демографската слика во регионот и предизвикуваат тензии и судири со локалното

¹⁷² Judaism; Updated 2019; (<https://www.history.com/topics/religion/judaism>);

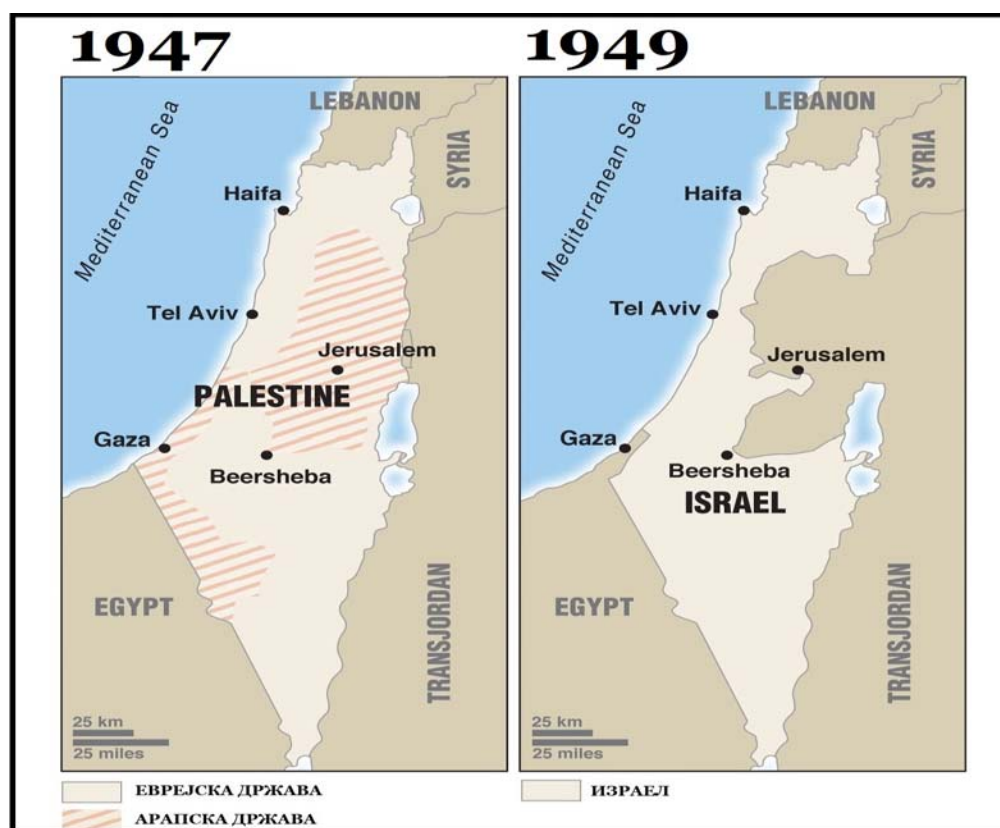
¹⁷³ Терминот Ционизам произлегува од зборот Цион, кој на Еврејски посочува на Ерусалим. За прв пат се користи во 1890 година од страна на Nathan Birnbaum, австриски новинар и писател со Еврејско потекло, во неговиот журнал посветен на Евреите „Самопрепознавање“;

¹⁷⁴ Балфорската Декларација е писмо - јавна изјава на министерот за надворешни работи во Владата на ОК Arthur Balfour до Lord Rothschild, предводникот на Еврејската заедница во Британија, публикувана на 09 Ноември 1917 година. Изјавата дава поддршка на формирањето на Еврејска држава во Палестина, при што меѓудругото, се потенцира дека формирањето на таа држава во никој случај не смее да влијае на човековите и религиските права на не-Еврејското население во регионот;

¹⁷⁵ Според расположливите информации, Еврејската популација во регионот во 1922 година изнесува околу 85.000 Евреи, кои до 1946 година пораснуваат до повеќе од 600.000 Евреи;

Арапско население¹⁷⁶, а кое се чувствува загрошено од напливот на Евреите, иако во тој момент претставуваат мнозинско население.

Во насока на намалување на тензиите меѓу Еврејската и Арапската популација на територијата на Палестина, ООН во 1947 година развива план за поделба на територијата на Палестина и формирање на две независни држави. Согласно Резолуцијата 181 на Генералното собрание на ООН, територијата е поделена на Еврејски и Арапски дел, како и Ерусалим како специјална меѓународна територија (слика 9).

Слика 9: Територија под контрола на Израел во 1947 (прелог од ООН) и во 1949 (по завршувањето на Војната за независност)

Еврејската етничка заедница е согласна и го прифаќа планот на ООН, но истиот е отфрлен од страна на Палестинската етничка заедница и Арапската

¹⁷⁶ Паралелно со поддршката за формирање на Еврејска држава, ОК дава поддршка и на Арапското население-Палестинците за основање на своја држава во регионот. Идејата е формирање на две независни држави, без намери за превласт на едната врз другата;

лига¹⁷⁷, со образложение дека истиот не е поволен за мнозинската Палестинска (арапска) популација во регионот. Ова несогласување со планот предизвикува граѓански немири (граѓанска војна) меѓу двете еднички заедници, која на 14 Мај 1948 година прераснува во војна меѓу Израел и земјите од регионот. Конкретно, на 14 мај 1948 година, на истиот ден кога Обединетото кралство го завршува својот мандат на територијата на Палестина, Израелската етничка заедница прогласува независна држава Израел. Младата (самопрогласена) независна држава веднаш е нападната од надвор од Египет, Трансјордан (преименуван во Јордан во 1949 година), Либан и Сирија, како и Палестинската етничка заедница од внатре. Оваа прва војна на Израел (од Израелците наречена Војна за независност) трае до 1949 година, при што Израел освојува двојно повеќе територија од таа што според првичниот план на ОН треба да ја има (слика 9). Како резултат на репресивните операции на Израел на територијата за време и по завршувањето на оваа војна, од регионот се иселуваат околу 700.000 Палестинци.

Низ годините, Израел учествува и во неколку други војни со соседите¹⁷⁸, речиси непрекинато со операциите против организациите на Палестинците (и другите Исламски организации и движења во регионот). За време на Шестдневната војна (во Јуни 1967 година), кога Израел е нападнат од Египет, Јордан и Сирија, помогнати од Ирак, Саудиска Арабија, Кувајт и Алжир од друга страна, Израел за само шест дена ги поразува агресорите и уште повеќе ја

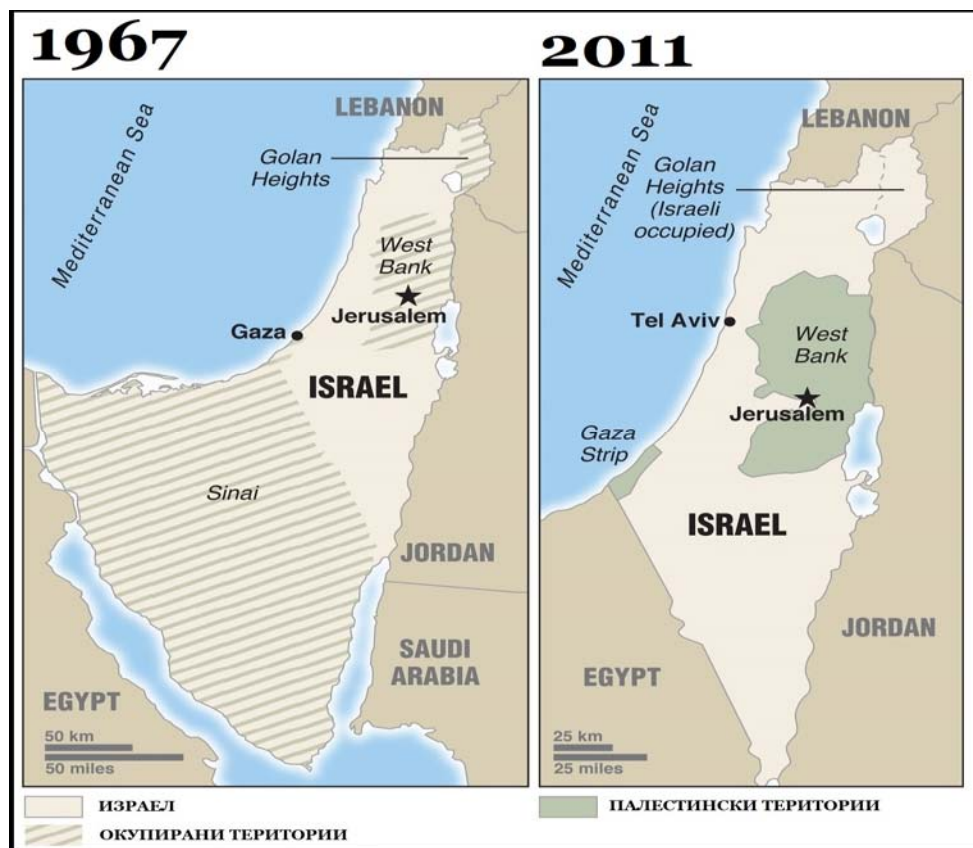
¹⁷⁷ Арапската лига е регионална организација на Арапските држави кои лоцираат во регионот на Северна Африка, Блискиот Исток и Арабскиот полуостров. Оформена е во 1945 година од страна на Египет, Ирак, Трансјордан (преименуван во Јордан во 1949 година), Либан, Саудиска Арабија и Сирија. Денес има 22 држави членки а членството на Сирија е суспендирано заради репресиите на Власта за време на Граѓанската војна во Сирија
BBC News; Profile: Arab League; (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-15747941>);

¹⁷⁸ Поголеми операции/војни во кои учествува Израел се:

- 1967 до 1970 (War of Attrition), Израел е нападнат од Египет, СССР, Јордан, Сирија и ПЛО за поврат на Синајскиот полуостров кој после шестдневната војна е под контрола на Израел;
- 1973 година (Yom Kippur War), Израел е нападнат од Египет (повторно за поврат на Синајскиот полуостров) и од Сирија (за поврат на Голанската висорамнина);
- 1982 година, Израел го напаѓа Јужен Либан за уништување на единиците на ПЛО, која од оваа територија дејствува против цели во Израел од 1971 година;
- 1986 година, Израел навлегува на територијата на Либан и поморски го блокира Либан за уништување на единиците на Хезболах;
- 1985 до 2000 година, за време на конфликтот меѓу Израелските вооружени сили помогнати од Христијанските милиции во Јужен Либан, против Муслиманската герила помогната од Ирак;

Jewish Virtual Library; Israel Defense Forces: Wars & Operations; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-s-wars-and-operations>);

зголемува територијата. Територијата која ја контролира Израел после Шестдневната војна ја опфаќа Газа и Западниот брег (дотогаш контролирани од Египет и Јордан), Синајскиот полуостров (територија на Египет), како и навлегува на територијата на Сирија освојувајќи ја Голанската висорамнина (слика 10).

Слика 10: Територија под контрола на Израел во 1967 година и денес

Од движењата на Палестинците, Израел е во континуирана конфронтација со Палестинската Ослободителна Организација (PLO)¹⁷⁹, која подоцна станува

¹⁷⁹ ПЛО е секуларна организација, предводник на движењето на Палестинците за основање на своја држава на Блискиот исток со воени средства. Формирана е на иницијатива на Арапската лига во 1964 година и низ годините препознаена е како единствен легитимен претставник на Палестинците од повеќе од 100 држави во светот. Од 1974 година има статус на набљудувач во ООН, а паралелно (до 1991) третирана е како терористичка организација од страна на САД и Израел. Со Договорите од Осло во 1993 година, ПЛО го препознава правото на Израел да постои како независна држава, а Западниот брег и Газа добиваат автономија, со што се формира Палестинскиот Авторитет-ПА под власт на Јасер Арафат. Во 2018 ПА го повлекува признавањето на Израел и ги суспендира сите форми на соработка со Израел. И покрај активниот мировен процес на ПА со Израел, одредени организации на ПЛО се сеуште закана за безбедноста на Израел; *Encyclopaedia Britannica; PLO*; (<https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization/Two-intifadahs-and-the-search-for-peace>);

легитимен претставник на Палестинците во регионот, како и организациите/движењата Хезболах (Hezbollah)¹⁸⁰ и Хамас (Hamas)¹⁸¹. Паралелно, Израел се соочува со континуирани ракетни напади и терористички напади од појасот Газа, Западниот брег и Либан (првенствено организирани од овие организации), со посебен интензитет за време на Интифадите¹⁸² од 1987-1993 и од 2000-2005 година, како и војните во појасот Газа од Декември 2008 до Јануари 2009 година и во 2014 година.

5.3. СИСТЕМ НА ВЛАСТА

Државата Израел, како што е целосното име на Израел е парламентарна демократија со внатрешна поделба на власта на законодавна, извршна и судска. Иако уште со издавањето на Декларацијата за независност во 1948 година е истакнато дека уште првиот Парламентарен состав ќе го драфтира Уставот, Израел после 60 години сеуште нема класичен устав, туку има група од 13 основни

¹⁸⁰ Хезболах е исламистичка (Шија Ислам) терористичка организација (за терористичка прогласена од САД, ЕУ (само военото крило), Израел, Арапската лига и други), која е поддржана од Иран и Сирија. Мисијата на Хезболах е основање на Исламска власт на целата територија на Арабија. Со своите активности започнува на почетокот на 80-те години на минатиот век, а како резултат на Исламската револуција во Иран во 1979 година и инвазијата на Израел врз Јужен Либан во 1980 година. Од своето формирање до денес, Хезболах извршува бројни терористички операции против припадниците на западните земји (претставништвата и поединци), Израелски цели, паралелно воспоставувајќи мрежа на социјална поддршка на поддржувачите (паралелно со државните институции на Либан). Денес Хезболах е дел од власта во Либан, но не е носител на истата и покрај мнозинството што го добива на изборите во 2018 година (на изборите добива 57 од вкупно 128 пратеници во Собранието на Либан). Паралелно, продолжува со операциите против Израел од територијата на Либан и Сирија и со поддршка на Сирија и Иран
Counter Extremism Project; Hezbollah influence's in Lebanon; New York, London; 2019;
(<https://www.counterextremism.com/hezbollah-in-lebanon>);

¹⁸¹ Хамас е насилна исламистичка (Сунитски Ислам) организација со мисија основање на независна Исламска држава на територијата на историска Палестина. Формирана е во 1987 за да се спротистави на секуларната ПЛО. Во својот состав има крило за социјални активности, за религиски работи и воено крило. Препознаена е како терористичка организација од САД, ЕУ, Израел и други земји (Русија, Турција и Кина не ја препознаваат како терористичка организација). После победата на парламентарните избори во 2006 и судирите со Фатах, во целост ја има власта и контролата на појасот Газа (контролата на Западниот брег е на Фатах). Хамас се финансира со криминални активности, кријумчарење и донации, како и поддршка од страна на Иран. За израел, Хамас е една од поголемите закани со кои се соочува во денешницата. Иронично (иако никогаш непотврдено), но формирањето на Хамас е поддржано-финансирано од Израел како дел од тактиката „раздели па владеј“;
Encyclopaedia Britannica; Palestinian Nationalist Movement;
(<https://www.britannica.com/topic/Hamas>);

¹⁸² Периоди на интензивни операции на Палестинците против Израел или како Палестинците ги нарекуваат-Востанија против властите на Израел во Појасот Газа и Западниот брег;

закони¹⁸³. Законите се со иста важност и сите заедно вршат функција на Устав на Израел. Истите можат да се менуваат и дополнуваат со просто мнозинство, а во случај на колизија на одредбите во законите, надлежен е Врховниот суд на Израел.

Законодавната власт¹⁸⁴ е во парламентот на Израел (Knesset), кој е еднодомен парламент со 120 пратеници. Собранието ја започнува својата функција по непосредни избори, со мандат од четири години. Претседателот и Потпретседателот на Парламентот се избираат на првата седница на новоформирано Парламент. За пратеник во Парламентот може да се кандидира секој граѓанин на Израел со наполнети 21 година на старост¹⁸⁵, со ограничувања во однос на судиите, некои категории на професионалните воени старешини (офицери од кариера со полно работно време во Вооружените сили) и други носители на функции. Со оглед на фактот што *Израел е организиран како една изборна единица*, во Парламентот речиси секогаш се присутни и малите политички партии, религиозните движења и малцинските етнички заедници, со што Парламентот претставува вистински репрезент на сите граѓани. Иако минимално застапени во Парламентот, овие мали партии понекогаш играат клучна улога при креирањето на парламентарното мнозинство за одобрување на извршната власт¹⁸⁶.

Својата функција ја извршува преку пленарни седници, пратенички прашања и преку работата на Комитетите во Парламентот. Конкретно, во рамките на Парламентот, се организираат четири вида на комитети со кои се помага на работата на Парламентот или се занимаваат со теми од посебен интерес за државата, односно *Постојани, Специјални и Истражни комитети*, како и *Етичкиот комитет*. На пониско ниво, дополнително се организираат и

¹⁸³ Основните закони на кои почива законодавството на Израел се Законите за Парламент, Израелска земја, Претседател на државата, Влада, Државна економија, Армија, Ерусалим, Главен град на Израел, Судство, Државен контролор, Слобода од окупација, Човеково достоинство и слобода, Референдум и Израел-Национална држава на Еврејскиот народ;

¹⁸⁴ Israel; Ministry of Foreign Affairs; (<https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/1999/Pages/FOCUS%20on%20Israel-%20The%20Knesset.aspx>);

¹⁸⁵ The Knesset; Basic Law: The Knesset-1958; (https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm)

¹⁸⁶ Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations; US Congressional Research Service; Washington D.C. USA; 2018; стр. 4;

Подкомитети и Заеднички комитети, кои се задолжени за потесна експертиза во конкретни области.

Извршната власт е во Владата (The Cabinet), предводена од Премиерот. Со измените на Основниот закон-Влада од 2001 година, Премиерот се избира на директни избори, истовремено со изборите за избор на пратеници во Парламентот. Избраниот премиер го предлага составот на Кабинетот-Владата до Парламентот за добивање на доверба. Со оглед на фактот што Владата ја одобрува Парламентот, Премиерот мора да добие поддршка од партијата/коалицијата која има најмалку просто мнозинство во Парламентот, односно *најмалку 61 пратеник од вкупно 120-те пратеници*. Тука најчесто доаѓаат до израз малите партии, религиозни движења и здруженија застапени во Парламентот.

Бројот на министерствата во Владата не е однапред одреден со закон и *на Премиерот е како ќе ја организира Владата*, ресорите и носителите на функции, односно министри за конкретен ресор, министри кои покриваат повеќе од еден ресор или министри без портфолио. Секоја измена на составот на Владата после првичната доверба од Парламентот, бара повторно одобрување од Парламентот. Од аспект на безбедноста и одбраната, носители на функции се министерствата за одбрана, јавна безбедност и надворешни работи. Секако, најодговорен за безбедноста и одбраната е Премиерот кој покрај директната претпоставеност на овие министерства, под негова надлежност (директно потчинети на Премиерот) има и повеќе агенции и совети кои се носители на безбедносни и одбранбени функции.

Судската власт во Израел функционира на три нивоа на судови, односно основни судови, регионални судови и Врховниот суд, како и неколку специјализирани трибунали за постапување по дела од специфична природа.

*Основните судови*¹⁸⁷ се прво ниво на судската власт во Израел, кои постапуваат по кривични и цивилни предмети во рамките на нивната територијална надлежност. Без разлика на територијалната надлежност, основните судови се ограничени за постапување во зависност од тежината на

¹⁸⁷ The Supreme Court Of Israel, The Ministry of Aliyah and Immigrant Absorption; The Judicial System; Information for New Immigrants, A joint project of the Supreme Court and the Ministry of Aliyah and Immigrant Absorption; стр. 5-15;

предметот, односно постапуваат по кривични предмети за кои може да се изрече казна затвор до седум години или цивилни предмети до еден милион шекели (shekels)¹⁸⁸. На ниво на основните судови, вообичаено по предметите постапуваат еден или тројца судии. На територијата на Израел има 29 основни судови.

Регионалните судови се средното ниво на судскиот систем кој води постапки во прв степен за потешки облици на криминал (за дела за кои се изрекува казна затвор поголема од 7 години или повеќе од еден милион шекели), како и постапуваат по жалби од основните судови. Согласно организацијата на судството во Израел, регионалните судови имаат надлежност и за сите други предмети кои не потпаѓаат под надлежност на другите судови, односно постапуваат по специфични предмети како што се предмети и дела од областа на бизнисот и претпријатијата, даночни предмети, затвореници и нивни жалби и побарувања и слично. Во редовни предмети, постапките ги води еден судија. При постапување по жалби на одлуките од основните судови, кога може да се изрече казна затвор поголема од 10 години, како и во посебни слушаи по одлука на раководството на регионалниот суд, предметите ги водат тројца судии. Во израел има пет регионални судови.

Врховниот суд, како суд од највисоко ниво во судскиот систем на Израел, постапува по жалби на одлуките на регионалните судови, и за кривични и за цивилни предмети. По правило, сите предмети кои почнуваат во регионалните судови, имаат право на жалба во Врховниот суд. Во спротивно, доколку предметот е започнат во основен суд, за поднесување на жалби на трето ниво, потребно е одобрение од Врховниот суд. Врховниот суд има надлежност и за постапување по специфични предмети, како што се жалби на изборниот процес, предмети поврзани со социјалните прашања, петиции и жалби на затвореници по одлуки на регионален суд и слично. Во рамките на надлежностите на Врховниот суд е и враќање на предметите на пониските судови за започнување на постапката од почеток, а во услови на повреда на правата на странките или повреда на судските процедури, лажни сведочења или докази, појава на нови докази и слично. Врховниот суд може да заседава и како *Висок на суд на правдата*, што е специфично за судскиот систем на Израел, а подразбира постапување во прв и

¹⁸⁸ Парична единица во Израел. 1,000,000 shekels се околу 300,000 САД долари;

последен степен по одредени предмети. Такви предмети се вообичаено се предметите поврзани со работата на Владата, како и предмети за кои не е надлежен ниту еден суд во Израел.

Врховниот суд е предводен од Претседателот на судот, кој воедно е и лидер на целокупниот судски систем на Израел, а бројот на судиите во Врховниот суд го одредува Парламентот на Израел со резолуција. Судиите на Врховниот суд се бираат од страна на Комисијата за избор, составена од членови на Владата, Врховниот суд, Парламентот и Адвокатската асоцијација. После нивниот избор, остануваат да бидат судии до навршување на 70 години на старост (освен ако не бидат разрешени од страна на дисциплинска комисија), имаат имунитет од кривични гонења сличен на пратениците во Парламентот, финансиските примања на судиите им се исти како на Министрите, а примањата на Претседателот на Врховниот суд се исти со примањата на Премиерот на Израел. При работата, судиите на Врховниот суд имаат целосна независност за да можат да постапуваат по предметите водени исклучително согласно правото. При постапување по предмети, вообичаено предметите ги обработуваат по тројца судии, а надлежност за одредување на големината на судскиот совет е на Претседателот на Врховниот суд или неговиот заменик.

Покрај овие три нивоа на судскиот систем, во Израел постојат и повеќе видови на *специјални трибунали*, како што се *воениот суд*, *работничкиот суд* и *религискиот суд*. Врховниот суд има надлежност за контрола на работата на сите трибунали, како и за сите предмети кои не се во рамките на редовните процеси на судскиот систем.

Претседателот на Израел се избира во Собранието на Израел, со апсолутно (квалификувано – двотретинско) мнозинство и на тајно гласање. Во Израелскиот систем на власт нема Потпретседател на државата и во услови на спреченост за работа (во согласност со Основниот закон: Претседател), функцијата Претседател на Израел ја извршува Претседателот на Собранието. Неговата функција е значително протоколарна и за разлика на повеќето парламентарни системи на власт, Претседателот на Израел речиси нема никаква извршна функција.

5.4. ЗАКАНИ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Израел, како ретко која држава во светот, се соочува со комплексни закани и од традиционална/конвенционална и од нетрадиционална/неконвенционална природа¹⁸⁹. Во тој контекст, Израел препознава закани од државни актери, што подразбира закани од регуларните армии на државите и закани од организации, движења или политички партии поддржани од властите на државите¹⁹⁰, како и закани од недржавни актери, односно организации и поединци кои не се поврзани со конкретна држава или заедница¹⁹¹. Проценките говорат дека заканите кои потекнуваат од државите и нивните регуларните армии се намалуваат, во однос на заканите кои потекнуваат од нерегуларните воени и паравоени формации поддржани од државите, како и заканите од организациите кои не се поврзани со конкретна држава или заедница. Анализите на безбедносната состојба укажуваат на присуство на конвенционални закани искажани преку напади од териториите на соседните држави од страна на политичките организации и воените крила на Палестинците поддржани од државите во регионот (Хамас и Хезболах), како и напади од недржавните актери (Исламскиот Џихад, Палестинскиот Исламски Џихад, ИСИС и други). Истовремено, и едните и другите, (се повеќе) практикуваат урбани операции под закрила на локалното население, а во насока на добивање оперативна и психолошка предност преку онеспособување на стратешки економски или воени цели на Израел, паралелно со намалување на можностите за маневар на Израелските вооружени сили. Во целост, проценките на Израел се дека се соочува со комплексни закани од традиционална и нетрадиционална природа, искажани од државни и од недржавни актери. Комплексноста на заканите е што

¹⁸⁹ Israeli Defence Forces; The 5 major threats facing Israel; (<https://www.idf.il/en/articles/terror-and-threats/the-5-major-threats-facing-israel/>);

¹⁹⁰ Како држави-закани Израел ги препознава Либан од непосредното соседство и Иран од регионот. Дополнително, како закана ја препознава и Сирија, како држава која нема целосна контрола на сопствената територија, од чија територија дејствуваат организациите кои се закана за Израел и како држава која поддржува некои од организациите кои се закана за Израел. Како организации кои претставуваат закана кон Израел, а кои се поддржани од страна на државите во регионот, Израел ги препознава Хезболах и Хамас;

¹⁹¹ Како закани кои не се поврзани со конкретни држави Израел ги препознава (Исламскиот Џихад, Палестинскиот Исламски Џихад, ИСИС и други); *Deterring Terror, How Israel Confronts the Next Generation of Threats; Special Report-English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces; Belfer Center for Science and International Affairs; Harvard Kennedy School, Cambridge, Massachusetts; USA; 2016; cmp. 4;*

носителите на заканите дејствуваат координирано, географски речиси од сите страни на Израел и од територијата на Израел, притоа користејќи со тактики на конвенционална и неконвенционална војна.

Од територијална перспектива во однос на традиционалните закани, *состојбата на југозападната страна*, односно Синајскиот полуостров и границата со *Египет*, се карактеризира како релативно мирна. Покрај мировниот договор (од 1979 година) и соработката со Египет, кон оваа состојба придонесува и заштитната ограда од околу 200 километри која ја подигаат Вооружените сили на Израел во 2013 година и која е мониторирана непрекинато, а како резултат на порастот на терористичките активности на Синајскиот полуостров. Состојбата како релативно мирна со повремени тензии се оценува и во *граничниот појас со Јордан*, уште од потпишувањето на мировниот договор во 1994 година. Во однос на заканите од *појасот Газа*, оценките говорат дека заканите се зголемуваат за Израел, односно се соочува со закани од Хамас (која ја има власта во појасот) и од Палестинскиот Исламски Цихад. Според разузнавачките проценки¹⁹², приоритет на Хамас е надградба на сопствените воени и терористички капацитети, при што потребите на цивилното население се во втор план. Во таа насока, фокусот е на регрутирањето и борбената обука на младите, при што се врши и религиозна индоктринација. Целта на Хамас е координирани операции и од појасот Газа и од Јужен Либан. Состојбата на *Западниот брег* (на исток од Израел) исто така се карактеризира со пораст на насилството од страна на Палестинците во Јудеа и Самарија, попатено со киднапирања, убиства, терористички напади, вклучително и напади со возила – бомби. Хамас исто така се обидува да го зголеми влијанието кај Палестинската популација на Западниот брег со интензивна пропаганда преку социјалните мрежи. Заканите кои доаѓаат од *границата со Сирија* се уште покомплексни заради кризата и воените операции во Сирија, а кои предизвикаа дополнително зајакнување на Хезболах преку отворената поддршка од властите во Сирија и поддршката која ја добива од Иран. Дополнително, а заради слабата контрола на територијата на Сирија, Израел се соочува и со закани од страна на

¹⁹² Israeli Defense Forces; The 5 Major Threats Facing Israel; The Gaza Strip: Rebuilding Terror; (<https://www.idf.il/en/articles/terror-and-threats/the-5-major-threats-facing-israel/>);

исламистичките движења кои дејствуваат врз Израел од територијата на Сирија. Во однос на состојбата на *северната граница со Либан*, Хезболах е високо позициониран во Јужен Либан од каде дејствува врз цели во Израел. Според проценките, Хезболах во регионот на Јужен Либан располага со неколку десетици илјади борци и околу 100.000 ракети со дострел речиси на целата територија на Израел.

Покрај традиционалните закани од териториите на соседните држави, Израел проценува пораст и посветува сериозно внимание на хибридните закани искажани преку терористички операции на територијата на Израел, закани од растечкиот исламски джихад, психолошко-пропагандна војна и Сајбер закани. Како што е истакнато погоре, носителите на овие хибридни закани во голем дел се повторуваат, односно носители се Хамас, Хезболах и Иран.

Во однос на *сајбер закани*¹⁹³, Израел е една од првите држави во светот која на овој вид на хибридни закани му приоѓа сеопфатно, односно во сите сфери на општеството. Согласно проценките, закани доаѓаат од државни и недржавни актери и се насочени кон финансиските институции и банките на Израел, истражувачките, развојните и технолошките институции, инфраструктурата, како и безбедносните институции. За сериозноста на приодот кон овој вид на закани говорат и операциите кои ги преземаат безбедносните субјекти за уништување на закани. Конкретно, Израел со воздушен напад го уништува Сајбер штабот на Хамас, што претставува прв ваков одговор на Сајбер закани во светот¹⁹⁴. На национално ниво, носител на активностите е Израелскиот Национален Сајбер Директорат (The Israel National Cyber Directorate), директно потчинет на Премиерот на Израел, кој е одговорен за сите аспекти на Сајбер одбрана во цивилната сфера на општеството. Во рамките на Директоратот е и Израелскиот тим за Сајбер настани (Israeli Cyber Event Readiness Team-CERT-IL), кој е надлежен за менаџирање на Сајбер инциденти, координација, соработка и размена на

¹⁹³ Deborah Housen-Couriel; National Cyber Security Organization: ISRAEL; NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence; Tallinn, Estonia; 2017; стр. 7-9;

¹⁹⁴ Zak Doffman, Israel Responds To Cyber Attack With Air Strike On Cyber Attackers In World First; FORBES; May 2019; (<https://www.forbes.com/sites/zakdoffman/2019/05/06/israeli-military-strikes-and-destroys-hamas-cyber-hq-in-world-first/#37bb77daafb5>);

разузнавачки информации поврзани со Сајбер заканите на национално и меѓународно ниво. Паралелно, сите безбедносни и одбранбени институции имаа свои оддели и институции за заштита од Сајбер заканите. Во тој контекст, Вооружените сили на Израел прашањето на Сајбер заканите го третираат веќе со децении, а посебно поглавје има и во Стратегијата на Вооружените сили на Израел од 2015 година¹⁹⁵. Во Стратегијата се подвлекува потребата за изградба на капацитети за одбрана од овие закани на сите нивоа, тактичко, оперативно и стратегиско, вклучувајќи и засебна Команда во рамките на Вооружените сили која ќе биде носител и координатор на Сајбер одбраната.

Во однос на ИСИС, најголемите закани доаѓаат од југ, од Синајскиот полуостров¹⁹⁶. Се проценува дека ИСИС на Синајскиот полуостров располага со околу 2.000 борци, кои имаат предизвикано повеќе стотини жртви кај Египетската армија. Во ноември 2015 година ИСИС презема одговорност за ракетирањето на рускиот авион од Шарм ел Шеик, во кој загинааат 224 лица. И покрај сеопфатните операции на Египетската армија, се проценува дека ИСИС на Синајскиот полуостров сеуште располагаат со големо количество на оружје, вклучително рачни против воздушни системи, против тенковски системи, повеќецевни фрлачи на ракети, минофрлачи и слично. Идеологијата на ова крило на ИСИС е „Ослободување на Ерусалим“ и се проценува нивно понатамошно инфилтрирање и урбани операции во Ерусалим и Израел.

5.4.1. ИРАН

Односите меѓу Израел и Иран се променливи низ историјата, почнувајќи од блиски сојузници за време на власта на Пахлави династијата¹⁹⁷ во Иран, до отворено непријателство со доаѓањето на власт на ајатолахот Хомеини

¹⁹⁵ Detering Terror, How Israel Confronts the Next Generation of Threats; Special Report-English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces; Belfer Center for Science and International Affairs; Harvard Kennedy School, Cambridge, Massachusetts; USA; 2016; стр. 44

¹⁹⁶ The American Israel Public Affairs Committee - AIPAC; Mounting Threats to Israel: ISIS in the Sinai Peninsula, Washington D.C.; 2017; (<https://www.aipac.org/-/media/publications/comms/mounting-threats-isis.pdf>);

¹⁹⁷ Пахлави династијата е последната империјалистичко семејство кое владее со Иран 1925 до 1979, односно до Иранската револуција. Пахлави династијата е прозападно ориентирана во споредба со конзервативните Исламски власти на Иран после 1979 година;

(Ayatollah Ruhollah Khomeini) во 1979 година. И додека Иран е втората држава во светот сомнозинско муслиманско население која го признава Израел, денес Иран и Израел немаат воспоставено дипломатски односи и Иран воопшто не го ословува Израел по име, туку како Ционистички режим. Дури и во пасошите издадени од Иран има забелешка дека е забрането патување во „окупирана Палестина“.

Од денешен аспект, Иран е категоризирана како примарна закана за безбедноста на Израел по две основи, како конвенционална закана и како нуклеарна закана. Во поддршка на оваа категоризација е досегашната континуираната непријателска реторика¹⁹⁸ и поддршката која Иран ја дава на Хезболах и Хамас низ годините. Дополнително, Иран го зголемува своето влијание во регионот преку поддршката на актуелните власти во соседна Сирија и Либан, како и унапредувањето на соработката со Ирак. Конечно, спорната нуклеарна програма на Иран и опасноста Иран да развие нуклеарно оружје во иднина¹⁹⁹ предизвикува посебен интерес за Израел. Во таа насока, Израел не го поддржува договорот на меѓународната заедница со Иран од 2015 година и намалувањето на санкциите на Иран (Joint Comprehensive Plan of Action-ЈСРОА)²⁰⁰, стравувајќи дека истото ќе допринесе за зајакнување на економската моќ и влијанието на Иран во регионот, како и можност повеќе за развој на балистички ракети од среден дострел, кои би можеле да го таргетираат Израел. Следствено, го поздравува повлекувањето од договорот на САД во 2018 година.

¹⁹⁸ Непријателската реторика доаѓа до израз во 2005 година со изборот на Mahmoud Ahmadinejad за Премиер на Иран;

¹⁹⁹ Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations in Brief, Congressional research service - R44245, Version 61, Updated; Washington D.C. – USA; 2019; стр. 4-5;

²⁰⁰ Joint Comprehensive Plan of Action (ЈСРОА) е детален договор меѓу Иран од една страна и Кина, Франција, Германија, Русија, ОК и САД од друга страна, во врска со нуклеарната програма на Иран, потпишан на 14 јули 2015 година. Договорот е поддржан со Резолуцијата 2231 на Советот за безбедност на ООН. Во 2018 година САД еднострано се повлекува од Договорот; *Arms Control Assotiation; The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) at a Glance*; (<https://www.armscontrol.org/factsheets/JCPOA-at-a-glance>);

5.5. ПОЛИТИКА НА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Израел е една од државите во светот во кои надворешната политика речиси е поистоветена со безбедносната политика²⁰¹. Конкретно, Израелската надворешна политика во голема мерка се потпира на безбедносната дипломатија, односно фокусот е на осигурување на националната безбедност. Во тој контекст, *актуелните цели* на надворешната политика се *осигурување на националната безбедност и спротиставување на надворешните закани* (првенствено организациите Хамас и Хезболах и државите Либан, Сирија и Иран), како и *спротиставување на асиметричните и транснационалните закани* (тероризмот, Сајбер закани и посебно исламскиот радикализам и тероризам).

Носечки детерминанти кои ја одредуваат безбедносната политика на Израел се *Палестина* (во насока на попречување на закани кои произлегуваат или се поврзани со Палестина и попречување на актуелизирањето на прашањето за Палестина на регионално и глобално ниво), *Иран* (во насока на спротиставување на порастот и влијанието на Иран во регионот и спречување на Иран да изгради нуклеарни капацитети), и *безбедносните сили на Израел*, односно изградба на технолошки напредни Вооружени сили и одржување на високо ниво на подготвеност за справување со предизвиците (а преку блиска и интензивна соработка со стратешките партнери-САД).

Перцепирајќи се себеси како „земја под опсада“, при креирањето на актуелната безбедносна политика на Израел, влијание имаат *факторите: „географска локација и непосредно опкружување“*, односно закани кои произлегуваат од непосредното соседство и регионот, „историско наследство“, односно искуството на Израел од закани и безбедносни предизвици од формирањето до денес и (погоре споменатите) „безбедносни сили“, односно поддршка на организацијата и капацитетите на безбедносните сегменти на Израел на национално и меѓународно ниво за справување со закани. Во таа насока,

²⁰¹ Giuseppe Dentice; Commentary: Israel's Foreign Policy: No Change in Sight; Italian Institute for International Political Studies; Milan, Italy, April 2019; (<https://www.ispionline.it/it/publicazione/israels-foreign-policy-no-change-sight-22773>)

*генералните принципи*²⁰² на безбедносната политика се одвраќање, рано предупредување, одбрана и одлучување, односно:

- Превенирање на можни конфронтации и одвраќање на потенцијалните агресори, а преку продлабочување на регионалната и меѓународната соработка и кампањи за намалување на заканите;
- Изградба на соодветни капацитети за рано предупредување и разузнавање насочено кон потенцијалните агресори, а преку системски²⁰³ разузнавачки операции за намерите на државите, недржавните воени организации и терористичките организации од стратегиско до тактичко ниво;
- Одржување на високо ниво на готовност на вооружените сили за мултидимензионална одбрана на Израел – од копнени, воздушни, водени и Сајбер закани, заштита на населението и инфраструктурата на Израел, како и пораз на непријателот на тактичко ниво;
- Континуирани економски и воени напори и користење на воената надмоќ на Израел за подобрување на стратегиската позиција на Израел, вклучително и воени операции врз капацитетите на потенцијалните агресори.

Накратко, додека на стратегиско ниво целта на Израел е да се постигне „победа“ преку договори, примирја и одвраќање и намалување на желбата за конфронтации на носителите на закани, на оперативно и тактичко ниво Израел одржува конвенционални воени сили супериорни во однос на силите на носителите на закани, соседните држави и Палестинците. Тргувајќи од фактот дека непријателот не може да биде победен со дефанзивна доктрина, Израел гради и одржува офанзивни воени капацитети, а кои согласно стратегиските цели

²⁰² Detering Terror, How Israel Confronts the Next Generation of Threats; Special Report-English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces; Belfer Center for Science and International Affairs; Harvard Kennedy School, Cambridge, Massachusetts; USA; 2016; стр. 11-12;

²⁰³ Под системски разузнавачки операции Израел подразбира сеопфатни разузнавачки операции од тактичко ниво (ниво на баталјон, летало или пловило), понатаму на национално ниво (во насока на дефинирање на заканите, дефинирање на националната стратегија и изградба на соодветни капацитети) и стратегиско ниво (во насока на планирање на операциите и дефинирање на стратегиските цели). Целта е производите на разузнавачките операции да овозможат оптимална употреба на силите од стратегиско ниво (детектирање и уништување на клучните стратегиски точки на непријателот – Centers of Gravity), до тактичко ниво (предизвикување на максимални штети на непријателот со цел добивање на предност во сите области на војувањето); Исто; стр. 11;

повремено и ограничено ги користи од основањето до денес, а преку напади и уништување на капацитетите на носителите на заканите, притоа демонстрирајќи ја својата одлучност, опременост и нивото на готовност. За постигнување на целта на одвраќање, Израел прави напори за поинтензивна соработка со земјите од регионот со кои има воспоставено односи (Јордан и Египет), но и со другите земји кои генерално се третираат како „недефинирани“ или како закани. Посебно внимание посветува на стратегиската соработка со клучните актери на меѓународната сцена, а посебно на соработката со САД.

На кратко, безбедноста е приоритет број еден за Израел, во кој се вклучени сите сегменти на општеството. Доказ за посветеноста на Израел кон безбедноста се и издвојувањата на државата за одбраната, кои иако со тенденција на опаѓање во последните години, се едни од највисоките во светот²⁰⁴. Според изјавите на Премиерот на Израел²⁰⁵, целта е буџетот на одбраната да достигне 6% од БДП.

5.5.1. РЕГИОНАЛНА И МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

И покрај воспоставените дипломатски односи со 159 земји во светот²⁰⁶, Израел не може да се пофали со интензивна регионална соработка. Од земјите во регионот, Израел има воспоставено целосни дипломатски односи само со две држави, со Египет (со потпишувањето на мировниот договор во 1979 година) и со Јордан (со потпишувањето на мировниот договор во 1994 година). На регионално ниво²⁰⁷, Израелската безбедносна политика е „поделена“ на три области, односно односи со пријателските земји (Египет и Јордан), односи со „недефинираните“ земји (Саудиска Арабија и Ирак) и односи со земјите и организациите кои

²⁰⁴ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI); The SIPRI Military Expenditure Database; (<https://www.sipri.org/media/press-release/2018/global-military-spending-remains-high-17-trillion>);

²⁰⁵ Министерство за надворешни работи на Израел; Изјава на Премиерот на Израел Benjamin Netanyahu на 15 Август 2018, за време на промоцијата на Безбедносниот концепт 2030; (<https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2018/Pages/-PM-Netanyahu-presents-2030-Security-Concept-to-the-Cabinet-15-August-20180816-2202.aspx>);

²⁰⁶ Israel Ministry of Foreign Affairs; Diplomatic Relations of Israel around the World; (<https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/Diplomatic-Relations-of-Israel-around-the-World.aspx>);

²⁰⁷ Dan Meridor and Ron Eldadi; Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later; Institute for National Security Studies, TelAviv University, Memorandum No. 187; February 2019; стр. 26-27;

претставуваат закана за националната безбедност на Израел (Иран, Сирија, Либан, Хезболах, Хамас и радикалните исламистички организации). Во таа насока, безбедносната политика е насочена кон унапредување на соработката со пријателските земји и заеднички напори во борбата против тероризмот, интензивирање на соработката и „спречување“ недефинираните земји да станат закана за Израел во содејство со меѓународната заедница и справување со земјите кои претставуваат закана за Израел, преку промоција на регионалната соработка, но и преку зајакнување на сопствените безбедносни и одбранбени капацитети.

5.5.2. СОРАБОТКА СО САД

Соработката меѓу Израел и САД²⁰⁸ датира уште од 1948 година, односно САД е првата држава во светот која го признава самоопределувањето на Израел и го препознава Израел како независна држава. Следствено низ годините, соработката меѓу Израел и САД се официјализира со повеќе договори и меморандуми за соработка во речиси сите аспекти на општеството и денес соработката ги опфаќа одбранбениот, дипломатскиот, економскиот и социјалниот сектор. САД се најголемиот трговски партнер на Израел²⁰⁹ и Израел е водечка држава во светот кога е во прашање воената помош и поддршката која САД ја дава на пријателските и партнерските земји. Израел е еден од најголемите трговски партнери на САД, кога е во прашање купување на воена опрема и технологија.

Во врска со одбраната и безбедноста, соработка меѓу двете држави е во повеќе аспекти, односно трговија со вооружување и воена опрема, воено-технолошка соработка, размена на информации, заеднички воени вежби и обука, вклучително и воена помош (од САД кон Израел). Воената помош од САД кон Израел е клучен фактор за развојот на Вооружените сили²¹⁰ на Израел, односно директно придонесува Израел да има едни од најтехнолошки софистицираните

²⁰⁸Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations; US Congressional Research Service; Washington D.C. USA; 2018; стр. 16-26;

²⁰⁹World's Top Exports; Israel's Top 15 Trading Partners; (<http://www.worldstopexports.com/israels-top-trading-partners/>);

²¹⁰Согласно десетгодишниот Договорот за разбирање меѓу САД и Израел од 2016 година, САД се обврзува за воена помош на Израел (од 2019 до 2028) во износ од 38 билиони САД долари; *Jeremy M. Sharp; Foreign Aid to Israel; U.S. Congressional Research Service - RL33222; Washington D.C. USA; 2019; стр. 5;*

Вооружени сили во светот. Покрај дирекното влијание на развојот на вооружените сили, воената помош придонесува и за развојот на Израелската одбранбена индустрија, со што Израел постанува еден од најголемите извозници на вооружување и воена опрема во светот.

Во поновата историја, САД и Израел во 1981 година потпишуваат Договор за соработка (Memorandum of understanding - MOU), со кој воспоставуваат рамка за воена соработка и консултации, а во насока на зголемување на безбедноста на двете држави. Овој договор низ годините се надополнува и зајакнува во смисла на проширување на воената соработка во речиси безбедносни и одбранбени области вклучително и изградба на воени инсталации на САД во Израел (последната надградба на соработката е со Договорот за разбирање од 2016 година). Согласно Договорот за стратески партнерство меѓу Израел и САД од 2014 година, Израел е именуван како „главен стратески партнер“ на САД²¹¹. Сепак, и покрај погоре истакнатата интензивна соработка меѓу Израел и САД и високото ниво на взаемни интереси во регионот и глобално, вреди да се напомене дека овие две држави немаат потпишано никаков договор со кој САД би ја гарантирала независноста и сувереноста на Израел²¹².

5.6. СУБЈЕКТИ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Одбранбениот систем на Израел почива на три столба²¹³, *полтички, цивилен и воен*. Политичкиот дел го сочинува Министерот, кој го раководи министерството за одбрана заедно со одделите на министерството. Политичките надлежности на Министерот и министерството се однесуваат на одржување на инфраструктурата на системот, поддршка на економскиот систем на Израел во услови на криза, внатрешна ревизија на одбранбениот систем, меѓународната соработка и

²¹¹ Израел е единствената земја во светот која е така именувана од страна на САД. Со U.S.-Israel Strategic Partnership Act - P.L. 113-296 од 2014 година, САД за прв пат го користи овој термин, кој како таков не е дефиниран ниту во легислативата на САД, ниту пак е користен од страна на извршната власт на САД;

²¹² Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations; US Congressional Research Service; Washington D.C. USA; July 2018; стр. 10;

²¹³ Jewish Virtual Library; Israeli Cabinet Ministries: Ministry of Defense; Functions and Structure; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-ministry-of-defense>);

сојузништво, како и координација на активностите во Газа и Јудеа-Самарија (Западен брег). Цивилната компонента ја сочинуваат агенциите на министерството, воените претставништва и канцеларии и државните институции и корпорации поврзани со одбраната (воената индустрија на Израел, истражувачките и развојните центри и слично). Воената компонента се Вооружените сили на Израел, кои формациски припаѓаат на Министерството за одбрана и Министерот за одбрана, односно Владата е институцијата која раководи и командува со вооружените сили на Израел.

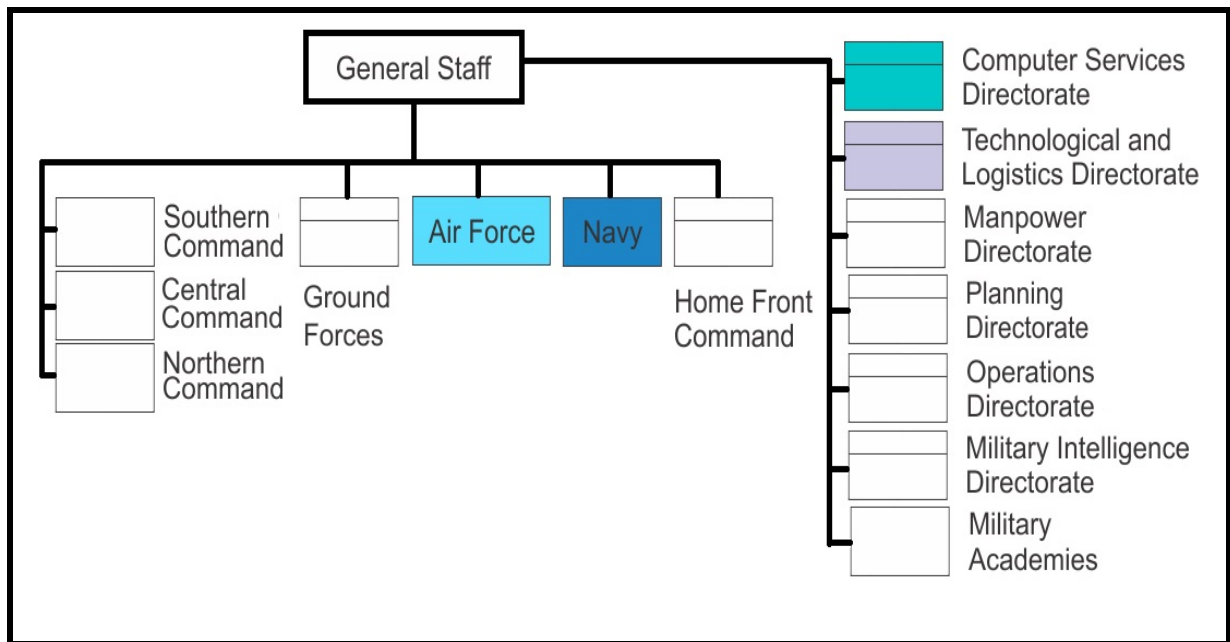
5.6.1. ВООРУЖЕНИ СИЛИ

Вооружените сили на Израел (Israel Defense Forces -IDF) ги сочинуваат три вида, Копнените сили, Военото воздухопловство и Воената морнарица. Во рамките на видовите, ги имаат сите воени родови и служби, вклучително и нуклеарни капацитети. Мисијата им е одбрана на територијалниот интегритет и сувереноста на Израел, заштита на граѓаните на Израел и борба против сите видови на закани²¹⁴. Во целост, Доктрината на Израел на стратегиско ниво е дефанзивна, но тактиката е офанзивна. Тоа подразбира брзо регрупирање на Вооружените сили на Израел во случај на напад и понатамошно водење на операциите на територијата на агресорот. Главната причина за оваа тактика е големината и обликот на територијата на Израел, односно непостоењето на стратегиска територијална длабочина. Земајќи ги во предвид квантитативните карактеристики на Израел (територијата и бројот на жителите) од една страна и карактеристиките на потенционалните агресори од регионот (значително побројни вооружени сили), фокусот на Израел е развивање на високо технолошки вооружени системи и оружја, опремени и мотивирани војници, како и функционален систем за мобилизација.

Вооружените сили се организирани на видовски, територијален и функционален принцип, односно со вооружените сили командува Началникот на Генералштабот, на кој му се директно потчинети Командантите на Копнените сили, Воената морнарица, Военото воздухопловство, Северната, Централната и

²¹⁴ Israeli Defense Forces; Who we are; Our mission; <https://www.idf.il/en/who-we-are/>;

Јужната Команда. Во рамките на Вооружените сили на Израел се и единиците за справување со кризи и цивилна заштита - Home Front Command, која исто така е директно потчинета на Началникот на Генералштабот (слика 9). Генералштабот ги содржи сите структури на воената организација, односно Директоратите/секциите за човечки ресурси, разузнавање, операции, планирање, логистика, врски, обука и слично.

Слика 11: Организационо-формациска структура на Вооружените Сили на Израел

Копнените сили како вид на Вооружените сили на Израел се носечките и најбројните воени единици на Израел, наменети за одбрана на територијата на Израел. Во својот состав ги содржат сите воени родови, организирани како маневарски-борбени единици, единици за борбена поддршка и сили за борбено-сервисна поддршка (или „штабни оддели“ како што се именувани во формациската поставеност на Копнените сили (оддели за персонал, планирање-финансии и организација, доктрини и обука и технолошки оддел-истражување, развој и набавки на материјали и средства). Маневарски-борбени единици се пешадиско/падобранскиот корпус и оклопниот корпус, а единици за борбена поддршка се инженерискиот корпус (борбена инженерија), артилерискиот корпус и разузнавачкиот корпус (борбено разузнавачки компоненти).

Военото воздухопловство²¹⁵ на Израел е формирано со самото прогласување на независноста на Израел во мај 1948 година, а првенствено со позајмени и донирани авиони. Низ годините се развива до тој степен, што денес претставува едно од најопремените воздушни сили во светот и секако најопремено во регионот на Блискиот Исток. Хиерархиски, Военото воздухопловство и противвоздушната одбрана е во составот на Вооружените сили на Израел, под команда на Началникот на Генералштабот. Мисијата му е заштита на територијата на Израел (првенствено од воздушни напади), а преку изведување на борбени операции во воздух, на копно и на вода, уништување на непријателски цели во непријателската заднина, како и специјални и разузнавачки операции од воздух, операции на пребарување и спасување, транспортни операции и слично. За исполнување на мисијата, фокусот е одржување на воздушна надмоќ преку континуирана надградба на капацитетите. Организациски во својот состав има авионски и хеликоптерски единици, како и единици за разузнавање, специјални операции, разузнавачки операции, медицинска евакуација, логистика, одржување и обука. Територијално, единиците се распоредени на целата територија на Израел. Посебен сегмент на Военото воздухопловство е против воздушната одбрана, територијално организирано во три команди (Северна, Централна и Јужна команда), со позиции на против-воздушни и против-ракетни системи на повеќе локации. Моментално, Военото воздухопловство на Израел располага со најсовремените летала на светот, вклучително и најновиот борбен авион на САД од петтата генерација F-35²¹⁶, со посебна модификација за Израел со ознака F-35I. Актуелно, околу 95% од техниката на Военото воздухопловство е со потекло од САД. Беспилотните летала на Военото воздухопловство на Израел се 100% производ на Израел. Согласно офанзивната тактика на Вооружените сили, Военото воздухопловство континуирано изведува операции на територии и објекти кои се третираат како закани во соседството.

²¹⁵ Israeli Air Force; (<https://www.iaf.org.il/9202-he/IAF.aspx>);

²¹⁶ F-35 е борбен авион од 5-та генерација со stealth технологија, целосен систем на сензори и поврзаност со пилотот за изведување на операции и други технолошки достигнувања. Програмата за производство на F-35 започнува во 1997 година, а првиот лет е во 2006 година. Според проценките, цената на едно летало во 2019 година изнесува 85 милиони САД долари. Во воено воздухопловство на Израел е од 2018 година; (<https://www.f35.com/about>);

Воената морнарица е најмалиот вид на Вооружените сили на Израел, со мисија заштита на територијалниот интегритет на Израел од вода и спречување на потенцијална поморска блокада на Израел, заштита на Израелската комерцијална флота, заштита на националните интереси на Израел во реоните на ископини за нафта и гас во Средоземното море, превенција на кријумчарење и друго. Поголемиот дел од единиците се лоцирани во базите во Хаифа и Ашдод во Медитеранот, базата Еилат во заливот Акаба во Црвеното море, како и командните, разузнавачките и оперативните центри во Тел Авив. Морнарицата располага со борбени (ракетна флотила) и патролни бродови, подморничка флотила, воздухопловни сили-хеликоптерски и сили за специјални операции, пребарување и спасување²¹⁷. Непотврдено, се претпоставува дека морнарицата располага со торпеда и ракети со нуклеарни боеви глави.

Специјалните сили првично се организирани во раките на видот на кој му припаѓаат, односно во Копнените сили, Военото воздухопловство и Воената морнарица. Понатаму, дел од нив се организирани и на територијален принцип, односно со мисии и задачи на конкретен дел од територијата на Израел, а во согласност со интензитетот на заканите (во регионот на Јужен Израел и Газа, регионот на Јудеа и Самарија и слично). Последно, специјалните сили се организирани и според специфичноста на мисиите и задачите, како што се единици за длабински операции (во непријателската заднина), специјално извидување и разузнавање, подводни операции, планински операции, К-9 единици, инженериски единици за справување со подземни тунели и слично.

Резервните сили²¹⁸ како дел од Одбранбените сили на Израел се во надлежност на Директоратот за човечки ресурси (The Manpower Directorate). Директоратот е планирачко и координативно тело по сите прашања поврзани со повикувањето на регрутите, како и нивното понатамошно водење како дел од резервните сили на Израел. Во надлежност на овој директорат е и регрутниот

²¹⁷ Jewish Virtual Library; Israel Special Forces: Shayetet-13; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/shayetet-13>);

²¹⁸ Israeli Defense Forces, Manpower Directorate; (<https://www.idf.il/en/minisites/manpower-directorate/https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/systemfiles/memo159.pdf>);

систем на Израел²¹⁹. Согласно законските одредби, воениот рок е задолжителен²²⁰ за сите здрави и способни граѓани на Израел од машки и женски пол, со наполнети 18 години на старост²²¹. Всушност, Израел е единствената држава во светот во која воениот рок е задолжителен и за припадничките на женскиот пол²²². Основната разлика меѓу машкиот и женскиот пол е што на припадниците на машкиот пол воениот рок им трае триесет и два месеци, додека за припадничките на женскиот пол е две години. Исклучок од ова се припадниците на малцинската Арапската и Христијанската етничка заедница (и припадници на некои религиозни групи), кои можат доброволно да служат воен рок, но не им е обврска. Резервните сили ги сочинуваат сите отслужени регрути до возраст од 50 години за жените и 55 години за мажите, со задолжителни извешјувања од околу еден месец годишно.

5.6.2. ПОЛИЦИСКИ СИЛИ

Полициските сили²²³ на Израел се организирани на територијален принцип и распоредени во шест области, Северна, Централна и Јужна област и областите Тел Авив, Ерусалим и Јудеа и Самарија. На државно ниво, полициските сили се предводени од страна на Генералниот инспектор, кој во своја поддршка го има Националниот штаб со надлежност за креирање на политиките на полицијата, планирање и распоредување на средствата, техничка поддршка, истражување и развој, координација и соработка со надворешни агенции и односи со јавноста. Организациони, Националниот штаб е составен од Оддел за политика и безбедност, Оддел за борба против криминалот и истраги, Разузнавачки оддел,

²¹⁹ Meir Elran, Gabi Sheffer; Military Service in Israel: Challenges and Ramifications; The Institute for National Security Studies, Tel Aviv University, Memorandum 159; Tel Aviv, Israel; 2016; стр. 14-15;

²²⁰ IDF Background Informations; Who serves in the army? (<https://www.mahal-idf-volunteers.org/information/background/content.htm>);

²²¹ Воениот рок е задолжителен за Евреите и припадниците на етничките заедници Друзе и Циркасијнци. Припадниците на другите етнички и религиски заедници во Израел можат доброволно да се пријават за отслужување на воениот рок и понатамошно учество во резервните сили;

²²² IDF Background Informations; Women in the army; (<https://www.mahal-idf-volunteers.org/information/background/content.htm>);

²²³ Israel Police; Structure; (https://www.police.gov.il/english_contentPage.aspx?pid=4);

Оддел за планирање и организација, Оддел за поддршка и логистика, Оддел за човечки ресурси, Сообраќаен оддел и Оддел за цивилна гарда.

Цивилната гарда и локалните патроли се уникатен модел за подобрување на безбедноста во Израел, кој произлегува од специфичната безбедносна ситуација и заканите по здравјето и имотот на граѓаните на Израел. Членството во Цивилната гарда е на доброволна и членовите имаат задача за поддршка на официјалните полициски сили на Израел. Со оглед на фактот што имаат мисија за локални патроли, членовите се обучени за првична реакција на одредена безбедносна или кризна ситуација до доаѓање на полициските сили. Во работата имаат и одредени полициски овластувања, односно носење на вооружување (доколку имаат цивилна дозвола за поседување и носење на оружје), задржување и врзување на осомничени лица. Цивилната гарда е најбројната доброволна организација во Израел и брои околу 100.000 члена.

5.6.3. РАЗУЗНАВАЧКА ЗАЕДНИЦА

Воено Разузнавачкиот Директорат (Military Intelligence Directorate-AMAN)²²⁴ на Вооружените сили на Израел е еден од најстарите директорати на Министерството, формиран истовремено со формирањето на државата во 1948 година. Согласно организацијата на Директоратот, истиот така речено дејствува како „мала армија“ со бројна состојба од околу 7.000 лица, во која има копнени, воздухопловни и поморски капацитети.

Мисијата на Директоратот е непрекинатата поддршка (на дневна основа) на Владата на Израел и Вооружените сили со разузнавачки информации, проценки и предупредувања за заканите кон Израел. Во таа насока, Директоратот ги практикува сите средства и методи за прибирање на разузнавачки информации²²⁵,

²²⁴ Israel Defense Forces; Military Intelligence Directorate; (<https://www.idf.il/en/minisites/military-intelligence-directorate/>);

²²⁵ Основната поделба на изворите на разузнавачки информации е: HUMINT- информации добиени од извор-човек и ги опфаќа и прикриените (тајни) и отворените извори, SIGINT-разузнавање на сигналите (електрични, телекомуникациски и слично) од непријателските комуникации, сигнали од системи за оружје и други сигнали на интерес, GEOINT-разузнавање со експлоатација на слики и геопросторни информации за да се опишат, проценат и визуелно се прикажат физички карактеристики и географски активности на земјата, MASINT- информации добиени преку научни квалитативни и квантитативни анализи на техничките карактеристики и трагите кои ги оставаат

со користење на високо софистицирани технички средства и широко распространета разузнавачка мрежа.

Внатрешно, директоратот е сочинет од три оддели во согласност со специјалноста (единиците 8200-SIGINT, 9900-GEOINT и 504-HUMINT), како и единица за специјални противтерористички операции и операции за длабинско разузнавање (Sayeret Matkal). Оваа единица има авторитет на најподготвена борбена единица во Вооружените сили на Израел и една од најдобрите во светот. Единицата не припаѓа на ниту една од територијалните команди во Израел и директно е потчинета на Генералштабот на Вооружените сили.

Согласно статусот, мисијата на *Израелската Безбедносна Агенција (Israel Security Agency-ISA)*²²⁶ е заштита на државата Израел од тероризам, разузнавачки операции, саботажи, диверзии, како и заштита на класифицираните информации. Иницијално оформена како дел од Вооружените сили на Израел во 1948 година, ISA денес е контраразузнавачка агенција хиерархиски директно потчинета на Премиерот на Израел. Фокусот на агенцијата е на контреразузнавачки и антитерористички операции насочени кон критичната инфраструктура на Израел, владините објекти и дипломатските претставништва низ светот, како и физичка заштита на официјалните претставници на власта во Израел. При работата ги користат сите методи на прибирање на информации, вклучително и напредни технолошки и технички средства, како и агентура и човечки извори на информации. ISA (позната и како Шин Бет-Shin Bet) е агенција за спроведување на законот, што подразбира дека припадниците на агенцијата имаат овластувања за примена на мерки и постапки за приведување, задржување и слично. Заради методите кои ги користи агенцијата за добивање на признание од осомничените, Агенцијата е често пати критикувана за прекумерна употреба на сила и нехумано постапување низ годините наназад. Иако припадниците на агенцијата се обврзуваат на вечна анонимност при стапувањето на служба во агенцијата, во

техничките средства и OSINT-информации добиени преку анализи на јавно достапните податоци и отворените извори на информации (медиуми, списанија и слично);

²²⁶ Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC), Israeli Security Agency (ISA); (http://www.iicc.org.il/?module=category&item_id=20);

последните години, дел од поранешните вработени се јавно познати личности преку објавување на статии, телевизиски гостувања и слично.

Израелската Тајна Разузнавачка Служба (Israeli Secret Intelligence Service)²²⁷ е разузнавачка агенција со надлежност за надворешно разузнавање. Првично (во 1949 година) организирана е како Институт за координација на разузнавачките и безбедносните служби (Institute for Coordination of the Intelligence and Security Services) организациски во состав на Министерството за надворешни работи. Институтот има надлежност за координација и на тогашната разузнавачка служба на Вооружените сили (денес Воено Разузнавачкиот Директорат) и на тогашната Внатрешна информативна служба (Shin Bet, денес Израелската Безбедносна Агенција). Подоцна, институтот се преименува во Институт за разузнавање и специјални операции - Institute for Intelligence and Special Operations-MOSSAD, сочинет од два оддели, Оддел за прибирање на информации (кој оперира во странство) и Оддел за анализа (кој оперира во рамките на Министерството за надворешни работи). Низ годините, Службата се трансформира согласно потребите и предизвиците и досега има реализирано бројни операции за пронаоѓање на Нацистички воени злосторници, спасување на еврејска популација во странство во услови на загрозеност и слично.

Денес, Службата е директно потчинета на Премиерот на Израел и игра клучна улога во попречувањето на терористички операции насочени против Еврејски и Израелски цели во странство, како и превенција за снабдување со неконвенционално вооружување од страна на државите кои претставуваат закана за Израел. Надлежна е за прибирање на разузнавачки информации, прикриени операции и противтерористички операции надвор од територијата на Израел, во странство. Согласно лимитираните расположиви информации за организација на Службата и расположливите ресурси (финансиски и човечки)²²⁸, денес Службата има осум оддели, меѓу кои се *Одделот за прибирање на информации* (кој всушност е најголемиот оддел на Службата со задачи на прикриено-агентурно прибирање на разузнавачки операции), *Одделот за истражување* (надлежен за анализа и

²²⁷ Israeli Secret Intelligence Service-MOSAD;
(<https://www.mossad.gov.il/eng/about/Pages/default.aspx>);

²²⁸ Federation of American Scientist; (<https://fas.org/irp/world/israel/mossad/index.html>);

продукција на разузнавачките инфомации и во чиј состав има и секција за нуклеарно оружје), *Технолошкиот оддел* (надлежен за развој на напредни средства и опрема за поддршка на активностите на оперативците), како и *Одделот за политички акции и врски на службата* (кој е надлежен за воспоставување на разузнавачка соработка и размена на информации со странски разузнавачки служби). Во рамките на Службата функционира и *Одделот за психолошки операции* (надлежен за психолошка војна, пропаганда и лажни операции) и *Одделот за специјални операции* (надлежен за атентати, саботажи и други специјални операции во странство). Според непотврдени извори²²⁹, Службата вработува околу 7.000 лица насекаде низ светот, со годишен буџет од 2,73 билиони САД долари, со што е втора по големина разузнавачка служба во светот после Централната разузнавачка агенција на САД (CIA).

5.7. КООРДИНАЦИЈА И КОНТРОЛА НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ

Координацијата и демократската контрола на субјектите на системот за безбедност на Израел се реализира на повеќе нивоа, а во согласност со Основните закони и надлежностите на институциите Претседател, Парламент и Влада, како и подзаконските акти кои ги регулираат командувањето и контрола на субјектите на системот за безбедност во рамките на Владата и Министерствата. Во таа насока,

Парламентот на Израел својата функција на контрола на Владата на Израел, вклучително и контрола на безбедносните сегменти кои се целост под надлежност на Премиерот на Израел (директно потчинети или во рамките на министерствата) ја извршува преку:

- Донесувањето/гласањето на законите, вклучително и буџетот на Владата;
- Редовните известувањата на Владата до Парламентот за својата работа и потрошувачката на буџетот;
- Надлежноста да побара од Владата дополнителни известувања и информации, преку работата на Комитетите, на пленарни седници и дебати или парламентарни прашања.

²²⁹ Chaim Levinson; A Golden Age for the Mossad: More Targets, More Ops, More Money; (<https://www.haaretz.com/israel-news/premium.MAGAZINE-more-ops-more-secrets-more-money-mossad-s-supercharged-makeover-1.6410934>);

Деталните дискусии и анализата на работата на Владата по сите прашања на општеството Парламентот ја постигнува преку Комитетите (*постојани, истражни, специјални и етичкиот комитет*). По прашањата на безбедноста и одбраната, надлежност имаат неколку комитети, како што се *Комитетот за државна контрола* (во чија надлежност е спроведувањето на законите, вклучително и законите кои се однесуваат на безбедносните сегменти и во чиј состав е и Подкомитетот за меѓународна безбедност, односи и трговија и *Комитетот за внатрешни работи и околина* (кој меѓудругото ги покрива прашањата на полицијата, регистрација на популацијата, разузнавањето и слично и во чиј состав е и Подкомитетот за службите за спасување). Сепак, носител на работата на безбедносните субјекти, безбедносната и меѓународната политика и прашањата поврзани со безбедноста на Израел е *Комитетот за надворешни работи и одбрана*, во чија надлежност е надворешната политика на Израел, Вооружените сили и безбедноста на државата. Во рамките на овој Комитет функционираат:

- Подкомитетот за надворешна политика;
- Подкомитетот за надгледување на националната подготвеност;
- Подкомитетот за тајните служби;
- Подкомитет за припадниците на Вооружените сили на Израел;
- Подкомитет за Сајбер безбедност;
- Времениот подкомитет за готовност и тековна безбедност;
- Привремениот поткомитет за разузнавање;
- Заедничкиот комитет за одбранбениот буџет;
- Заедничкиот комитет за прислушкување;
- Заедничкиот комитет за предлози во врска со основните закони, односно овластување за водење војна или преземање на значителни воени акции;

Својата координативна и контролна функција Владата првенствено ја остварува преку воспоставените процедури за донесување на одлуки²³⁰, командување и контрола, како и преку хиерахиската и организациска поставеност

²³⁰ Charles D. Freilich; National Security Decision-Making in Israel: Processes, Pathologies, and Strengths; Middle East Journal, Volume 60, No. 4; Middle East Institute; Washington D.C., USA; 2006; стр. 639-641;

на безбедносните субјекти непосредно потчинети на Владата или во рамките на Министерствата за одбрана и Министерството за јавна безбедност. Во таа насока, Владата ги детерминира целите и задачите на безбедноста, одбраната и разузнавачката заедница, следствено ги планира потребните финансиски средства за исполнување на целите и задачите на безбедноста и одбраната и го следи нивното извршување-реализација, како и го регулира начинот на соработка, размена на информации и координација на безбедносните субјекти. Во рамките на Владата, Безбедносниот кабинет²³¹ врши проценка на безбедносната состојба во насока на понатамошно преземање на мерки и координација.

На ниво на министерствата, министрите се одговорни за координација на работата на сите потчинети институции во министерствата. Министерството за одбрана и Генералштабот на Вооружените сили се надлежни за координација и контрола на Вооружените сили на Израел и Вениот разузнавачки директорат, како во рамките на институцијата, така и со сродните служби во надлежност на другите министерства, Владата на Израел и странски вооружени сили и служби.

Контролата на работата на Израелската полиција е надлежност на Министерството за јавна безбедност, под чија надлежност се Израелската полиција, Затворската служба и Противпожарната служба и службата за спасување. Во таа насока ги планира средствата, како и го контролира распоредувањето и реализацијата на истите. Министерството е надлежно и за координација и соработка со другите министерства и со странство.

Со оглед на протоколарната функција на Претседателот, неговата улога во контролата на системот за безбедност е поврзана со неговите надлежности, односно,

- Авторизација на законите донесени од Собранието, вклучувајќи ги и законите кои се однесуваат на одбраната и безбедноста; и
- Надлежност да отвори дискусија во Собранието по прашања на безбедноста и одбраната, како и работата на Владата по овие прашања.

²³¹ The Ministerial Committee on National Security Affairs (the security cabinet) го сочинуваат Премиерот и Министрите за одбрана, надворешни и внатрешни работи;

Посебен орган за координација на субјектите на системот за безбедност на Израел е Советот за национална безбедност²³², кој ја има главната координативна (и делумно контролна) функција во системот. Советот е координативно, интегративно, консултативно и надзорно тело по прашањата на националната политика, директно под надлежност на Премиерот на Израел. Претседавачот со советот е воедно и Советник за национална безбедност на Премиерот. Меѓудругите, надлежности на Советот се:

- Прием на информации од разузнавачко – безбедносните агенции и подобрување на координацијата на персоналот кој се занимава со безбедносни прашања во владата, министерствата и агенциите;
- Обединување на оценките за очекуваните појавни облици на закани преку интеграција на сите субјекти на националната безбедност;
- Давање на препораки за националната безбедност до Владата;
- Долгорочно планирање за компонентите за национална безбедност, во соработка со надлежните организациони единици на министерствата, разузнавачките и безбедносните служби и агенции;
- Надгледување и ажурирање на безбедносните активности и контрола на имплементацијата на одлуките во врска со националната безбедност;
- Подготовки на Премиерот, Безбедносниот кабинет и Владата, како и брифирање на Парламентот во врска со безбедносните прашања, согласно насоките од Премиерот;
- Координација на соработката со сродни странски служби во соработка со Министерството за надворешни работи и дипломатско конзуларните претставништва на Израел во странство.

Дополнителен контролен елемент на работата на Владата на Израел е Државната контрола, која е предводена од Државниот контролор и ја надгледува работата на министерствата, владините институции, локалните авторитети и сите други тела и институции кои се финансирани од државата. Тоа подразбира дека и Владата и Министерствата во чиј состав се субјектите на системот за безбедност на

²³² Jewish Virtual Library; Israel Executive Branch: National Security Council; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-national-security-council>)

Израел (Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи) се предмет на контрола на Државниот контролор. Својата функција ја извршува преку надгледување и контрола на нормативно-правната основаност на мерките, постапките и активностите кои ги преземаат институциите кои се во негова надлежност да ги контролира, како и оправданоста и ефикасноста од трошењето на средствата. Сите институции кои се предмет на контрола должни се да одговорат на барањата на Контролорот за информации, како и да ги корегираат констатираните недостатоци. За својата работа поднесува годишен извештај, кој после усогласувањето со Комитетот за Државна контрола на Парламентот, станува јавен извештај. Државниот контролор ја врши функцијата и на Јавен Правобранител во случаи кога поединци се оштетени од постапките на државните институции. Државниот контролор е целосно независен во однос на Владата на Израел, односно го назначува Претседателот на Израел со мандат од пет години, а на предлог на Парламентот.

Сепак, сериозен предизвик при анализите на контролата на сегментите на безбедносниот систем на Израел е контролата на Израелската Тајна Разузнавачка Служба–MOSSAD. Како што е истакнато погоре, информациите за организацијата и ресурсите за оваа агенција се високо класифицирани, истата никаде не се споменува како субјект на контрола на демократски избраните институции, што доведува до заклучокот дека оваа агенција е речиси под целосна контрола на само едно лице, Премиерот на Израел. Во тој контекст, евентуалната контрола на работата на агенцијата е во целост во рацете на Премиерот на Израел.

Лоцирајќи во исклучително небезбедна средина, проценките на Израел се дека се соочува со комплексни традиционални и хибридни закани. Перцепирајќи сè себеси како „земја под опсада“, Израел на безбедноста гледа како на највисок приоритет на државата, односно надворешната политика на Израел речиси е поистовестена со безбедносната политика, а на внатрешен план, во безбедноста и одбраната на државата се вклучени сите сегменти на општеството.

Во тој контекст, Израел води безбедносна политика за одвркање на потенцијалните агресори, како и (соработка во насока на) одржување на

безбедносни капацитети за одбрана на сопствената територија. Политиката на одвраќање ја спроведува преку превенирање можните конфронтации со продлабочување на регионалната и меѓународната соработка од една страна, како и со офанзивни воени кампањи за елиминирање на заканите од друга страна.

Свесен за географскиот хендикеп и непријателското опкружување, Израел и покрај дефанзивната доктрина, гради и одржува технолошки напредни безбедносни капацитети за офанзивни вооружени операции. Целта е префрлање на евентуалните воени операции на територијата на непријателот.

Истовремено гради и одржува вооружени сили супериорни во однос на силите на носителите на закани и соседните држави, одржува високо ниво на готовност на истите, како и одржува безбедносен систем за рано предупредување.

Со цел одговор на закните, предизвиците, ризиците и ранливоста на Израел, одржува стратегиско партнерство и блиска и интензивна соработка со САД.

Доказ за посветеноста на Израел кон безбедноста се и издвојувањата на државата за одбраната, кои иако во моментов се едни од највиските во светот, се со тенденција да стигнат до 6% од БДП (само за буџетот на одбраната).

6. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Земајќи ги предвид анализите на малите држави опфатени во овој труд, теоријата за меѓународните односи, терминот „безбедност“ и неговото дефинирање и актуелните случувања на глобалната сцена, може да се заклучи дека малите држави се соочуваат со бројни предизвици кои произлегуваат од нивните квалитативни и квантитативни карактеристики, нивната гео-локација и интересите на регионалните и глобалните сили, како и развојот на технологијата и можностите и опасностите кои ги продуцира истата. Во целост,

Државите се основен елемент во актуелниот меѓународен систем на држави. Согласно меѓународните норми, сите држави се еднакви и ги уживаат истите права и обврски без разлика на нивните квантитативни и квалитативни разлики. Како такви, истите имаат право на политичка независност, право на независно и суверено управување со територијата и населението на таа територија, право на одбрана на сопствената територија и право да влегуваат (и излегуваат) во сојузи и коалиции со други држави и меѓународни организации во насока на исполнување на сопствените стратегиски цели и интереси. Државите како елементи на меѓународниот систем немаат право да се мешаат во внатрешните работи на другите држави.

Сепак, реалноста во меѓународните односи и анализите направени во овој труд говорат дека „правната“ еднаквост на државите во меѓународниот систем не им е многу од помош на државите во исполнување на генералните стратегиски цели на државите, односно осигурување на сувереноста, територијалниот интегритет и политичката независност. Гледано од безбедносен аспект, осигурувањето на безбедноста и контролата на територијата на државите зависи од бројни други фактори, како што се гео-локацијата и територијата, расположливите ресурси, економската и воената моќ на државите, населението, неговата композиција и националното единство, како и односот на регионалните и глобалните сили кон таа држава. Проблемот дополнително го усложнуваат геополитичките промени и меѓународните односи, развојот на општествената мисла и дефинициите за тоа што е безбедност на државата и кои се вредностите на

државата кои треба да се заштитиуваат, како и глобалниот технолошки развој и заканите кои (директно или индиректно) „ги продуцира“ истиот.

Заканите и предизвиците на државите во насока на осигурување на безбедноста и сувереноста се значително променети во последните години.

Денес безбедноста на државите не ги опфаќа само заканите по сувереноста, територијалниот интегритет и политичката независност на државите од страна на друга држава, туку како извор на закани се појавуваат и бројни недржавни актери, поединци и групи, како и интересите и целите на меѓународните организации (регионални или глобални, владини или невладини).

Терминот „безбедност на државата“ како (политичка) вредност денес речиси нема никакво значење доколку не е земена предвид и перцепцијата на населението за истата, а согласно еволуцијата на вредностите кои денес ги инкорпорира безбедноста. Во тој контекст, денешните концепти за национална безбедност препознаваат субјективна страна на безбедноста (која ја претставуваат граѓаните и нивната перцепција за безбедност) и објективна страна (односно присуството или отсуството на закани по одредени вредности перцепирани како приоритетни). Земајќи ги предвид и двете страни на безбедноста, тоа подразбира отсуство од објективна опасност и отсуство на субјективен страв. Со други зборови, денес една држава може да зборува за постигната (објективна) безбедност кога перцепцијата за опасностите предизвикани од различни закани, предизвици или ризици (на поединците, социјалните групи, државата или уште пошироко регионалните и меѓународните организации), е дека истите се одбегнати, превенирани, менаџирани, совладани или намалени.

Денешните закани и предизвици се и под силно влијание или се како резултат на достигнатиот општествен и технолошки развој. Денес хибридните закани значително преовладуваат во однос на заканите од класична воена агресија.

Третирањето на безбедноста на државите во денешни услови отвора бројни (општествени, политички, социјални и други) прашања и остварување на безбедноста во денешни услови е сериозен предизвик за државите (а посебно за малите држави).

Предизвиците денес се резултат на мултидимензионалноста што го опфаќа безбедноста и квантитетот на опасностите со кои се соочуваат државите. Во насока на достигнување на објективната безбедност, државите преземаат низ на мерки, постапки и активности на национално и меѓународно ниво. Покрај преземањето на мерки од политички, економски, социјален или друг карактер за подобрување на перцепцијата на граѓаните по прашањата на безбедноста, планираат, градат и одржуваат безбедносни системи кои самостојно или во соработка на регионално или меѓународно ниво ќе бидат капацитативни да се спротистават на заканите и предизвиците, ќе ги одбегнат или намалат ризиците и слабостите на државите и ќе ја осигураат безбедноста и сувереноста.

Во целост, а водејќи се од предметот на истражување, во овој труд третираме бев прашањата кои се однесуваат и влијаат на организацијата на безбедносните системи на малите држави, а во насока на осигурувањето на безбедноста, сувереноста, територијалниот интегритет и политичката независност на државите. Конкретно, и покрај мултидимензионалноста на безбедноста, предмет на анализа бев државите и нивните безбедносни системи, а не поединецот како основен чинител на општествените активности (и неговата перцепција за безбедноста).

Анализирајќи ги предизвиците и проценките на заканите на државите истакнати погоре во овој труд и теоријата која ги обработува заканите на малите држави, предизвиците може да ги поделеме на внатрешни, надворешни и меѓународни. Иако овие „групи“ на предизвици интерно можат дополнително да се разложуваат на подгрупи или елементи, како главни елементи-носителите се издвојуваат територијата, населението и економската сила и нивната композиција и интеракција (како внатрешни предизвици), влијанието на големите сили или регионалните актери во остварување на безбедноста (како надворешни предизвици) и можностите за исполнувањето на стратегиската цел на државите, односно нивно суверено презентирање на меѓународната сцена (како меѓународни предизвици).

6.1. ПРЕДИЗВИЦИ НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

6.1.1. ВНАТРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Кога се зборува за внатрешните предизвици на државите, акцентот е на предизвиците кои произлегуваат од самата „композиција“ на државата, односно елементите кои ја карактеризираат една држава, нејзината територија, населението и расположливите ресурси, како и меѓусебната интеракција на овие елементи.

Територијата, како главен предуслов за постоење на една држава (односно нема држава доколку истата нема меѓународно призната територија која ја контролира), знае да биде предизвик за малите држави од повеќе аспекти.

Еден од предизвиците од безбедносен аспект со кој се соочуваат малите држави е како да ја обезбедат територијата, односно расположливоста со капацитети за извршување на функциите за безбедност, а во смисла на физичко обезбедување и контрола на територијата. Ова посебно доаѓа до израз кај малите држави со мал број на население и голема територија²³³. Во ваквите случаи, при недостатокот на доволно капацитети за извршување на безбедносните задачи на државите, државите стануваат ранливи од надворешните традиционални закани (воена агресија на поголемите соседи или глобални сили), како и на хибридните закани (пролиферација и слично), што пак понатаму делува на економската моќ и меѓународното презентирање на државата-угледот и авторитетот на државата.

Понатаму, територијата од одбранбен аспект претставува проблем за планирање и организација на доктрината/стратегијата за одбрана. Државите како Сингапур, Израел и други мали држави со популација и економска моќ доволна за извршување на сите функции на безбедност, немаат можности за планирање на стратегиска длабочина во случај на потреба од одбрана на

²³³ Такви се на пример островските пацифички држави како Нова Каледонија (со 18,575 km² и 282,754 жители), Боцвана во Африка (со 58.1730 km² и 2.249.104 жители) или Монголија во централна Азија (1.564.116km² и само 3.103.428 жители).

- CIA, *The World Factbook*; *New Caledonia*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nc.html>);

- CIA, *The World Factbook*; *Mongolia*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html>)

- CIA, *The World Factbook*; *Botswana*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>);

сопствената територија. Конкретно, територијата не дозволува одбранбени операции од причина што истата е премала и може да биде окупирана уште во прв налет на (потенцијалниот) агресор. Во насока на одбегнување на оваа слабост (или ранливост), државите планираат алтернативни стратегии, а кои со сигурност имаат влијание на организацијата на нивните безбедносни системи. Така, дел од капацитетите на Сингапур постојано се распоредени на територии на партнерски држави и кои би дејствувале како последователни сили (follow on forces) во случај на агресија на Сингапур. Израел од друга страна одржува систем за рано предупредување и технолошко високо опремени офанзивни капацитети на вооружените сили, со намера за пренесување на операциите на територијата на агресорот во случај на напад.

Територијата исто така знае да биде индикатор за расположливите природни ресурси на државата и потенцијалната економска моќ. Конкретно, ограничената територија вообичаено не нуди сериозни природни ресурси кои можат да влијаат на економската моќ на државата, а која понатаму би можела да биде искористена за изградба и одржување на соодветни безбедносни капацитети²³⁴. Соочувајќи се недостатоци од природни ресурси и економска моќ од една страна и мултидимензионалноста на безбедносниот концепт, денес малите држави сепак за приоритет го имаат осигурувањето на останатите димензии на безбедноста, пред вложувањата во националната безбедност и субјектите наменети за осигурување на сувереноста на државата (освен во тоталитарните и авторитативните системи). Појдовна претпоставка за ваквото однесување на државите е еднаквоста на суверените елементи (државите) во меѓународниот систем и ограничувањето за мешање во внатрешни работи на другите држави. Дали тоа ќе биде успешна стратегија на државите е индивидуално прашање и не

²³⁴ Секако, поврзаноста на расположливите ресурси и економската моќ на државата не е „универзално правило“. Заливските држави Катар и Кувајт се мали по територија и исклучително богати со ресурси-нафта. Сингапур од друга страна е мала држава без никакви природни богатства, но е светски економски и финансиски центар и економски моќна;

зависи само од нив, туку и регионалните и глобалните сили, односно дали истите ќе го почитуваат меѓународното право и приоритетите на државата²³⁵.

Населението како ограничувачки фактор на малите држави се појавува од неколку аспекти, а кои можат да имаат круцијално влијание на осигурување на безбедноста на државите и нивниот опстанок.

Тука, може да се каже дека приоритетна е бројната состојба на населението за одбрана на државата, односно дали државата располага со доволно популација за одбрана, не земајќи предвид кој одбранбен концепт или доктрина практикува државата. Како што е истакнато погоре, без разлика колку една (мала) држава е економски моќна или технолошки развиена, малите држави се соочуваат со едноставен проблем, немање доволно персонални капацитети за извршување на сите безбедносни и одбранбени функции²³⁶. Во недостаток на персонални ресурси, богатите држави практикуваат технички решенија за надополнување на недостатоците и контрола на територијата. Проблемот е поголем кај малите држави кои покрај што немаат доволно популација за одбрана на државата, не се ни технолошки напредни за контрола на својата територија.

Понатаму, населението е предизвик и во однос на хомогеноста на истото и подготвеноста за одбрана (посебно од аспект на тоа кој е извор на закана). И покрај фактот што согласно меѓународното право државите контролираат територија и населението во истата, реално речиси е невозможно границите на државата истовремено да бидат и граници на териториите на кои егзистираат етничките заедници. Оттука, земајќи предвид дека државите во светот во најголем број не се еднонационални, мултинационалноста може да биде предизвик кога станува збор за хомогеноста на општеството. Тука, доколку заканата за опстанокот на државата е некоја (најчесто соседна) држава во која преовладува (или е застапена) истата националност или етничка заедница како таа во земјата-таргет,

²³⁵ Има бројни примери на ваква успешна стратегија, како што е малата европска држава Малта, со 316км², 449.043 жители и само 0.49% од БДП за воен буџет (2018); *CIA, The World Factbook; Malta*; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>);

²³⁶ Таков е на пример Кувајт. Кувајт има БДП по глава на жител од околу 65.000 САД долари, но население од само 1,4 милиони жители;

состојбата е уште покомплицирана²³⁷. Понатаму, и религиската или било која друга подвоеност на општеството, може да влијае на мотивацијата за одбрана на државата, односно на способноста за одбрана на државата. Како што е истакнато погоре во трудов, Сингапур како една од законите по сопствената безбедност и сувереност ја гледа поларизацијата на општеството, но овој пат покрај етничките и религиските разлики, влијание имаат и социјалните разлики.

Анализите потврдуваат дека важност за осигурувањето на безбедноста од аспект на населението како фактор е нивото на едукација на населението. Нивото на едукација на населението може да има сериозен импакт врз капацитетите на државите за обезбедување на сопствените граници и внатрешната безбедност од повеќе аспекти. Тука мора да се истакне дека кога се зборува за едукацијата на населението не станува збор за располагање со персонални капацитети за развој на високи технологии, туку за персонални капацитети за извршување на редовните (очекуваните) функции на општеството и прифатлива социјална политика на државите. Во недостаток на истите, вообичаено се случува забрзана емиграција на населението, а што понатаму делува на бројната состојба на населението како фактор-бројност за одбрана на државата, како и фактор-едуцираност за одржување и користење на соодветни воени и одбранбени капацитети и воена технологија.

Дополнително, дури и ако некоја држава е богата со ресурси, нивото на едукација на населението влијае на можностите за експлоатирање на тие капацитети, а со што повторно ги прават зависни и ранливи во однос на развиените и напредни држави. Така, одредни држави иако се големи по територија, население или располагаат со природни ресурси, сиромашни се и економски неразвиени и како такви перцепирани се како мали држави²³⁸.

²³⁷ Така, мултинационална Естонија на пример има население од 1,2 милиони жители, од кои повеќе од 25% се Руси. Доколку Русија е перцепирана како закана за Естонија, тогаш Естонија и нема многу опции за одбрана без надворешна поддршка;
CIA; The World Factbook; Estonia;
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>);

²³⁸ Такви се на пример африканските земји Боцвана, која заради нискиот степен на развој, ограничено глобално влијание, ограничените техничко-технолошки капацитети, лимитирани финансиски средства и слично, третирана е како мала држава од страна на организацијата на држави на Комонвелтот;

Економската моќ на државата како фактор за безбедноста најчесто се поврзува со способноста за инвестирање во сите димензии на безбедноста, вклучително и инвестирањето во воената способност и субјектите за национална безбедност. Тука, појдовна претпоставка е дека сиромашните мали држави вообичаено не располагаат со доволно средства за исполнување на основните социјални услови на населението, а не пак да размислуваат за вложување во воените капацитети (овде не станува збор за авторитарните режими). Дополнително, лимитираната економска моќ вообичаено и ја ослабува меѓународна позиција на државата, како и ја зголемува зависноста од (економски или воено) моќните држави.

Во однос на поврзаноста на економската моќ, богатството со природни ресурси и зависноста на државите, мора да се истакне дека истото не е генерално и еднострано правило (ресурси-моќ-независност) и има бројни спротивни примери. Конкретно, има држави кои се економски моќни, но сепак да се зависни од други држави во однос на (недостатокот од) одредени ресурси. Таков е на пример Сингапур, кој е една од најразвиените држави во светот, но истовремено недостатокот од питка вода го прави Сингапур зависен од Малезија, од каде обезбедува околу 40% од потребите за вода. Истовремено, Сингапур иако нема речиси никакви природни ресурси, Сингапур е економски моќен²³⁹.

Конечно, расположливите ресурси на државата и знае да ги направи и ранливи малите држави, односно да ги направи цел на поголемите соседни држави или глобалните сили. Таков е на пример случајот со Кувајт и инвазијата од страна на Ирак во 1990 година²⁴⁰.

Во целост, внатрешните предизвици на државите кои произлегуваат од елементите кои ја карактеризираат самата држава и нивната меѓусебна интеракција, имаат сериозно влијание на изборот на државите за осигурување на безбедноста и сувереноста. Искуствата говорат дека поголемите и помоќните регионални и глобални сили вешто ги користат слабостите на малите држави (без разлика дали станува збор за територијата, населението

²³⁹ Опфатено во точка 4.1.;

²⁴⁰ Опфатено во точка 6.1.2.;

или економската моќ), во насока на зголемување на нивната зависност и ранливост и доведувајќи ги до (такаречено) „единствен избор“ за осигурување на безбедноста (а кој е најчесто во корист на големи и моќни сили-држави). Ваквите постапки најчесто се „во согласност“ со меѓународното право, со што големите сили се појавуваат како „спасители“ на малите држави, а не како окупатори²⁴¹.

6.1.2. НАДВОРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Во однос на надворешните предизвици и закани, а водејќи се од традиционалните дефиниции за заканите, се подразбираат заканите од агресија и губење на сувереноста на државите. Тргувајќи од оваа претпоставка, секоја држава како единка на меѓународниот систем, се соочува со уникатни закани кои не зависат само од нив самите, туку и од надворешен сплет на фактори и услови. Во таа смисла, фактори се нивната географска локација и расположиви ресурси, непосредните соседи и нивните амбиции, историските предуслови за регионот во кој е сместена државата, како и фактор е интересот на глобалните сили за локацијата на државата или регионот. Во тој контекст,

Малите држави богати со природни ресурси повеќе се подложни на надворешна агресија од државите кои имаат лимитирани капацитети. Така, инвазијата на Ирак врз Кувајт во 1990 година е последица на капацитетите на Кувајт со нафта и придоден гас, и покрај останатите причини за инвазија кои ги наведува Ирак. Овде најчесто како закана се појавуваат соседните земји, но не се исклучени и инвазии на големите сили, како што било случај за време на колонијалните освојувања.

Понатаму, локацијата на државата долж светските патишта на трговија или локација од геостратешки интерес на големите сили, исто така влијае на нивната ранливост. Примери има бројни, но случувањата во Сирија во изминативе години се еклантен пример на интересите на големите сили односно интересот за

²⁴¹ Иако ниту Сирија може да се третира како мала држава, ниту пак Русија директно го испровоцира конфликтот во Сирија, Русија е „спасителот“ за Сирија во осигурувањето на сопствената независност и сувереност во кризата која трае од 2011 до сега (2019 година). Сирија успеа да ја поврати контролата на сопствената територија (во најголем дел) и да се спротистави на глобалните и регионалните интереси за регионот на Блискиот исток со поддршка од Русија;

регионот на Блискиот исток како геостратешки важна локација и последиците по државите како резултат на тој интерес. Сличен и случајот со Панама во минатиот век и инвазијата од страна на САД. Во оваа ситуација заканата најчесто не доаѓа од соседните земји, туку од светските сили.

Конечно, историските односи во одреден регион можат да бидат причина за агресија на една држава. И тука има бројни примери, но агресијата на Русија на Крим, Источна Украина, Северна Осетија, Абхазија и други, се свежи примери за историската поврзаност со агресијата. Оттука, третирањето на информативната војна на Русија кон Балтичките земји како закана од страна на Литванија, има реална оправданост²⁴².

Сепак, кога се зборува за надворешни закани и предизвици, а земајќи ги предвид актуелните случувања на глобалната сцена во ерата на достигнатиот степен на технолошки развој, надворешните закани не се само агресијата или анексијата. Денешните надворешни закани можат да потекнуваат и од владини и од невладини извори и за истите не се потребни никакви вооружени сили.

Во таа смисла нападите на САД на 11 септември 2001 година се директен доказ кога една невладина организација изврши напад на суверена држава со сериозни последици врз истата. Организацијата Ал Каеда (прогласена како терористичка организација од голем број на држави), успеа да организира и спроведе истовремени и координирани напади на повеќе објекти и на повеќе локации во САД, при што предизвика голем број на човечки жртви, разурнувања и сериозна економска штета. Иако како поддршка (логистичка, финансиска и слична) на Ал Каеда беа посочени неколку држави, сепак носител на нападите беше самата организација, а не странска воена сила. Истовремено, иако припадниците на Ал Каеда при планирањето, организацијата и извршувањето на нападите престојуваат (пократко или подолго) на територијата на САД, како и одреден број на лицата кои даваат поддршка на организацијата за реализација на нападите се државјани на САД, нападите се третираат како надворешни закани.

²⁴² Опфатено во точка 3.4.1.;

Сличните напади во Мадрид и Лондон во 2004 и 2005 година, се уште еден доказ за денешната природа на надворешните закани²⁴³.

Следен пример за природата на надворешните закани во денешно време се сајбер нападите. Изворите на заканите се бројни, односно можат да бидат поединци, групи, владини или невладини организации, државни или недржавни елементи. И овие напади вообичаено се реализираат без користење на вооружување, а можат да предизвикаат катастрофални штети по опстанокот на една држава. При овие напади оддалеченоста на напаѓачот и нападнатата држава (објектите, институциите, инфраструктурата и слично на нападнатата држава) немаат никакво влијание, трошоците за нападот се минимални (потребни се минимални технички средства-компјутер), а штетата може да биде огромна (од материјално-финансиски аспект, од аспект на број на човечки жртви, влијание на економијата и слично), непоправлива (уништување на инфраструктурни објекти, како брани, електрични инсталации и слично) и долгорочна (од аспект на потребното време за санирање на последиците).

Посебен аспект на сајбер нападите е комбинацијата на сајбер напади и информативната војна, кога достигнатиот технолошки развој се користи за влијание на јавното мислење, хомогеноста на општеството и слично.

Конечно економските кризи, миграциите, загадувањето, епидемиите и болестите исто не познаваат граници и последиците по здравјето на луѓето (и останатите димензии на безбедноста во целост) и државата можат да бидат поразителни од повеќе аспекти. Овие закани, а во зависност од природата на истите, можат да доведат до целосен колапс на економската моќ на државите (што со сигурност понатаму има импликации на можностите за осигурување на безбедноста), како и на расположливите персонални капацитети за извршување на безбедносните функции. Оттука, можностите за преземање на мерки за справување со овие закани на малите држави (а заради ограничените персонални, економски и други капацитети), значително се помали од можностите на големите држави. Иако малите држави најчесто и не се изворот на овие закани, малите држави во

²⁴³ Margriet Drent, Rosa Dinnissen, Bibi van Ginkel, Hans Hogeboom, Kees Homan; The relationship between external and internal security; Netherlands Institute of International Relations Clingendael; 2015; стр. 5-7;

услови на присуство на овие закани приморани се да бараат поддршка од поголемите и моќните држави, меѓународните организации или сојузи, а што најчесто има цена. Поточно, малите држави стануваат зависни од големите светски сили и меѓународните организации и сојузи, а што директно или индиректно влијае на нивниот избор за осигурување на безбедноста и сувереноста на државите.

Во целост, надворешните закани и предизвици денес се комплексни и со сигурност можат да влијаат на можностите на една држава за избор на осигурувањето на сопствената безбедност и сувереност. Заради вообичаениот недостаток на капацитети на малите држави (персонални, финансиски и слично), малите држави одбираат „поддршка“ наместо (ограничување на) независноста, а во насока на (какво-такво) зачувување на сувереноста. Слично како и во случајот на внатрешните предизвици, многу често малите држави „се доведени“ до ситуација на „единствен избор“ и поддршка од страна на „спасителите“, големите-моќните регионални и глобални сили.

6.1.3. МЕЃУНАРОДНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Покрај погореспоменатите внатрешни и надворешни предизвици со кои се соочуваат малите држави, малите држави имаат сериозни проблеми за презентирање на својата суверена позиција на меѓународната сцена, а што е една од приоритетни цели на државите.

Тука, предизвик на малите држави се расположливите дипломатски капацитети за достоинствено претставување на меѓународната сцена. Вообичаено, станува збор за ограничените дипломатско-конзуларни претставништва на малите држави, во однос на расположливиот број на персонал за активно следење на сите активности на меѓународната сцена или меѓународните организации. Еден од примерите кога станува збор за меѓународните организации е ООН. Иако во ООН основен принцип е еднаквоста, односно сите држави се еднакви врз основ на принципот „една држава-еден глас“, малите држави немаат капацитети да ги следат сите активности, како и учествуваат во сите тела и одбори на оваа глобална организација. Во тој контекст е и формирањето на неформалната асоцијација-Форум на мали држави во ООН, спомената погоре во трудов.

Во други меѓународни организации, каква што е на пример ЕУ, и покрај еднаквоста на сите држави согласно принципите на организацијата, застапеноста во некои од телата за донесувањето на одлуки е според бројот на жителите на државите (Европскиот парламент), што подразбира дека големите држави можат да ги надгласаат помалите држави при донесувањето на одлуките. Слично е и во Советот на министри, каде иако рамномерно се застапени сите земји членки на Унијата, „тежината“ на секој од гласовите е различна, а согласно бројот на жителите на државата. Во НАТО пак, каде одлуките се донесуваат со консензус, влијанието на големите држави посебно доаѓа до израз.

Понатаму, заради ограничените ресурси (и персонални и економски), малите држави се соочуваат со нееднакви предуслови за преговарање на меѓународен план. Вообичаено малите држави немаат многу цврсти позиции, односно немаат што многу „да понудат“ во дијалозите со поголемите, економски појаките или побројните држави и често се приморани да ги прифаќаат условите понудени од големите држави, кои не секогаш ја отсликуваат потребата или ставот на помалите. Тука, големите држави „ги наметнуваат“ своите ставови, кој малите држави „мораат“ да ги прифатат. Пример е однесувањето на Швајцарија погоре во текстот, кога е приморана да ги следи економските санкции на САД кон Иран, а за да не би се соочила со санкции од САД кон себе.

6.2. КАКО ДО БЕЗБЕДНОСТ И СУВЕРЕНОСТ НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

Земајќи ги предвид погоре истакнатите предизвици со кои се соочуваат малите држави, се поставува прашањето *кои се можностите на малите држави да ја осигураат безбедноста на својата територија и своите жители, како и да ја демонстрираат својата сувереност на меѓународната сцена?*

Државите анализирани во овој труд, секоја со свои уникатни карактеристики, одбрале безбедносна и одбранбена политика за која процениле дека најповеќе им одговара и соодветно на изборот, градат и одржуваат соодветен безбедносен систем. Притоа ги земаат предвид сопствените предности, недостатоци и расположливи капацитети, околностите и „заканите“ во регионот во кој лоцираат, како и регионалните и глобалните интереси за регионот на кој му припаѓаат.

Како и државите истакнати погоре, и другите држави во светот се уникатни за себе кога се однесува на расположливите капацитети, заканите со кои се соочуваат и начинот за одбрана на детерминирани вредности. Како заклучок на анализите на безбедносните системи на државите истакнати понапред во овој труд и материјата која го обработува прашањето на безбедноста и сувереноста на малите држави, се диференцираат следните опции на малите држави за одржување на безбедноста и сувереноста,

6.2.1. НЕУТРАЛНОСТ

Политиката на неутралност е една од опците која ја имаат за избор малите држави. Согласно политичката дефиниција за неутралност, неутралноста подразбира неучество, неземање на страна и немешање (не давање поддршка на ниту една страна) во вооружени конфликти. Дополнително, тоа подразбира дека овие држави не смеат да претставуваат закана за другите држави, истовремено работејќи да ги минимизираат можностите да бидат вовлечени во кризи. Конкретно, доколку некоја држава ја одбере неутралноста како опција, тоа подразбира одбегнување на заеднички воени иницијативи со други држави, како и во најмала рака, учество во воени вежби и маневри во кои се демонстрира офанзивност. Оттука неутралноста како стратегија за осигурување на безбедноста

на малите држави е крајно позитивна од безбедносен аспект, од причина што повикувањето на ненасилство придонесува кон глобалниот мир и безбедност.

Основите кои ги водат малите држави да ја изберат оваа опција се проценките дека на овој начин најголеми им се шансите за осигурување на суверенитетот и нивната независност. Со оглед на фактот што не смеат да влегуваат во воени сојузи, тоа подразбира дека треба да изградат и да одржуваат капацитативни вооружени и безбедносни сили способни самостално да се спротистават на сите закани на денешницата (надворешни, внатрешни и меѓународни), а што побарува сериозни финансиски капацитети, односно економска моќ на државата. Дополнително, државите кои би ја одбрале оваа опција потребно е да имаат и расположливи капацитети за индивидуално презентирање на меѓународната сцена, што исто така побарува сериозни персонални и финансиски капацитети. Како опција, ова е посебно од корист на малите држави кои лоцираат блиску до големите сили, каков што е случајот со Финска и близината на Русија.

Изборот на неутралноста не подразбира дека овие држави се меѓународно пасивни и изолирани во однос на глобалната безбедност и дека не учествуваат во меѓународните напори за градење на мир. Примерот на Швајцарија како неутрална земја (а за што е пишувано понапред во овој труд) и нејзиниот фокус на глобалниот мир и безбедност, говори токму за меѓународната активност на Швајцарија по ова прашање. Дотолку повеќе, придонесот кон меѓународниот мир е една од трите целите на безбедносната политика на Швајцарија (покрај одбраната на државата и поддршката на цивилните институции на Швајцарија).

Сепак мора да се спомене дека во последните години доаѓа до „редефинирање“ на терминот неутралност. Такви се примерите и на Швајцарија и на Финска, со зачленувањето во НАТО предводената организација Партнерство за мир. Дополнително слично е и со Србија која прогласува воена неутралност²⁴⁴.

²⁴⁴ Србија е воено неутрална држава согласно Резолуцијата за заштита на суверенитетот, територијалниот интегритет и уставниот поредок на Република Србија, донесена во декември 2007 во Собранието на Србија;

- Драгана Трифковиќ; *Неутралност Србије и будући војно-безбедносни изазови; Демистификација неутралности, Излагање на Конференцији ОДКБ „Нови безбедносни изазови у Европи и Евроазији и улога Србије; Центар за геостратешке студије; Белград, 2018;* (<https://geostrategy.rs/rs/bezbednost/121-n-u-r-ln-s-srbi-i-buduci-v-n-b-zb-dn-sni-iz-z-vi>);

Тука, „дефиницијата на Србија за неутралност“ не соодејствува со принципите за неутралност, односно Србија има интензивни соработки со Русија од една страна (кои вклучуваат воени вежби, обуки и набавка на вооружување и опрема (попратени со психолошка пропаганда) кои од некои од државите во соседството се перцепирани како закана и демонстрација на сила). Истовремено, Србија е членка на НАТО организацијата Партерство за мир, како и одржува воена соработка со САД во рамките на иницијативата на САД-State Partnership Program²⁴⁵.

6.2.2. СОЈУЗИ НА ДРЖАВИ

Како опција за малите држави за осигурување на безбедноста и сувереноста е и можноста за влегување во сојуз со држави или во сојузи на држави. Иако причините за влегување во сојузи не се секогаш безбедносни, туку можат да бидат и економски или други, од аспект на безбедноста, причините за влегување во сојузи се најчесто зајакнување на сувереноста на државата. Понатаму, како причина за влегување во безбедносни сојузи може да биде и намалување на потенцијалните закани и предизвици (без разлика дали се надворешни, внатрешни или меѓународни предизвици), како и достигнување на одредени меѓународни стандарди.

При ваквиот избор на малите држави превенствено треба да се направи разлика со кого се влегува во сојуз или во чиј сојуз одбира да влезе државата. Конкретно, има примери кога државите влегуваат во сојуз токму со државата од кои произлегуваат закани, како единствено решение за „некакво“ задржување на сувереноста-приклучување, а што е подобра варијанта од опасноста за целосно губење на сувереноста. Во овие ситуации малите држави така речено се потчинуваат на големите држави, иако нормативно правно ова потчинување се вика сојуз. Ова решение вообичаено се практикува кога се нема друго решение, односно или нема интерес на други држави за заеднички сојуз против државата од која

- Иван Ранчиќ, Олга Зориќ, Хатица Бериша; *Неутралност и Србија; Војно Дело 2/2019; Београд, Србија; 2019; стр. 9-24;*
(http://www.odbrana.mod.gov.rs/odbrana-stari/vojni_casopisi/arhiva/VD_2019-2/71-2019-2-03-Rancic.pdf)

²⁴⁵ Ministry of defence, Republic of Serbia; State Partnership Programme; Serbia Ohio State Partnership Program; (<http://www.mod.gov.rs/eng/4364/program-drzavnog-partnerstva-4364>);

произлегуваат заканите или не постои друго решение. Делумно, ова е примерот на Сингапур и федерацијата со Малезија од 1963 до 1965 година, кога Федерацијата се перцепира како единственото решение на Сингапур (а земајќи ги предвид внатрешните и надворешните закани кон Сингапур во тоа време²⁴⁶).

Други се случаите кога повеќе мали и слаби држави ќе се обединат да се спротистават на поголема држава која претставува закана за сите нив. Тука, потребно е државите да имаат заеднички интереси и стратегиски цели. Таков е случајот на трите Балтички држави, Литванија, Латвија и Естонија, како одговор на заканите од Русија. Овие држави имаат исти заеднички интерес-одбрана од Русија и уште од деведесетите години на минатиот век имаат иста стратегиска цел-членство во НАТО. Во таа насока, трите држави интензивно одбранбено и безбедносно соработуваат за намалување на заканата, како и ги достигнуваат меѓународните стандарди на организацијата на која сакаат да станат членки-НАТО. Иако сите овие три држави денес се членки на НАТО Алијансата (од 2004 година), трите држави сеуште интензивно соработуваат во насока на споделување на трошоците за осигурување на безбедноста (според НАТО терминологијата-Smart Defence).

Трети се примерите кога се влегува во сојуз со државите и организациите кои се опоненти на државата од која произлегуваат заканите, а со цел добивање на гарант за нивната сувереност како решение на заканите. Таков е повторно случајот на Литванија, Латвија и Естонија и зачленувањето во НАТО алијансата, а како одговор на заканите од Русија. Трите држави споделуваат долгогодишна заедничка историја со Русија, во трите држави има одреден процент на Руската етничка заедница (посебно во Естонија) што ги прави уште повеќе ранливи и влијае на планирањето на одбранбената стратегија, како и трите држави и покрај стакнатата независност од поранешниот Советски сојуз во деведестетите, сеуште чувствуваат закани од Руската федерација. Како резултат, земјите се приклучуваат на опонентот на Русија, НАТО алијансата, првенствено како гарант на нивната безбедност, а понатаму и како можност за подобро демонстрирање на

²⁴⁶ Ова е првенствено заради зависноста на Сингапур од Малезија за основните ресурси за живот-вода, но секако имаат влијание и отворените закани (и регистрирани напади) од вториот сосед, Индонезија;

својата сувереност на меѓународен план (како пред земјите членки на Алијансата, така и на глобалната сцена). Истовремено, а во недостаток на расположиви капацитети за обезбедување на сопствениот воздушен простор (а што е еден од елементите на сувереноста на државите), Балтичките држави се потпираат на капацитетите на сојузот на кој припаѓаат.

Покрај погоре истакнатите „дефанзивни сојузи“, кога малите држави влегуваат во сојуз или создаваат сојуз за одбрана на сувереноста или за поуспешно демонстрирање на сувереноста на меѓународната сцена, постојат и офанзивни сојузи-коалиции. Такви се на пример Коалициите предводени од САД при нападот на Ирак во Втората заливска војна, како и актуелната коалиција предводена од САД за борба против ИСИС (Global Coalition Against DAESH, D-ISIS).

Во коалицијата D-ISIS членуваат 81 држава²⁴⁷, од кои, многу (држави) и немаат директни закани од ИСИС. Дополнително, од оваа импозантна бројка на држави против „глобалното зло“, многу држави не ни придонесуваат реално со капацитети и сили кон коалицијата. Сепак, голем број на (првенствено мали) држави одговараат позитивно на повикот на САД за приклучување кон коалицијата. И покрај фактот што САД (реално) нема ни потреба од капацитетите на некои од овие мали држави (членки на коалицијата), „глобалноста“ е основната водилка на коалицијата. Малите држави го прифаќаат повикот на САД за приклучување кон коалицијата водејќи се од „трендот“ за борба против тероризмот. Во актуелната терминологија, за ваквите појавни облици на сојузништво се користи терминот (преведен на македонски како) *приколка* (*Bandwagon-Bandwagon effect*²⁴⁸). Сепак, мора да се истакне дека покрај „трендот“, како причина за приклучување во ваквите сојузи-коалиции, малите држави се надеваат и на поддршката на големите сили (во овој случај на САД) на укажана потреба во идно време.

²⁴⁷ The Global Coalition Against DAESH; (<https://theglobalcoalition.org/en/>);

²⁴⁸ Bandwagon терминологски подразбира активност, група или движење кое постанало успешно или „модерно“ и така привлекува голем број на поддржувачи. Bandwagon ефектот е феномен во кој луѓето прават работи зошто мнозинството ги прави, односно настојување на луѓето да се поистоветат со однесувањето на мнозинството. Како ефект, покрај психологијата, се сретнува и во бизнисот, економијата, политиката. Однесувањето на државите во меѓународниот систем на држави е слично на напред истакнатото; (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bandwagon>);

Како и да е, со влегувањето во сојузи малите држави реално губат дел од сопствената сувереност, а заради согласноста со принципите на сојузот и префрлање на дел од сувереноста на интересите на сојузот. Влегувањето во сојузи (освен во случаите кога е единствена опција) е одлука на државата и во тоа гледа моментален или последователен интерес.

6.2.3. БАЛАНСИРАНА СОРАБОТКА

Наоѓајќи се во комплексна безбедносна средина во која се испреплетуваат на регионалните и глобалните сили, малите држави се доведуваат во ситуација да „тактизираат“ со присутните фактори (сили, држави) и да ја осигураат сопствената безбедност и сувереност преку балансирано однесување на меѓународната сцена. Иако дефиницијата за балансирање согласно политичкиот речник може да значи и одбивање на големите сили, или пак приклучување кон други сојузи заради баланс кон земјата од кои произлегуваат заканите, во оваа ситуација станува збор за стратегиско балансирање и соработка со сите (или повеќето) фактори на меѓународната сцена, без потпаѓање на целосно влијание на ниту една од страните.

Основната претпоставка овде е дека малите држави зависат од големите држави и сили по повеќе основи. Конкретно, како што е споменато погоре, малите држави вообичаено немаат доволно ресурси, развиена технологија и вооружени сили, како и можност за соодветно политичко претставување на меѓународната сцена. Оттука, соработката со големите држави е круцијална за опстанокот на малите држави. Во таа насока, малите држави балансирано и по разни основи (политички, економски или воени, во целост или поединечно), соработуваат со сите факторите кои можат да имаат било какво влијание на нивната безбедност. Притоа, соработката со секој од факторите е билатерална (или мултилатерална) во зависност од взаемните интереси на државите, без обврска за инволвирање на другите спротиставени фактори.

Сепак, за да би можела една мала држава баланирано да соработува со големите сили, потребно е таа (мала) држава првенствено треба да е економски моќна и да има „кредит“ за балансирање од една страна, како и евентуално да има многу поволна географска локација од интерес на глобалните сили од друга страна. Дополнително, а за да не би биде воено зависна од ниту еден фактор, таа мала

држава треба да има, односно да гради и одржува сопствени и капацитативни вооружени сили. Случајот со Сингапур опишан погоре е токму таков. Конкретно, и покрај интересите во регионот на Југоисточна Азија на Кина и САД, а кои во многу нешта се спротиставени, Сингапур соработува и со Кина и со САД, со секој засебно, и со секој во областите каде што имаат заеднички интерес. Воедно, Сингапур не се меша и не зазема страна во тензиите меѓу САД и Кина. Дополнително Сингапур соработува и со другите земји во регионот, на билатерална, регионална или мултилатерална основа, како што се Индонезија, Малезија, Индија и Австралија, иако со некој од нив бил и во отворени вооружени судири во минатото (Индонезија). Она што дополнително го прави Сингапур, настојува да „ги седне“ на една маса сите фактори кои имаат интерес во регионот, а со цел намалувањето на тензиите и заканите.

6.2.4. СТРАТЕГИСКО ПАРТНЕРСТВО

Стратегиското партнерство е уште една опција која ја имаат малите држави во поглед на осигурување на безбедноста и сувереноста, а која согласно истражувањата во овој труд (и стратегиите за безбедност на малите држави во актуелните меѓународни односи) ќе биде анализирана во овој труд.

Како што е споменато погоре, малите држави имаат потреба од постојана комуникација, соработа и размена на добра со големите држави. Покрај економските аспекти на соработката (што влијаат на останатите димензии на безбедноста), од круцијално значење за малите држави е соработката од национално-безбедносен аспект, а заради одржување на сувереноста како одговор на надворешните закани, како и (во услови на постоење) намалување на внатрешните закани²⁴⁹. Стратегиското партнерство не препознава географска оддалеченост и може да биде воспоставено меѓу држави на различни страни на светот. Сепак, за одржување на партнерството потребно е да се има взаемен интерес меѓу државите, во спротивно, тоа не би било партнерство туку (како што

²⁴⁹ Најчесто (кај некои мали држави) како резултат на слаба економска моќ, недоволно успешен и функционален општествен и социјален систем и владеење на правото во државата, национални, етнички, верски и други разлики и подвоеност и слично;

погоре истакнато) приклучување на помалата и послабата држава кон појаката и поголемата.

Еден од примерите за стратегиското партнерство како опција за осигурување на безбедноста е Израел. Израел, наоѓајќи се географски во екстремно комплексна безбедносна средина на Блискиот исток, каде покрај националните и регионалните интереси се преплетуваат и глобалните интереси, ги одбира САД како стратегиски партнер за одржување на опстанокот. Конкретно, Израел е единствена земја во регионот на Блискиот исток со значително мнозинска еврејска популација (всушност Израел е единствена земја во светот со мнозинска еврејска популација), која во целост е обиколена со држави со мнозинско муслиманско население. Дополнително, Израел бил во војна и со сите држави во своето соседство. Наоѓајќи се во ваква средина, Израел воспоставува и одржува партнерство со САД во сите аспекти на животот, кое барем засега му помагаат да ја одржи својата независност и сувереност.

Од аспект на малите држави, стратегиското партнерство сепак не подразбира дека одбраниот партнер е единствениот со кој ќе се соработува. Израел покрај со САД, има воспоставено и одржува соработка (вклучително и одбранбена), со голем број на држави во светот. Од аспект на поголемиот партнер САД, географската позиција на Израел е од суштински интерес на САД за обезбедување на своето присуство и влијание во регионот на Блискиот исток.

Во целост, малите држави ја одбираат својата безбедносна и одбранбена политика, како и соодветно ги организираат своите безбедносни системи како резултат на сопствени карактеристики и перцепцијата за истите од самите себе, како и перцепцијата за нив од страна на другите држави, регионот и меѓународната заедница. Влијание за изборот имаат и регионот во кој лоцираат државите, односите на силите во истиот и глобалните интереси за државата и регионот. На изборот влијаат и стратегиски цели кон кои се посветени или сакаат да ги достигнат малите држави.

Ограничените персонални, демографски, економски и географски карактеристики на малите држави ги прават премногу ранливи и алтернативно, малите држави се приморани да изнаоѓаат национални и

меѓународни решенија за надминување на предизвиците и осигурување на сопствената безбедност и сувереност. Во тој контекст, малите држави планираат и организираат безбедносни капацитети и системи, како и воспоставуваат надворешна комуникација (политика) со релевантните фактори (регионални и глобални сили).

Оттука, безбедноста на малите држави и осигурувањето на безбедноста и суверенитетот е резултат на способноста на истите за успешно менаџирање на влијанието на целокупните внатрешни, надворешни и меѓународни фактори (и заканите, предизвиците и ризиците кои произлегуваат од нив), во насока на анулирање на присуството на објективна опасност по перцепираните вредности на општеството и државата, како постигнување на отсуство од страв дека тие вредности ќе бидат загрозени. Тука, воспоставениот меѓународен систем кој вика дека сите држави се еднакви и се неприкосновени елементи на истиот, не им е многу од помош на малите држави за исполнување на сопствените стратески цели (независност и сувереност).

Во насока на надминувања на предизвиците, малите држави се фокусираат на најмалку два фронта, односно на внатрешен и надворешен план. На внатрешен, тоа се мерките, постапките и активностите кои треба да се преземат на национално ниво за создавање на предуслови за исполнување на стратеските цели на малите држави. Тоа подразбира стабилен општествен систем во кој функционираат човековите права и слободи, и во кој економските и социјалните предизвици на населението се главните приоритети на државата, а што понатаму ќе придонесе кон хомогено и патриотски настроено население. Притоа треба да се внимава тие патриотски чувства да не ја преминат границата на патриотизам и да прераснат во национализам и шовинизам. На надворешен план, тоа се мерките, постапките и активностите кои треба да се преземат за исполнување на стратеските цели. Тоа подразбира успешна дипломатија и соработка на меѓународен план на начин кој ќе придонесе за исполнување на целите.

Изборот на начинот на достигнување на зацртаните цели на малите држави, безбедносната политика според која би се достигале овие цели и

организацјата на системот за безбедност за поддршка во исполнувањето на овие цели би требало да е исклучително и единствено одлука на самите мали држави. Дали тоа ќе биде неутралност, партнерство, сојузничтво или стратемиско балансирање е одлука на самата држава, а согласно реалното проценување и на можностите и на заканите.

Таков е и случајот на малите држави анализирани во овој труд, односно Швајцарија, Литванија, Сингапур и Израел. Како што е понапред наведено, истите одбрале безбедносна политика и организирале безбедносни системи со кој очекуваат да ги надминат (или во најмала рака да ги менаџираат) заканите и предизвиците.

7. ОСВРТ НА МАКЕДОНИЈА

Македонија²⁵⁰ го има „одбрано“ својот модел на осигурување на сопствената безбедност и сувереност уште во првите денови по „военото осамостојување“ (во мај 1992 година)²⁵¹, односно одбира да влезе во *сојуз со други држави*. Одлуката на државниот врв од 1992 година, во 1993 година со Резолуција ја официјализира Собранието на Република Македонија, со која Македонија ги искажува своите намери за членство во НАТО Алијансата. Иако првите чекори на приближување кон НАТО алијансата се направени уште во 1995 година, со приклучување на НАТО иницијативата Партнерство за мир²⁵², во годините што следат, а под влијание на бројни фактори, Македонија „руши“ рекорди²⁵³ на НАТО во нејзиниот пат до полноправно членство во Алијансата. Работејќи на исполнување на стандардите на оваа организација во сите сфери на општеството, вклучително и безбедносниот систем, денес (септември 2019 година), Република Македонија е во фаза на

²⁵⁰ Уставното име на Македонија на денот на прогласувањето на независноста во 1991 година е Република Македонија. Согласно условувањата од Република Грција за промена на името како предуслов за прием во НАТО, на ден 11 јануари 2019 година Собранието на Република Македонија ги гласа Уставните амандмани со кои се менува уставното име во Република Северна Македонија, а кои влегуваат во сила на 12 февруари 2019 година. Заради практичност и историска доследност (настаните опфатени во овој труд се случени кога државата се викаше Република Македонија), во овој труд ќе биде користено името Македонија, без назначување на уставното уредување на државата, исто како што се користени и имињата на другите држави анализирани во овој труд;

²⁵¹ ЈНА се повлекува од територијата на Македонија на 27 март 1992 година, а согласно договорот Глигоров – Ациќ од 15 февруари 1992 година. Од 28 март 1992 година, Македонија ја презема контролата над целата територија и го воспоставува својот суверенитет. На 18 мај 1992 година, Советот за безбедност на Република Македонија ја разгледува политичко-безбедносната состојба во земјата. Во насока на обезбедување на дополнителна гаранција за мирот, стабилноста и безбедноста во државата, Советот утврдува предлог да се покрене постапка за членство на Македонија во НАТО; *Трајан Гоцевски; Политичките и безбедносните услови во кои се формираше АРМ; Современа Македонска Одбрана, број 23, година XII, Скопје; Македонија; стр. 13-20;*

²⁵² НАТО го воспоставува Партнерството за мир (ПЗМ) во јануари 1994 година, со цел да ја зголеми стабилноста и безбедноста во Европа. Основните цели се подобрување на транспарентноста на националните одбранбени програми и воениот буџет, обезбедување демократска контрола врз националните вооружени сили и долгорочно развивање на националните сили на партнерите кои можат полесно да станат интероперативни со силите на НАТО-членките *Министерство за одбрана на Република Македонија; Партнерство за мир-Зајакнато и пооперативно партнерство; (http://www.mod.gov.mk/?page_id=5083&lang=mk);*

²⁵³ Во процесот на подготовки за членство во НАТО, Македонија подготвува дури 18 Годишни Национални Програми за Членство (ГНПЧ) во НАТО. Во историјата на НАТО, ниту една земја членка не поминала толку „долг пат“ до полноправно членство; *Министерство за одбрана на Република Македонија; ГНПЧ на Република Македонија во НАТО за 2017-2018 година; Скопје, Македонија; стр. 1;*

ратификација на договорот за полноправно членство на НАТО, кое се очекува да се случи на почетокот на 2020 година.

Како и секоја држава при одлучувањето за избор на моделот за осигурување на безбедноста и сувереноста, и Македонија во предвид ги зема внатрешните, надворешните и меѓународните околности-предизвици, такви какви што биле во временската рамка на одлучувањето. Во тој контекст, без намера за поддршка или критики на одлуката и изборот на Македонија од 1992 година за влегување во воено-политички сојуз, во продолжение ќе се направи осврт на предизвиците со кои се соочувала Македонија во годините на одлучување, како и ќе се направи кратка анализа дали другите можности за осигурување на безбедноста и сувереноста на малите држави истакнати погоре во текстот, биле апликативни за Македонија.

7.1. ПРЕДИЗВИЦИ НА МАКЕДОНИЈА ПРИ ИЗБОРОТ НА МОДЕЛОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА

ВНАТРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Македонија прогласува независност со бранот на разградување на поранешната Југословенска федерација во 1991 година, период кога речиси *повеќе од половината на територијата на тогашна Југославија е зафатена со војни*. Во овие вооружени конфликти, од една страна се федералните сили на Југославија-ЈНА, од друга страна се вооружените воени и паравоени формации на републиките од составот на поранешната федерација кои прогласија независност, Словенија и Хрватска. Со цел одбегнување на крвопролевање со кое веќе се соочуваат дел од поранешните републики на Федерацијата, Македонија одбира пат за мирно разградување од поранешната федерација, односно не презема никакви мерки, постапки и активности со кои би испровоцирала вооружен конфликт со неспоредливо појаките вооружени сили на ЈНА.

На воен план, и покрај прогласувањето на независноста во септември 1991 година, како и нормативно-правниот основ за организирање на сопствени вооружени сили согласно Уставот од ноември 1991 година, *Македонија донесува одлука за организирање на сопствени вооружени сили - Армија дури во февруари*

1992 година, со донесувањето на Законот за одбрана. Една од причините за истото (главната) е присуството на *федералните сили на тогашната ЈНА на територијата на Македонија* се до крајот на март 1992 година, односно присуството на традиционални закани од вооружен конфликт во Македонија (а што Македонија пробува да го одбегне)²⁵⁴. Дополнително, а земајќи ја предвид организацијата на системот за безбедност на Федерацијата, *Македонија* се соочува со ситуација во која и покрај релативниот број на персонал за одбрана на државата, *не располага со речиси никакво вооружување и техника* за истото. Конкретно, согласно организацијата на поранешниот безбедносен систем, целокупното вооружување и опрема за вооружените сили, резервниот состав на армијата и Територијалната одбрана (ТО), складирано е во магацините на активниот состав на ЈНА. Со други зборови, иако Македонската ТО располага со одредено количество на (првенствено пешадиско) вооружување, истата нема пристап до истото. *Како заклучок, Македонија има сериозен предизвик на обезбедување (и контрола) на сопствената територија.*

Етничката композиција на Република Македонија во времето на осамостојувањето е *мултинационална држава*, во која Македонската етничка заедница сочинува околу 70% од населението на Републиката. Останатиот дел припаѓа на другите етнички заедници, од кои најбројна е *Албанската етничка заедница (претставена со повеќе од 20% од населението²⁵⁵)*. Албанската етничка заедница не изразува целосна поддршка на независноста на Македонија уште од првите денови на патот на независноста, односно го бојкотира референдумот за самостојна Република Македонија кој се одржува на 8 септември 1991 година²⁵⁶. Со

²⁵⁴ Претседателство на СФРЈ донесува одлука со која ЈНА се овластува да употреби сила против републиките кои покажуваат сепаратизам. Во тој контекст, Македонија го донесува Законот за одбрана со почетокот на преговорите со ЈНА и СФРЈ за повлекување на ЈНА од територијата на Македонија во февруари 1992 година;

Трајан Гоцевски; Политичките и безбедносните услови во кои се формираше АРМ; Современа Македонска Одбрана, број 23, година XII, Скопје; Македонија; стр. 16-18;

²⁵⁵ Република Македонија; Државен завод за статистика; Статистички годишник на Република Македонија 2013; Население; Пописи; Население според припадноста кон етничка заедница, по пописи; стр. 58;

²⁵⁶ Политичките партии на Албанските етнички заедници застапени во Собранието на Република Македонија во 1991 година, повикуваат и го бојкотираат Референдумот за независност; (<https://akademik.mk/makedonija-odbezhuva-23-godini-nezavisnost-4/>);

други зборови, Македонија не е сигурна во кохезијата на сопствените граѓани, односно не е сигурна дали со евентуалното спротистивување на федералната власт и федералните вооружени сили, може да смета само на Македонската етничка заедница или и на другите етнички заедници (првенствено Албанската). Уште повеќе, несигурноста е дали со евентуалното отворање на „фронт“ против федералните сили, ќе се предизвика отворање на дополнителни внатрешни фронтови со етничките заедници.

Од економски аспект, Македонија како република во поранешната Југословенска федерација е една од најсиромашните републики. Конкретно, БДП по глава на жител во Македонија во 1989 година изнесува 10.891 САД долари, во Словенија 33.103 САД долари, а просекот за Југославија изнесува 16.820 САД долари²⁵⁷. Дополнително, производството и економијата во најголем дел се ориентирани кон останатите републики од федерацијата, така да со почетокот на војните на просторот на поранешна Југославија економијата и економската моќ на Македонија дополнително ослабува. Со почетокот на економските санкции кон Југославија (есента 1991 година), и така крвката економија на Македонија речиси доживува колапс²⁵⁸ и БДП по глава на жител во Македонија изнесува 2.355 САД долари. За споредба, БДП по глава на жител во ЕУ во 1991 година изнесува 16.420 САД долари. Како заклучок, Македонија нема економски капацитети за набавка на вооружување за спротиставување на федералните сили.

НАДВОРЕШНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Македонија во времето на прогласувањето на независност нема отворена и безусловна поддршка од ниту една од соседните држави, односно *има регионални предизвици речиси со сите држави во регионот*. Во целост, во времето на осамостојувањето на Македонија сите соседи од непосредното опкружување ги разгоруваат националистичките и експанзионистичките политики, гледајќи свој интерес во територијата, населението и името на Република Македонија.

²⁵⁷ Mills Kelly, "GDP in Yugoslavia: 1980-1989", *Making the History of 1989*, Item #671; The George Mason University, Roy Rosenzweig Center for History and New Media; Fairfax, Virginia, USA; (<http://chnm.gmu.edu/1989/items/show/671>);

²⁵⁸ Ана Марија Петровска, Марјан Николов; БДП – фетишот во Република Македонија; Центар за економски анализи; Скопје, Македонија, 2017; стр. 10;

Како „наследство“ од поранешната федерација, Македонија има меѓународно обележана и призната граница од својата западна, јужна и источна страна, но на север, со остатоците на тогашна Југославија (денес Србија и Косово), Македонија *нема меѓународно обележана и призната граница*²⁵⁹. Дополнително, тогашната големосрпска политика (во тоа време претставувана од Федералните власти на Југославија и ЈНА која веќе води вооружени операции во дел од поранешните републики на федерацијата), се заканува со воени операции и врз другите републики во случај на самопределување за независност. Паралелно, гради блиски односи со нашиот јужен сосед Грција и не ја признава независноста на Република Македонија²⁶⁰.

На исток, Република Бугарија ја признава независноста на Македонија, но не го признава Македонскиот јазик и Македонската етничка заедница²⁶¹.

На југ, Република Грција има проблеми со името на државата „Македонија“, инсистирајќи на промена на Уставното име, воведува трговско ембарго на Македонија како и го блокира меѓународното признавање на Република Македонија²⁶².

На запад, албанскиот фактор сè уште не е толку зајакнат, односно сеуште нема директни условувања и побарувања од Македонија, но нема ниту поддршка

²⁵⁹ На 14 јуни 1994 година, Војската на СРЈ навлегува на територијата на Македонија кај местото викано Чупино брдо, кај Крива Паланка. После интензивни дипломатски активности и со посредство на UNPROFOR, Војската на СРЈ се повлекува на 3 јули 1994 година;

²⁶⁰ Србија (тогаш СРЈ) ја признава Македонија дури во 1996 година, и покрај заедничкиот соживот во Југословенската федерација од околу 50 години. Србија (Српската православна Црква) сеуште не ја признава верската самостојноста на Македонската Православна Црква;

²⁶¹ Предизвиците со Бугарија се присутни и денес. Последната во редот на провокации е Декларацијата на Бугарскиот парламент од почетокот на октомври 2019 година, со која директно се меша во внатрешните работи на Македонија, а напредувањето во преговорите на Македонија со ЕУ го условува со (меѓу другото) бришење на Македонскиот јазик од сите официјални документи на ЕУ, бришење на терминот „бугарски фашистички окупатор“ и слично;

²⁶² Грција воспоставува бројни блокади и ембарга на Македонија уште од самиот почеток на нејзината независност, како што е признавањето од страна на ЕЗ во 1991/1992 година, зачленувањето во ООН под уставното и име и конечно, како резултат на политичките блокади од страна на Грција за членство на Македонија во НАТО, Македонија во 2019 година го менува уставното име;

на независноста на Македонија²⁶³. Конкретно, на повидок е експанзија и продор на албанскиот фактор во Македонија²⁶⁴, поддржан од соседните Албанија и Косово. Во тој контекст е и бојкотот на референдумот за независност на Македонија од страна на Албанците, споменат погоре.

Паралелно, а земајќи ја предвид геостратешката локација на Македонија на Балканот и Балканот во целост на Евроазиската мапа, во регионот се преплетуваат и интересите на големите сили и други фактори на меѓународната сцена. Притоа, отворена (или прикриена) поддршка, од еден или друг центар на моќ, добиваат речиси сите страни вклучени во конфликтите во поранешна Југославија, при што не е заобиколена ниту Македонија, односно етникумите во Македонија, политичките партии и организациите во Македонија. Иако во периодот на осамостојување на Македонија такаречено постои само една „светска“ сила, односно САД, и тогашната Заедница на Независни Држави предводена од Русија (подоцна Руска Федерација), настојува да оствари влијание на Балканот, вклучително и во Република Македонија. Во тоа време, Федералните сили на Југославија интензивно комуницираат со Москва, со цел изнаоѓање на решение (и поддршка) за задржување на федерацијата, без да ги земат интересите на членките на федерацијата. Дополнително, прилика добиваат и економски појаките исламски држави, кои се појавуваат како „заштитници“ на Исламот на територијата на Балканот.

МЕЃУНАРОДНИ ПРЕДИЗВИЦИ

Од меѓународен аспект, Македонија се соочува со меѓународни ембарга и блокади уште пред да прогласи независност во септември 1991 година. Конкретно, како резултат на воените конфликти во Словенија и Хрватска кои започнуваат во јуни 1991 година, во јули 1991 година Европската заедница (ЕЗ) воведува ембарго

²⁶³ Албанците во Македонија го бојкотираат Референдумот за независност на Македонија на 8 септември 1991 година, а Македонија и Албанија воспоставуваат дипломатски односи дури во првата половина на 1993 година, при што Албанија ја препознава Македонија под привремената референца ФИРОМ, а не со уставното име;

²⁶⁴ Подоцна, во 2001 година, албанската паравоена формација ОНА започнува вооружен конфликт во Македонија, кој трае од јануари до ноември;

на трговија со вооружување²⁶⁵. Подоцна, во септември 1991 година слично ембарго воведува и ООН²⁶⁶. Со ембаргата е опфатена целата територија на тогашна Југославија, односно сите републики вклучително и Република Македонија, иако во Македонија не се регистрирани никакви вооружени престрелки. На економски план, ЕЗ дополнително воведува и економски блокади во ноември 1991 година, ембарго на текстил и текстилни производи. Ембаргото повторно се однесува на територијата на цела Југославија. И на политички план меѓународната активност на штотоку формираната Република Македонија не е ништо подобра, односно нејзино меѓународно признавање во најголем случај е блокирано од страна на Република Грција. На барањето на Македонија за признавање на нејзината независност од декември 1991 година, ЕЗ одбива да ја признае независноста на Македонија и поставува дополнителни услови. Конкретно, таканаречената Бадинтерова комисија²⁶⁷ на ЕЗ во декември 1991 година побарува дополнителни информации за Уставот на Македонија, преписка која завршува со промена на уставот на Македонија во јануари 1992 година. Сепак, и покрај промената на Уставот, Европската заедница не дава поддршка на независноста на Македонија²⁶⁸. Со тоа, пропаѓа надежта на Македонија за признавање од страна на ЕЗ, организација која (во тоа време) обединува 12 земји европски земји и која би била сериозен поттик на меѓународното признавање на Македонија. Дополнително,

²⁶⁵ Stockholm International Peace Research Institute; SIPRI databases/Arms embargoes; EU arms embargo on the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia; (<https://www.sipri.org>);

²⁶⁶ Со Резолуција 713 на Советот за безбедност на ООН; *Исто*;

²⁶⁷ Во август 1991 година, Советот на министри на Европската заедница формира Арбитражна комисија за Југославија, со задача подготовка на правни мислења поврзани со СФР Југославија и поранешните републики-членки на Федерацијата. Комисијата е предводена од Robert Badinter, француски правник и политичар, по кого и го добива името оваа комисија;

²⁶⁸ И покрај позитивното мислење на Бадинтеровата комисија за Македонија (после промените на Уставот во јануари 1992 година), Министерскиот совет на ЕЗ во јануари 1992 година не донесува позитивно мислење за признавање на независноста на Македонија. На Самитот на ЕЗ во Лисабон во јуни 1992 година, Министерскиот совет на ЕЗ донесува Декларација за поранешна Југославија (Лисабонска Декларација), во која за Република Македонија (која сеуште ја третира како составен дел на СФРЈ) се повикува да се почитува неповредливоста на територијалниот интегритет. Нејзиното меѓународно признавање го условува со промена на името и во новото име да не биде содржан зборот „Македонија“ или пак придавка од тој збор. Дури на Министерскиот совет во декември 1992 година одлучува проблемот на меѓународно признавање на Република Македонија да се пренесе на органите на ООН. Притоа Република Македонија е ословувана како „Поранешна југословенска Република Македонија“;

Македонија нема речиси никакви капацитети за сопствено меѓународно презентирање, односно нема распространета дипломатска мрежа и не е членка на меѓународните организации.

Од погоре истакнатото може да се заклучи дека Македонија во времето на сопственото осамостојување и изборот на моделот за осигурување на сопствената безбедност и сувереност се соочува со исклучително комплексни закани од повеќе аспекти. Македонија се соочувала со традиционални закани од воена агресија (првенствено од дотогаш заедничката ЈНА), а воедно не располага ниту со воени капацитети, ниту пак со економска моќ да ги изгради тие воени капацитети во (краток) разумен временски рок за да ја осигура независноста и сувереноста. Дополнително, се соочува и со нетрадиционални закани и обиди за разградување како од страна на соседните држави и други меѓународни фактори, така и од сопствената внатрешност. Во тој контекст, разбирлив е изборот на Македонија за влегување во сојуз со други држави, односно НАТО, при што на НАТО гледа како на гарант на сопствената безбедност и сувереност.

Сепак, прашањето кое овде се поставува не е дали Македонија го избрала вистинскиот модел за осигурување на сопствената безбедност и сувереност, а согласно условите и предизвиците во временската рамка кога го направила изборот, туку дали можела или имала можност да избере друг модел за осигурување на безбедноста и сувереноста. Земајќи ги предвид анализите на безбедносните системи на малите држави анализирани во овој труд, како и можностите за осигурување на безбедноста и сувереноста на малите држави кои произлегоа како резултат на анализите и теоријата која ја обработува оваа проблематика, може да го констатираме следното:

7.2. АНАЛИЗА НА МОЖНОСТИТЕ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА МАКЕДОНИЈА

НЕУТРАЛНОСТ

Како крајно позитивна опција од безбедносен аспект која во основа повикува на ненасилство, а со што со сигурност придонесува кон глобалниот мир и

безбедност, е опција која изискува сериозни финансиски импликации за државите од една страна, како и други предуслови кои не се под контрола на самите држави од друга страна. Со други зборови, државите кои ја одбираат оваа опција во најмала рака треба да имаат „подршка“ за изборот од (првенствено) соседните држави, понатаму големите светски сили и на крај, меѓународниот фактор во целост. Во тој контекст, неутралноста засега и во „историското наследство“ на државата и нејзиниот меѓународен авторитет, односно изборот на овој модел на осигурување на безбедноста и сувереноста не секогаш е индивидуален избор на самата држава. Дополнително, изборот на овој модел подразбира дека државата треба да изгради и да одржува капацитативни вооружени и безбедносни сили способни самостално да се спротистават на сите закани на денешницата, внатрешни, надворешни и меѓународни, а што побарува сериозни финансиски капацитети, односно економска моќ на државата.

Македонија во моментот на осамостојувањето и изборот на моделот за осигурување на сопствената безбедност и сувереност (а за воља на вистината ниту денес), не исполнува ниту еден од примарните услови за неутралност.

БАЛАНСИРАНА СОРАБОТКА

Како можност за осигурување на безбедноста и сувереноста, првенствено побарува постоење на интереси на големите сили за државата која сака да воспостави балансирана соработка или регионот во кој се наоѓа таа држава. Во 1991/1992 година, годините на прогласувањето на независноста и моделирањето на безбедносната политика на Македонија, постои голем интерес на меѓународната заедница и големите сили за Балканот и Македонија, но во тој период така речено постои само една светска сила, односно САД. Влијанието на денешната Руска федерација како опонент на САД било минорно и незначително, а Кина (како денешна економска сила) била далеку од тоа што е денес. Индивидуални интереси имале и западните сили (како ОК, Германија и Франција кои се членки на ЕЗ во тоа време), како и богатите заливски држави (како Саудиска Арабија), но ниту една од овие сили немала капацитети да се „спротистави“ на одлуките на ЕЗ или САД. Оттука, Македонија практично немала ни можност да размислува за овој модел на осигурување на сопствената безбедност, односно балансирана соработка.

Дополнително, балансираната соработка побарува и сериозни капацитети на државата (економски, воени и персонални) за да би евентуално можела да балансира.

Во периодот кога Македонија се осамостојува и одлучува за моделот на осигурување на сопствената безбедност и сувереност, на меѓународната сцена има само една суперсила - САД. Во тој контекст, и покрај стратешката геополитичка позиција на Балканот и интересите на другите држави за регионот, нема „натпревар“ на големите сили во регионот, односно никој нема капацитети да се спротистави на тогашната светска сила. Дополнително, Македонија во тој период не располага со капацитети (економски, воени и персонални), со кои би евентуално можела да си дозволи „балансирање“ со меѓународните фактори (а што не е многу различно ниту денес).

СТРАТЕГИСКО ПАРТНЕРСТВО

Како предуслов ги има заедничките интереси на државите кои воспоставуваат стратешко партнерство. Стратешкото партнерство вообичаено функционира до оној момент до кога постои взаемен интерес на партнерите. Во ситуацијата на Македонија, Македонија како еден од партнерите во потенцијално стратешко партнерство има свои интереси, односно осигурување на сопствената безбедност и независност. Сепак, Македонија нема што многу „да му понуди“ на „потенцијалниот партнер“ освен сопствената територија, односно својата стратешката геополитичка позиција, што подразбира дека потенцијалниот партнер требало да е заинтересиран за геополитичката позиција на Македонија. Дополнително, со оглед на недостатоците на Македонија, интересот на Македонија е идниот партнер да е „капацитативен“ и да ги „надополни“ недостатоците на Македонија, односно светски фактор и воена сила. Како што е погоре истакнато, единствената светска сила во тие години е САД и САД има интереси за регионот на Балканот и Македонија.

Стратешкото партнерство со САД во тоа време би бил одговор на интересите и предизвици на Македонија.

Согледувајќи ја целокупната безбедносна состојба во државата, регионот и глобално, односно внатрешните, надворешните и меѓународните предизвици, како и расположливите опции за избор на осигурување на безбедноста и територијалниот интегритет во 1991/1992 година, Македонија одбира да постане членка на (тогаш, а и денес) најмоќниот воено-политички сојуз, НАТО алијансата. Паралелно, Македонија непрекинато одржува и блиски односи со САД, САД во 2004 година ја признава Македонија под нејзиното уставно име, САД е континуиран поддржувач на Евроатланската интеграција на Македонија²⁶⁹ и во 2008 година, САД и Македонија воспоставуваат стратезиско партнерство.

Од денешен аспект, а земајќи ги предвид кризите со кои се соочува Македонија во годините што следат после прогласувањето на независноста (економски, воени и политички), актуелната безбедносна состојба и заканите присутни во регионот на Балканот и Македонија, како и економската моќ на Македонија, се чини дека Македонија во 1992 година направила објективен и реален избор за осигурување на сопствената безбедност и сувереност.

Во поддршка на овој заклучок е фактот дека за целиот период на постоење, Македонија се соочува со „големодржавни политики“ и „историски наследства“ искажани од соседните земји и со поддршка на дел од граѓаните на Македонија, попатени дури и со вооружени конфликти.

Под влијание на разни внатрешни и надворешни фактори, Македонија не успева да достигне економска моќ за изградба на сопствени високо технолошки опремени и подготвени безбедносни капацитети (вооружени сили, полициски сили и разузнавачка заедница)²⁷⁰, со кои би можела да размислува за друг модел на

²⁶⁹ САД-Јадранската иницијатива е основана во 2003 година (меѓу другото) со цел поддршка од страна на САД и заеднички и координирани активности за што побрзо исполнување на критериумите и стандардите на НАТО на земјите членки на иницијативата и аспиранти за НАТО, Македонија, Албанија и Хрватска. Во 2009 година кон иницијативата се приклучуваат и Црна Гора и Босна и Херцеговина;

²⁷⁰ Издатоците за одбраната во Македонија речиси континуирано изнесуваат околу 1% БДП, односно 0,96% во 2016, 0,99% во 2017 и 1,19% во 2018 година. Согласно преземените обврски како идна полноправна членка на НАТО, плановите на Македонија се зголемување на Буџетот на одбраната на ниво од 2% од БДП во 2024 година, а согласно побарувањата на НАТО до сите земји членки;

осигурување на сопствената безбедност и сувереност, односно безбедносни капацитети кои во најмала рака би имала целосна контрола на сопствениот копнен и воздушен простор и евентуално би биле надмоќни во однос на земјите во регионот.

7.3. АКТУЕЛНИ ЗАКАНИ И ПРЕДИЗВИЦИ НА МАКЕДОНИЈА

Денес, Македонија не се соочува со традиционални закани по независноста и сувереноста, односно оценките говорат дека иако односите на Балканот се и понатаму чувствителни, веројатноста од конвенционални вооружени конфликти е малку веројатна²⁷¹. Една од причините за истото е фактот што државите во опкружувањето или се исто така членки на организацијата кон која се стреми Македонија – НАТО, или имаат Евроатланска или Европска агенда.

Сепак, разликите од национален, етнички или верски карактер на Балканот, спротивставените интереси и цели во регионот и глобално, дополнително зајакнати со хибридните закани, имаат потенцијал да постанат предизвик за безбедноста и стабилноста на Македонија.

За жал, Македонија сеуште се соочува со предизвици на нормализација на односите со соседите, како и влијанијата на светски центри на моќ. Во тој контекст, закана за националната безбедност на Македонија се политичките и економски активности на државни и недржавни актери во комбинација со неконвенционални дејства, психолошки и сајбер напади, кои можат да доведат до поларизација на општеството, односно перцепција на несигурност, недоверба и поделби меѓу граѓаните и различните етнички и верски заедници во Македонија²⁷².

Закани за Македонија произведуваат и случувањата на меѓународната сцена и последиците кои може да ги почувствува Македонија од тие случувања. Во таа смисла, тероризмот како глобален проблем, односно криминалните групи и поединци (екстремисти, странски борци или повратниците од светските воени жаришта во регионот), претставуваат сериозна закана и веројатен

²⁷¹ Република Македонија; Министерство за одбрана; Стратегиски одбранбен преглед 2018 на Република Македонија, Кон членството во НАТО и „Идни вооружени сили 2028“; Скопје, Македонија; 2018; стр. 9;
Министерство за одбрана на Република Македонија; (<http://morm.gov.mk>);

²⁷² Исто; стр. 10-14;

дестабилизирачки фактор за Македонија. Слично е и со економските и енергетските кризи, како и последиците од технолошкиот развој и потенцијални катастрофи (природни или вештачки) и пандемии.

Конечно, глобалните промени и економската нееднаквост на државите, директно влијае и на миграцијата на населението, каде Македонија се соочува со двоен ризик, како транзит рута на мигрантите од Блискиот Исток и Азија кон Западна Европа, како и земја од која потекнуваат мигрантите, односно „земја која се иселува“. Додека миграциските текови низ територијата на Македонија, самостално или со поддршка на партнерските земји или меѓународните организации може да се менаџира, Македонија може да се соочи со демографски промени, како и со реални закани од недостаток од персонални капацитети за нормално функционирање на општеството и безбедносниот систем, доколку трендот на иселување од Македонија продолжи и во наредните години²⁷³.

Во целост, одбирајќи го моделот на колективна безбедност, Македонија гради безбедносен систем и безбедносни капацитети согласно принципите, целите и задачите на организацијата кон која се стреми – НАТО, односно сили кои ќе бидат компатабилни и интероперативни како дел од заедничката колективна одбрана, менаџирањето на кризите и кооперативната безбедност на НАТО. Согласно основните принципи на кои почива НАТО (член 5 од Северноатланскиот Договор од 1949 година²⁷⁴), може да се каже дека Македонија има „право“ да се чувствува безбедна по прашањата што се однесува на нејзината сувереност.

Истовремено, Македонија денес не ни гради и не одржува капацитети за справување со сите закани и предизвици на денешницата. Согласно принципите на НАТО за споделување на обврските и предизвиците на сите земји членки,

²⁷³ Според Еуростат (Агенцијата за статистика при Европската Унија), од 1998 година до 2011 година имигрирале 230 илјади млади луѓе од Македонија. Според агенциите кои посредуваат за работа во странство, студии во странство и граѓанските асоцијации кои се занимаваат со социоекономските прашања во Македонија, бројот на иселени од Македонија е далеку поголем;

²⁷⁴ Согласно член 5 од Договорот, вооружен напад на една земја членка на НАТО е напад на сите земји членки. Во таа насока, загрозување на безбедноста на Македонија ќе подразбира загрозување на безбедноста на НАТО Алијансата и сите земји членки на Алијансата, во рамките на нивните можности, ќе ја поддржат Македонија за воспоставување на мир и безбедност;

Македонија се потпира на капацитетите на земјите членки на НАТО за осигурување на сопствената безбедност и сувереност, истовремено заштедувајќи сериозни финансиски средства²⁷⁵.

Сепак, ниту членството во НАТО ниту пак членството во Европската унија (како уште една стратедиска цел на Македонија), нема да решат сите закани со кои се соочува Македонија, а некои од нив можат да постанат и „животозагрозувачки“. Заканите од иселување на населението од Македонија консеквентно може да доведе до измена на демографската слика на државата и до недостаток на персонални капацитети за реализација на општествените и државните задолженија (вклучително и осигурување на сопствената територија), а доколку општеството не преземе соодветни мерки за стимулирање на населението и запирање на овој тренд. Тука нема да можат да помогнат ниту НАТО ниту ЕУ (и покрај очекувањата за економски раст на државата со полноправното членство во овие организации), туку за тоа се потребни капацитативни национални структури, потребно е целосна демократизација на општеството и економски раст што е можно поскоро, потребно е знаење и посветеност.

²⁷⁵ Таков пример е одбраната на воздушниот простор на Македонија, дел од основниот елемент кога се зборува за државноста, односно контрола на територијата на државата. На 30 септември 2019 година, Министерството за одбрана на Република Северна Македонија и Министерството за национална одбрана на Република Грција потпишуваат Технички аранжман за надзор на воздушниот простор. Аранжманот претставува официјализирање на мисијата „Air – policing“, а ќе се реализира во координација со НАТО. Тоа со поедноставни зборови значи дека Грција ќе патролира и ќе го штити воздушниот простор на Македонија; Министерство за одбрана на Република Македонија; Потпишан Техничкиот аранжман за надзор на воздушниот простор; 30.09.2019; (<http://www.mod.gov.mk/?mainnews=potpisan-tehnickiot-aranzman-za-nadzor-na-vozdusniot-prostor&lang=mk>);

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Baldur Thorhallsson; Studying small states: A review, Small States & Territories, Vol. 1, No. 1; Islands and Small States Institute; University of Malta, Malta; 2018;
2. Carlyle A. Thayer; The Five Power Defence Arrangements: The Quiet Achiever; The Institute for Regional Security, Security Challenges Journal, Security Challenges Archive-Issues 2007, Security Challenges Vol. 3, No. 1; Canberra, Australia; 2007;
3. Charles D. Freilich; National Security Decision-Making in Israel: Processes, Pathologies, and Strengths; Middle East Journal, Volume 60, No. 4; Middle East Institute; Washington D.C., USA; 2006;
4. Chau Pak Kwan, Systems of Government in Some Foreign Countries: Singapore; Research and Library Services Division, Legislative Council Secretariat; Hong Kong; 2000;
5. Claude Bonard; The Cornerstones of the Swiss Security Policy; College of Business and Entrepreneurship, Department of National Security; Journal Ante Portas/Security Studies Vol. 2/2016; Ostrowiec Świętokrzyski, Poland, 2016;
6. Conall Devaney, Eva-Maria Poptcheva; At a glance, Changed rules for qualified majority voting in the Council of the EU; European Parliament, European Parliamentary Research Service; 2014;
7. Cowards Tom; Defining the category of “small” state; Journal of International Development, Development Studies Association; London, UK; 2002;
8. Dan Meridor and Ron Eldadi; Israel’s National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later; Institute for National Security Studies, Tel Aviv University, Memorandum No. 187; 2019;
9. David A. Baldwin; The Concept of security; British International Studies Association, Review of International Studies, Vol. 23; Princeton University; New Jersey, USA; 1997;
10. Deborah Housen-Couriel; National Cyber Security Organization: ISRAEL; NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence; Tallinn, Estonia; 2017;
11. Detering Terror, How Israel Confronts the Next Generation of Threats; Special Report-English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces; Belfer Center for Science and International Affairs; Harvard Kennedy School, Cambridge, Massachusetts; USA; 2016;
12. European Commision; Publication: The European Union, What it is and what it does European Commission; Directorate General for Communication; Editorial Service & Targeted Outreach, Brussels, Belgium;
13. Hans Günter Brauch; Security threats, challenges, vulnerability and risks; International security, peace, development and environment, Vol. I; Otto-Suhr Institute for Political Science, Free University of Berlin, Germany; Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS); Berlin, Germany;

14. Iver B. Neumann, Sieglinde Gstöhl; Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations; Working Paper 1-2004; Centre for Small State Studies, Institute of International Affairs, University of Iceland; Reykjavik, Iceland; 2004;
15. Jeremy M. Sharp; Foreign Aid to Israel; U.S. Congressional Research Service - RL33222; Washington D.C. USA; 2019;
16. Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations in Brief, Congressional research service - R44245, Version 61, Updated; Washington D.C. – USA; 2019;
17. Jim Zanotti; Israel: Background and U.S. Relations; US Congressional Research Service; Washington D.C. USA; 2018;
18. Kyle Lascurettes; The Concert of Europe and Great-Power Governance Today; What Can the Order of 19th-Century Europe Teach Policymakers About International Order in the 21st Century?; RAND Corporation; Santa Monica; USA; 2017;
19. Luís Moita; A critical review on the consensus around the Westphalian system; e-journal of International Relations, Vol.3, No.2; Observatório de Relações Exteriores; Lisboa, Portugal; 2012;
20. Lynn Kuok; The U.S.-Singapore Partnership: A Critical Element of U.S. Engagement and Stability in the Asia-Pacific; The Brookings Institution; Order from Chaos-Foreign Policy in a Troubled World; Asian Alliances Working Paper Series, Paper 6; 2016;
21. Margriet Drent, Rosa Dinnissen, Bibi van Ginkel, Hans Hogeboom, Kees Homan; The relationship between external and internal security; Netherlands Institute of International Relations Clingendael; 2015;
22. Matthias Maass; Small States as 'Small Countries and 'Little States; Paper presented at the 2008 ISA Annual Convention, San Francisco, USA; National University of Singapore; Singapore; 2008;
23. Matthias Maass; The Elusive definition of Small States; Palgrave Macmillan, An article in International Politics, Vol. 46, No. 1; 2009;
24. Meir Elran, Gabi Sheffer; Military Service in Israel: Challenges and Ramifications; The Institute for National Security Studies, Tel Aviv University, Memorandum 159; Tel Aviv, Israel; 2016;
25. Michael Vaughan; After Westphalia, whither the nation state, its people and its governmental institutions?; The Post-Westphalian State, Paper for presentation at the International Studies Association Asia-Pacific Regional Conference 2011; School of Political Science & International Studies; The University of Queensland; Australia; 2011;
26. Mills Kelly, "GDP in Yugoslavia: 1980-1989", Making the History of 1989, Item #671; The George Mason University, Roy Rosenzweig Center for History and New Media; Fairfax, Virginia, USA;

27. National Threat Assessment 2019; State Security Department of the Republic of Lithuania, Second Investigation Department-Ministry of National Defence Republic of Lithuania; Vilnius, 2019;
28. OSCE; Information Exchange on the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security-Response by the Delegation of Switzerland to the Questionnaire; Organization for Security and Co-operation in Europe; Vienna; 2019;
29. OSCE; Permanent Mission of the Republic of Lithuania to the International Organizations in Vienna; Response by the Delegation of Lithuania to the Questionnaire on the Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security; 2019;
30. Parliament of Singapore, Fact Sheet; Legislative Council of the Hong Kong Special Administrative Region of the Peoples Republic of China; Research Office, Legislative Council Secretariat; FSC23/15-16; Hong Kong; China; 2016;
31. Petar Kurečić; Problematika definiranja malih država; Hrvatski Geografski Glasnik, Vol. 74, No. 2; 2012;
32. Singapore Cyber Landscape 2018; Cyber Security Agency of Singapore; Singapore; 2019;
33. Singapore's Ministry of Home Affairs; Singapore Terrorism Threat Assessment Report 2019;
34. Singapore's Ministry of Home Affairs; Singapore Terrorism Threat Assessment Report 2019; Annex A;
35. Stephen McGlinchey (edited by), Shazelina Z. Abidin; International Relations (International Organisations); E-International Relations Publishing; Bristol, England; 2017;
36. Swiss Confederation, Federal Intelligence Service-FIS; Swidderland's Security 2019, Situation Report of the Federal Intelligence Service; Bern; 2019;
37. The Supreme Court Of Israel, The Ministry of Aliyah and Immigrant Absorption; The Judicial System; Information for New Immigrants, A joint project of the Supreme Court and the Ministry of Aliyah and Immigrant Absorption; 2014;
38. The Commonwealth Secretariat; Small States-Economic Review and basic Statistics, Vol. 18; The Comonwealth; London, UK; 2015;
39. United Nations; Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session, Draft articles on the responsibility of international organizations, with commentaries; 2011;
40. World Bank Group; World Bank Group Engagement with Small States: Taking Stock Operations Policy and Country Services; The World Bank; Washington D.C., USA; 2016;
41. Wolf Linder, Andrea Iff; Swiss Political System; Federal Department of Foreign Affairs-FDFA; Examples: The popular vote on the membership of the European Economic Area (EEA) n The bilateral treaties between Switzerland and the European union; Bern, Switzerland; 2011;

42. Yoichiro Sato; Perceptions of Transnational Security Threats in Malaysia and Singapore, Chapter: Windows of Cooperative Opportunities for the United States; Daniel K. Inouye, Asia-Pacific Center for Security Studies (APCSS), Honolulu, Hawaii; 2010;
43. Ана Марија Петровска, Марјан Николов; БДП – фетишот во Република Македонија; Центар за економски анализи; Скопје, Македонија, 2017;
44. Драгана Трифковић; Неутралност Србије и будући војно-безбедносни изазови; Демистификација неутралности, Излагање на Конференцији ОДКБ „Нови безбедносни изазови у Европи и Евроазији и улога Србије; Центар за геостратешке студије; Белград, 2018;
45. Иван Ранчић, Олга Зорић, Хатица Бериша; Неутралност и Србија; Војно Дело 2/2019; Београд, Србија; 2019;
46. Министерство за одбрана на Република Македонија; ГНПЧ на Република Македонија во НАТО за 2017-2018 година; Скопје, Македонија;
47. Република Македонија; Државен завод за статистика; Статистички годишник на Република Македонија 2013; Население; Пописи; Население според припадноста кон етничка заедница, по пописи;
48. Трајан Гоцевски; Политичките и безбедносните услови во кои се формираше АРМ; Современа Македонска Одбрана, број 23, година XII, Скопје; Македонија;
49. A brief history of Singapore; University of Canterbury; Christchurch, New Zealand; (<http://www.geog.canterbury.ac.nz/cgta/pdfs/Histsing.pdf>);
50. Center for European Studies (2019); “What is the EU? Extension: What are International Organizations?”; EU Learning: An educational website about the European Union, general editor, Joan DeBardeleben, Carleton University; Ottawa, Canada; Retrived: 15.10.2019; <https://carleton.ca/ces/eulearning/introduction/what-is-the-eu/extension-what-are-international-organizations/>);
51. ETH Zurich, Department of Humanities, Social and Political Sciences, Center for Security Studies; Singapore and the US: Security Partners, Not Allies; 2013; (<https://ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/articles/article.html/168339>)
52. Federation of American Scientist; (<https://fas.org/irp/world/israel/mossad/index.html>);
53. Australian Government; Department of Defense; Australia-Singapore Military Training Initiative; (<https://www.defence.gov.au/Initiatives/ASMTI/>);
54. Australian Government; Department of Foreign Affairs and Trade; Singapore; Singapore Country Brief; Bilateral Relations; (<https://dfat.gov.au/geo/singapore/Pages/singapore-country-brief.aspx>);

55. Australian Government; Department of Foreign Affairs and Trade; Singapore; Joint declaration by the Prime Ministers of Australia and Singapore on a Comprehensive Strategic Partnership; (<https://dfat.gov.au/geo/singapore/Pages/joint-declaration-on-a-csp.aspx>);
56. CIA, The World Fact book, Botswana; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>);
57. CIA, The World Fact book, Kuwait; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ku.html>);
58. CIA, The World Fact book, Nigeria; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>);
59. CIA, The World Fact book, Qatar; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html>);
60. CIA, The World Fact book; Malta; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mt.html>);
61. CIA, The World Fact book; Mongolia; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html>)
62. CIA, The World Fact book; New Caledonia; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nc.html>);
63. CIA, The World Fact book; Singapore; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sn.html>);
64. CIA; The World Factbook; Estonia; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>);
65. CIA; The World Factbook; Israel; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>);
66. CIA; The World Factbook; Lithuania; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html>);
67. CIA; The World Factbook; Switzerland; (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sz.html>);
68. Department of statistic of Singapore; Population; 2019; (<https://www.singstat.gov.sg/modules/infographics/population>);
69. European Union; European Parliament; (<https://www.europarl.europa.eu/portal/en>);
70. Israel Defense Forces; Military Intelligence Directorate; (<https://www.idf.il/en/minisites/military-intelligence-directorate/>);
71. Israel Ministry of Foreign Affairs; Diplomatic Relations of Israel around the World; (<https://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/Maps/Pages/Diplomatic-Relations-of-Israel-around-the-World.aspx>);
72. Israel Ministry of Foreign Affairs; <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2018/Pages/-PM-Netanyahu-presents-2030-Security-Concept-to-the-Cabinet-15-August-20180816-2202.aspx>);

73. Israel Police; Structure;
(https://www.police.gov.il/english_contentPage.aspx?pid=4);
74. Israel; Ministry of Foreign Affairs; (<https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/1999/Pages/FOCUS%20on%20Israel-%20The%20Knesset.aspx>);
75. Israeli Defence Forces; The 5 major threats facing Israel;
(<https://www.idf.il/en/articles/terror-and-threats/the-5-major-threats-facing-israel/>);
76. Israeli Defense Forces, Manpower Directorate;
(<https://www.idf.il/en/minisites/manpower-directorate/https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/systemfiles/memo159.pdf>);
77. Israeli Defense Forces; The 5 Major Threats Facing Israel; The Gaza Strip: Rebuilding Terror; (<https://www.idf.il/en/articles/terror-and-threats/the-5-major-threats-facing-israel/>);
78. Israeli Defense Forces; Who we are; Our mission; (<https://www.idf.il/en/who-we-are/>);
79. Israeli Ministry of Foreign Affairs, Acquisition of Israeli Nationality;
(<https://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/pages/acquisition%20of%20israeli%20nationality.aspx>);
80. Israeli Secret Intelligence Service-MOSAD;
(<https://www.mossad.gov.il/eng/about/Pages/default.aspx>);
81. Lithuanian Armed Forces; Military Service;
(https://kariuomene.kam.lt/en/military_service.html);
82. Lithuanian Armed Forces; Navy;
(https://kariuomene.kam.lt/en/structure_1469/naval_force.html);
83. Ministry of Foreign Affairs of Republic of Lithuania; Lithuania's Security Policy; 2017; (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/lithuanias-security-policy>);
84. Ministry of Foreign Affairs of Republic of Lithuania; Programme of the Government of the Republic of Lithuania (Foreign Policy part); 2016; точки: 295-328; (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/key-foreign-policy-documents/programme-of-the-government-of-the-republic-of-lithuania-foreign-policy-part>);
85. NATO; Allied Air Command Ramstein; NATO Air Policing;
(<https://ac.nato.int/page5931922/-nato-air-policing>);
86. NATO; NATO's Enhanced Forward Presence, Factsheet; стр. 1-2;
(https://shape.nato.int/resources/site16187/General/factsheets/factsheet_efp_en.pdf);
87. North Atlantic Treaty Organization - NATO; Consensus decision-making at NATO; (https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49178.htm);

88. Parliament of Singapore, The Cabinet; (<https://www.parliament.gov.sg/about-us/structure/the-cabinet>);
89. President of the Republic of Lithuania; Presidential Functions; (<https://www.lrp.lt/en/institution/presidential-functions/20800>);
90. Prime Minister's Office, Singapore; Changes to Cabinet and Other Appointments (Apr 2019); (<https://www.pmo.gov.sg/Newsroom/Changes-to-Cabinet-and-Other-Appointments-Apr-2019>);
91. Republic of Lithuania; Judicial System; (<https://rm.coe.int/judicial-system-of-the-republic-of-lithuania/1680790293>);
92. Republic of Lithuania; Judicial System; (<https://rm.coe.int/judicial-system-of-the-republic-of-lithuania/1680790293>);
93. Republic Of Singapore; Budget 2019 - Building A Strong, United Singapore; (https://www.singaporebudget.gov.sg/docs/default-source/budget_2019/download/pdf/fy2019_budget_statement.pdf);
94. Singapore Government; Ministry of Foreign Affairs; Foreign Policy; International Issues; Small States; (<https://www.mfa.gov.sg/SINGAPORES-FOREIGN-POLICY/International-Issues/Small-States>);
95. Singapore Government; National Security Coordination Secretariat; (<https://www.nscs.gov.sg/index.html#abt>);
96. Singapore Government; Ministry of Defence; Total Defence; (<https://www.mindef.gov.sg/web/portal/mindef/defence-matters/defence-topic/defence-topic-detail/total-defence>);
97. Singapore Government; Ministry of Home Affairs; How MHA works; (<https://www.mha.gov.sg/about-us/how-mha-works#HowMhaTabs2>);
98. Singapore Government; Ministry of Home Affairs; Internal Security Department (ISD); (<https://www.mha.gov.sg/isd/about-isd>);
99. Singapore Statutes Online; (<https://sso.agc.gov.sg/Act/ISA1960>);
100. State Security Department of Lithuania; (<https://www.vsd.lt/en/activities/activity-reports/>);
101. Swiss Confederation; Democracy-The Swiss Political System; Swiss Courts; (<https://www.ch.ch/en/demokratie/federalism/separation-of-powers/switzerlands-courts/>);
102. Swiss Confederation; Discover Swizerland; International Organizations; (<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/internationale-organisationen.html> University of Bern, Institute of Political Science);
103. Swiss Confederation; Discover Swizerland; Switzerland and the World, Facts and Figures; (<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/die-schweiz-und-die-welt/die-schweiz-und-die-welt---fakten-und-zahlen.html>);

104. Swiss Confederation; Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport; Security policy; (<https://www.vbs.admin.ch/en/international-topics/security-policy.html>);
105. Swiss Confederation; Swiss Armed Forces, Organisation and Structure; (<https://www.vtg.admin.ch/en/die-schweizer-armee/gliederung.html>);
106. Swiss Confederation; The Federal Council; (<https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/politik/uebersicht/bundesrat.html>);
107. Swiss Government; Federal Office for Civil Protection and BABS; (<https://www.babs.admin.ch/de/zs/org.html>);
108. Swiss Government; Federal Police Office-Fedpol; (<https://www.fedpol.admin.ch/fedpol/en/home/polizeizusammenarbeit/national.html>);
109. Swiss Government; Swiss Armed Forces; Organisation; (<https://www.vtg.admin.ch/en/die-schweizer-armee/gliederung.html>);
110. Swiss Government; Territorial Divisions; (<https://www.vtg.admin.ch/de/organisation/kdo-op/ter-div-1.html>);
111. The Republic of Singapore; The Air Force; Overseas Training and Detachments; (<https://www.mindef.gov.sg/oms/rsaf/careers/about-us/training-experiences.html>);
112. The Constitutional Court of Republic of Lithuania; Appointment and status of Justices; (<https://www.lrkt.lt/en/about-the-court/justices/appointment-and-status-of-justices/181>);
113. The Knesset; Basic Law: The Knesset-1958; (https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic2_eng.htm);
114. The Swiss Confederation; Federal Statistic Office; (<https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/population/migration-integration/by-place-birth.html>);
115. US Department of state; Diplomacy in action; U.S. Collective Defense Arrangements; (<https://2009-2017.state.gov/s/l/treaty/collectivedefense//index.htm>);
116. Државен завод за Статистика на Република Македонија; БДП (Gross Comestic Product-GDP или Gross Domestic Product Nominal), Бруто Домашниот Производ по Жител (GDP per Capita-GDP PPP); <http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=7>);
117. Ministry of defence, Republic of Serbia; State Partnership Programme; Serbia Ohio State Partnership Program; (<http://www.mod.gov.rs/eng/4364/program-drzavnog-partnerstva-4364>);
118. Министерство за одбрана на Република Македонија; (<http://morm.gov.mk>);

119. Министерство за одбрана на Република Македонија; Партнерство за мир-Зајакнато и пооперативно партнерство; (http://www.mod.gov.mk/?page_id=5083&lang=mk);
120. Министерство за одбрана на Република Македонија; Потпишан Техничкиот аранжман за надзор на воздушниот простор; 30.09.2019; (<http://www.mod.gov.mk/?mainnews=potpisan-tehnickiot-aranzman-za-nadzorna-vozdusniot-prostor&lang=mk>);
121. Arms Control Assotiation; The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) at a Glance; (<https://www.armscontrol.org/factsheets/JCPOA-at-a-glance>);
122. Counter Extremism Project; Hezbollah influence's in Lebanon; New York, London; 2019; (<https://www.counterextremism.com/hezbollah-in-lebanon>);
123. Jewish Virtual Library; British Palestine Mandate: History & Overview (1922 - 1948); (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-british-palestine-mandate>);
124. Jewish Virtual Library; Dr. Naim Aridi; The Druze in Israel: History & Overview; 2019; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-the-israeli-druze>);
125. Jewish Virtual Library; Israel Defense Forces: Wars & Operations; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-s-wars-and-operations>);
126. Jewish Virtual Library; Israel Executive Branch: National Security Council; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-national-security-council>);
127. Jewish Virtual Library; Israel Special Forces: Shayetet-13; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/shayetet-13>);
128. Jewish Virtual Library; Israeli Cabinet Ministries: Ministry of Defense; Functions and Structure; (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-ministry-of-defense>);
129. IDF Background Informations; Who serves in the army? (<https://www.mahal-idf-volunteers.org/information/background/content.htm>);
130. IDF Background Informations; Women in the army; (<https://www.mahal-idf-volunteers.org/information/background/content.htm>);
131. Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center (IICC), Israeli Security Agency (ISA); (http://www.iicc.org.il/?module=category&item_id=20);
132. Israeli Air Force; (<https://www.iaf.org.il/9202-he/IAF.aspx>);
133. List of Ambassadors to ASEAN from Non-Asean Member States and relevant Inter-Governmental Organisations; Association of Southeast Asian Nations; 2019; (<https://asean.org/storage/2019/10/List-of-NAAAs-21-October-2019-rev.pdf>);
134. OSCE-Police; Country Profile-Lithuania; (<https://polis.osce.org/country-profiles/lithuania>);

135. Stockholm International Peace Research Institute; SIPRI databases/Arms embargoes; EU arms embargo on the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia; (<https://www.sipri.org>);
136. Stockholm International Peace Research Institute-SIPRI; Military Expenditure Database; (<https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20constant%20%282017%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>);
137. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI); The SIPRI Military Expenditure Database; (<https://www.sipri.org/media/press-release/2018/global-military-spending-remains-high-17-trillion>);
138. The American Israel Public Affairs Committee - AIPAC; Mounting Threats to Israel: ISIS in the Sinai Peninsula, Washington D.C.; 2017; (<https://www.aipac.org/-/media/publications/comms/mounting-threats-isis.pdf>);
139. The Global Coalition Against DAESH; (<https://theglobalcoalition.org/en/>);
140. The Swiss Confederation; The Federal Department of Foreign Affairs; (<https://www.houseofswitzerland.org/swissstories/society/allegria-look-romansh-switzerlands-fourth-language>);
141. United Nations; Charter of the United Nation, Article 27; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/>);
142. United Nations; Charter of the United Nation, Preamble; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/preamble/>);
143. United Nations; Charter of the United Nations; Chapter VII: Action with respect to threats to the peace, breaches of the peace, and acts of aggression; Article 43; (<https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/>);
144. United Nations; Growth in United Nations membership, 1945-present; (<https://www.un.org/en/sections/member-states/growth-united-nations-membership-1945-present/index.html>);
145. BBC News; Profile: Arab League; (<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-15747941>);
146. Chaim Levinson; A Golden Age for the Mossad: More Targets, More Ops, More Money; (<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium.MAGAZINE-more-ops-more-secrets-more-money-mossad-s-supercharged-makeover-1.6410934>);
147. Encyclopaedia Britannica; Palestinian Nationalist Movement; (<https://www.britannica.com/topic/Hamas>);
148. Encyclopaedia Britannica; PLO; (<https://www.britannica.com/topic/Palestine-Liberation-Organization/Two-intifadahs-and-the-search-for-peace>);

149. Encyclopedia Britannica; Thomas Stamford Raffles, <https://www.britannica.com/biography/Stamford-Raffles>);
150. Giuseppe Dentice; Commentary: Israel's Foreign Policy: No Change in Sight; Italian Institute for International Political Studies; Milan, Italy, April 2019; (<https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/israels-foreign-policy-no-change-sight-22773>)
151. History of Switzerland; Second World War; (<http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-second-world-war-ii.html#Bergier>);
152. History of Switzerland; Summary; (<http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/swiss-history-summary.html>);
153. Македонија одбележува 23 години независност; (<https://akademik.mk/makedonija-odbelezhuva-23-godini-nezavisnost-4/>);
154. Cambridge Dictionary; Bandwagon; (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bandwagon>);
155. Singapore; Budget 2019: 30% of Government expenditure to go towards defence, security and diplomacy; (<https://www.channelnewsasia.com/news/singapore/budget-2019-30-government-expenditure-defence-security-diplomacy-11252910>)
156. F-35 VARIANTS; Three Variants, Common Capability; <https://www.f35.com/about/variants>
157. Judaism; Updated 2019; (<https://www.history.com/topics/religion/judaism>);
158. World Population Review; Countries by density 2019; (<http://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-density/>);
159. World's Top Exports; Israel's Top 15 Trading Partners; (<http://www.worldstopexports.com/israels-top-trading-partners/>);
160. Zak Doffman, Israel Responds To Cyber Attack With Air Strike On Cyber Attackers In World First; FORBES; May 2019; (<https://www.forbes.com/sites/zakdoeffman/2019/05/06/israeli-military-strikes-and-destroys-hamas-cyber-hq-in-world-first/#37bb77daafb5>);